

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ömer KERKÜKLÜ

ORTADOĞU'DA TERÖRÜN SOSYO-PSİKOLOJİK ALT YAPISI:
TALİBAN, EL-KAİDE ve DAEŞ ÖRNEĞİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ömer KERKÜKLÜ

ORTADOĞU'DA TERÖRÜN SOSYO-PSİKOLOJİK ALT YAPISI:
TALİBAN, EL-KAİDE ve DAEŞ ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ömer KERKÜKLÜ'nün bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Cemil Doğaç İpek (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Hayati AKTAŞ (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL (İmza)

Tez Başlığı: Ortadoğu'da Terörün Sosyo-Psikolojik Alt Yapısı: Taliban, El- Kaide ve Daesh Örneği

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 18/01/2022

Mezuniyet Tarihi : 03/03/2022

(İmza)
Prof. Dr. Ebru İÇİGEN
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ortadoğu’da Terörün Sosyo-Psikolojik Alt Yapısı: Taliban, El-Kaide ve Daeş Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Ömer KERKÜKLÜ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

28/12/2021

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Ömer KERKÜKLÜ
Öğrenci Numarası	201955238012
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Hayati AKTAŞ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Ortadoğu'da Terörün Sosyo-Psikolojik Alt Yapısı: Taliban, El- Kaide ve Daeş Örneği
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1736050391
Rapor Tarihi	28/12/2021
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %10 Alıntılar dahil: %10
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 94 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. ( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Prof. Dr. Hayati AKTAŞ İmza	

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Terörizm.....	6
1.1.1. Tanım.....	6
1.1.2. Terörün Unsurları	9
1.1.3. Terörün Tarihi Altyapısı	10
1.1.4. Terörün Çeşitleri.....	18
1.1.4.1. Ulusal Terör.....	18
1.1.4.2. Etnik Terör	19
1.1.4.3. Dini Terör	21
1.1.4.4. Devlet Terörü	22
1.2. Şiddet	25
1.2.1. Tanım.....	25
1.2.2. Şiddetin Çeşitleri	26
1.2.2.1. Psikolojik Şiddet	26
1.2.2.2. Siyasal Şiddet	27
1.2.2.3. Siber Şiddet	29
1.2.3. Radikalizm (KöktenDincilik, Fundamentalizm)	31
1.3. Cihat.....	32
1.3.1. Tanım.....	32
1.3.2. Selefilik.....	33
1.3.3. Vehhabilik	34

İKİNCİ BÖLÜM TERÖR YAPILANMALARI

2.1. El Kaide	37
2.1.1. Abdullah Azzam ve Usame Bin Ladin	37
2.1.2. El Kaide'nin Yapılanma Süreci ve İdeolojik Temelleri	40
2.1.2.1. İbn Teymiye ve Muhammed İbn Abdulvahhab	40
2.1.2.2. Hasan El Benna	41

2.1.2.3.	El Kaide Yapılanması.....	42
2.1.3.	El Kaide'nin Eylemleri.....	46
2.1.3.1.	1992 Yemen Aden Saldırısı	46
2.1.3.2.	1998 Kenya ve Tanzanya Saldırısı.....	46
2.1.3.3.	USS COLE Saldırısı.....	47
2.1.3.4.	11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezi Saldırısı.....	47
2.2.	Irak Şam İslam Devleti (İŞİD- DAEŞ)	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYO-PSİKOLOJİK ALT YAPI

3.1.	Sosyolojik Alt Yapı.....	57
3.1.1.	Afganistan.....	57
3.1.2.	Irak.....	60
3.1.3.	Suriye.....	62
3.2.	Psikolojik Alt Yapı	66
SONUÇ		73
KAYNAKÇA.....		79
ÖZGEÇMİŞ.....		88

ÖZET

Bu tez çalışmasında Ortadoğu bölgesindeki terör örgütlerinin yapısı ve bu örgütlerin ortaya çıkma süreçleri disiplinlerarası bir alan olan Politik Psikoloji'nin perspektifinden irdelenmiştir. El Kaide, DAESH ve Taliban özelinden terör örgütlerinin psikolojik motivasyonları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bölgedeki bu yapılanmaların nasıl ortaya çıktığı ve bu sürece işgalci güçlerin yanı sıra devletlerin katkılarının ne olduğu incelenmiştir. Ayrıca bölge halkının sosyal yapısı militan olmuş bireylerin de psikolojik yapıları incelenmiştir. Bu incelemelerin yanı sıra örgütlerin oluşum süreçleri ve liderlerinin hayatlarının yanı sıra ideolojik motivasyonlar da irdelenmiştir. Psikolojik vakalardan örneklendirmelere ve yerel halkın psikolojik durumunun izlenen röportajlar yoluyla değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Sosyoloji, Psikoloji, Terör Örgütleri, El Kaide, DAESH, Taliban.

SUMMARY
SOCIO-PSYCHOLOGICAL INFRASTRUCTURE OF TERROR
IN THE MIDDLE EAST: THE EXAMPLE OF THE TALIBAN, AL-QAEDA AND
ISIS

In this thesis, the structure of terrorist organizations in the Middle East region and the emergence processes of these organizations are examined from the perspective of Political Psychology, which is an interdisciplinary field. The psychological motivations of terrorist organizations such as Al-Qaeda, DAESH and the Taliban have been tried to be analyzed. How these structures in the region emerged and what the contributions of the states as well as the occupying forces were to this process were examined. In addition, the social structure of the people of the region and the psychological structures of the individuals who became militants were examined. In addition to these studies, the formation processes of organizations and the lives of their leaders, as well as ideological motivations, were also examined. Examples from psychological cases and the evaluation of the psychological state of the local people through the interviews followed are included.

Keywords: Terror, Sociology, Psychology, Terrorist Organizations, Al Qaeda, ISIS, Taliban.

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca egemenliğin, gücün ve hâkim olmanın mücadelesini vermiş ve nesillerce çatışmalar yaşamıştır. Çatışmalar bazen çıkar çakışmasından ortaya çıkmış olsa da önemli bir bölümü inanç farklılıklarından ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca toplumlar inançlarını yayma nesillerini çoğaltmak için çaba sarf etmiştir. İnançlarının kutsallığına inan toplumlar diğer topluluklar üzerinde ayrıcalık hissederek egemenlik kurmak istemişlerdir. İnsan doğasının doyumsuz yapısı günümüze kadar gelmiş ve uluslararası sistemin karmaşasının ve çatışmalarının temellerini oluşturan etmenlerden biri olmuştur. Günümüzde bu dürtüler ile hareket eden karar alıcılar verdikleri kararlar sonucunda çıkarları uğruna toplumların yaşadığı mağduriyetler sonrası olabilecekleri göz ardı etmişlerdir. Atılan işgalci ve sömürgeci adımlar mağdur olan toplumlarda ciddi anlamda intikam duygusunu geliştirmiştir. Uluslararası toplum, ulus üstü yapıları ve uluslararası hukuku aslında tam da bu durumların yaşanmaması için tesis etmiştir. Uluslararası geçerli normlar ve işbirliği ile çıkar birliği sağlanarak mağduriyetlerin ve çatışmaların ortaya çıkmasına engel olmak amaçlanmıştır. Fakat tabi ki bu girişimin başarı oranı tartışmaya açıktır.

Tarih boyunca yaşanan savaşlar ve düzensiz çatışmalara bakıldığında genellikle verimli topraklar ve yer altı kaynaklarının hâkimiyeti için yaşandığı görülür. Savaşların temelinde yatan zenginliğe hükmetme arzusu yüzyıllar boyunca değişmemiştir. Yıllar önce su kaynakları için savaşan toplumlar günümüzde o zamanki su kadar değerli olan yeraltı kaynaklarına egemen olmak için savaşmaktadır. Ulus devletlerin çıkar anlayışları büyük oranda yaşanan dönemin zenginlik kaynaklarına göre şekillenmektedir. Devletler bu mücadeleyi zaman zaman farklı amaçlar için de kullanabilirler. Siyasi araç olarak içişlerinde meşruiyetini güçlendirmek ve halk nezdinde milli adanmışlık duygusunu göstermek için liderler, olası düşmana karşı şiddet eylemlerine ve söylemlerine başvurmaktadır. Egemen güçler tarih boyunca hem iç siyasi anlamda hem de dış politikada algıyı yönetmek adına şiddeti aktif bir seçenek olarak kullanmıştır. Şiddetin sonuçları her zaman kazanım olmuş olmasa da iktidarlar bu seçenekten ciddi anlamda fayda sağlamıştır.

İç ve dış siyasette iktidarların şiddet yönelimlerinin her zaman sonucu olmuştur. Bu gibi durumlarda ülkenin sosyal, ekonomik, siyasi ve psikolojik yapıları önem arz etmektedir. Şiddet eğilimleri toplumun herhangi bir noktasında karşılık bulabilir. Etnik çatışma zeminlerinin müsait olduğu ülkelerde etnik çatışmalar tetiklenebilir. Sosyal ve ekonomik sorunları olan ülkelere ise halk tepki aracı olarak şiddete yönelebilir. Psikolojik açıdan ise bireysel suç ve şiddet olaylarının sayısında artış tetiklenebilmektedir. Her şey halkın şiddeti

bir çıkış yolu olarak görmesi ile değişebilmektedir. Bu bağlamda iktidar sahiplerinin yani karar alıcıların sorumlu davranışları önem arz etmektedir. Çeşitli sebepler ile mağdur edilen veya ezildiğini hisseden topluluklar karşılaştıkları baskı ve şiddete aynı şekilde karşılık vermeye başlamışlardır. Strateji olarak terörizmi benimseyen bazı topluluklar şiddet, korku ve baskı ile halkları yıldırarak karar alıcıları etkilemeyi amaçlamışlardır. Terör kavramı son dönemde uluslararası gündemi çoğunlukla meşgul etmektedir. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan çatışmalar, otoriter yönetimler ve yasadışı yapılanmaların şiddet faaliyetleri bu kavramın örneklerini oluşturmaktadır. Ortaya çıkan illegal yapılanmaların oluşum süreci iyi incelenmeli ve her boyutu ile değerlendirilmelidir. Bu çalışmada Ortadoğu özelinde terör ve terör örgütlerinin oluşum süreçleri ve sebepleri detaylı bir şekilde irdelenecektir.

Bu tez çalışmasının araştırma sorunsalı olarak, *‘Ortadoğu’da terörizmin ortaya çıkmasının nedeni batılı emperyalist güçlerden mi, yoksa bölge halkının sosyo-psikolojik altyapısından mı kaynaklanmaktadır?’* sorusunun cevabı aranacaktır. Bu tez çalışmasında ortaya atılan iddia ise Ortadoğu’da bireylerin terör gruplarına katılma kararları ile söz konusu bireylerin sosyo-psikolojik gelişim süreçleri arasında bir ilişki olduğudur. Bundan dolayı bireylerin terör yapılanmalarına katılma süreçlerinin sosyo-psikolojik olarak arka planı irdelenecektir. Terörist motivasyonların bireylerin üzerinde nasıl etkili olduğu, sosyal şartların bireyleri terör yapılarına nasıl ittiği ve bireylerin yaşadığı psikolojik sorunlar ile kişilik bozukluklarının onları terör yapılanmalarına nasıl yönlendirdiği araştırılacaktır. Ayrıca bölgede terör yapılanmaların merkezi haline gelen üç ülke Suriye, Irak ve Afganistan’ın sosyal yapıları ve yönetim tarzı incelenecektir. Daha sonra bu ülkelerin ekonomik ve siyasi yapılarının halk üzerindeki etkisinin yanı sıra terör yapılanmalarının oluşum sürecine olan etkileri araştırılacaktır. Uluslararası terörizm ile mücadelenin devletlerin güvenlik politikası olarak karşımıza çıktığı bir dönemde bu sorunun psikolojik ve sosyal analizi konuyu anlamak adına önem arz etmektedir. Doğu Akdeniz bölgesinde ülkeler coğrafi konumu ve zenginliklerinin yanı sıra barındırdığı kutsal mekânlardan dolayı oldukça fazla ilgi görmektedir. Yakın tarihte çatışmaların hemen hemen hiç bitmediği bir bölgedir.

Küreselleşen dünya düzeninde insan hayatının temel algılarının değişime uğradığı gibi ulus devletlerin güvenlik anlayışları da çeşitli evirilmeler yaşamıştır ve devamlı olarak yaşamaktadır. Uluslararası çatışmalar ulus devletler arasında yaşanırken bu çatışmalar zaman zaman yeri ve potansiyeli belli olmayan illegal aktörler ile yaşanmıştır. Günümüzde uluslararası aktörlerin tehdit algılarında ilk sıralarda terörizm ve terör örgütleri gelmektedir. Uluslararası terörizm, ulus devletlerden öte ulus üstü yapıları da tehdit etmektedir. Bu bağlamda devletler uluslararası terörizm ile mücadele adına askeri koalisyonlar tesis etmiştir.

Güvenlik anlayışlarını değiştiren ulus devletler kimi zaman terör örgütlerini taşeron olarak kullanabilmektedir. Özellikle uluslararası militan ağı bulunan örgütler aktif çatışma bölgelerine yayılarak bir gücün çıkarları doğrultusunda çatışmanın dengelerini etkileyebilmektedir. Öyle ki Suriye iç savaşında bu durumun birden fazla örneği karşımıza çıkmaktadır. Afganistan-Rusya savaşında Taliban'ın Amerika tarafından desteklenmesi de bir başka örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortadoğu yıllarca birçok terör örgütüne ev sahipliği yapmıştır. Bu örgütlerin en dikkat çekicisi ise 11 Eylül 2001 yılında gerçekleştirdiği '*İkiz Kuleler*' saldırıları ile dünya kamuoyunun tüm dikkatini üzerine çeken '*El Kaide*' örgütüdür. Bölgedeki İslami radikal yapılanmaların beslendiği motivasyonlar El Kaide kurucuları için de referans oluşturmıştır. Usame Bin Ladin ve arkadaşlarının kurduğu bu örgütün kısa sürede uluslararası militan ağına erişmesi, eylem kabiliyetlerini ve şöhretlerini arttırmıştır. Usame'nin bu başarılı örgüt ağını kurmasında Abdullah Azzam'ın ideali olan '*Küresel Cihat*' fikri etkili olmuştur. Tabii ki bunun dışında da Ortadoğu'da Müslüman halkların yaşadığı mağduriyetler ve Filistin sorunu bu örgütün propaganda aracı olarak kullandığı argümanların temelini oluşturmaktadır. Bin Ladin 1970 ve 1980 yılları arasında bölgede yaşayan gençlerin genel olarak etkilendiği akım olan '*Müslüman Kardeşler*' ideolojisinden etkilenmiştir. Tabii ki radikalleşme sürecinin dini bir açısı da bulunmaktadır. Bu sürecin oluşumunu şekillendiren en önemli iki faktör ideoloji ve dini inançtır. Usame'nin Abdullah Azzam ile attığı küresel cihat adımı günümüze kadar etkisini devam ettirmektedir. Öyle ki Pakistan'ın Peşaver kentinde tesis edilen örgütün, günümüzde uzantıları olarak nitelendirilen birden çok örgüt ile örgütün ideolojisi yaşatılmakta ve Küresel Cihat stratejisi kullanılmaktadır. Tarihsel süreç içinde incelediğimizde 1988 yılında Peşaver'de El Kaide'nin kurulması ile atılan ideolojik temeller günümüzde Suriye'nin Rakka kentinde tesis edilen İslam Devleti düzeninin referansını oluşturmaktadır. Taktik ve strateji olarak El Kaide'nin devamı olarak nitelendirilebilecek Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ) uluslararası militan ağı ve faaliyet kabiliyeti ile dikkat çekmektedir. Çalışmada terörün ve terör yapılanmalarının bu bölgede yoğunlaşmasının sebepleri Taliban, El Kaide ve DAEŞ özelinde incelenecektir.

Bu çalışmada uluslararası ilişkiler kuramlarından faydalanılmamıştır. Fakat çalışmada interdisipliner bir alan olan Politik Psikoloji perspektifinden olaylara yaklaşılmıştır. Bundan dolayı sosyo-psikolojik kavram ve yaklaşımlar ışığında Ortadoğu'da terörizmin gelişim süreci irdelenmiştir. Bu süreç incelenirken bölgenin sosyal ekonomik ve siyasi şartları göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca militanlaşmış bireylerin psikolojik yapılarını anlamak adına ilgili araştırmacıların savları değerlendirilmiş ve ilgili bireylerin psikolojik karakterleri ile

bağdaştırılması suretiyle, bu şahısların yaşadığı psikolojik rahatsızlıkların terör yapılanmalarına katılım süreçlerini nasıl etkilediği irdelenmiştir.

Küresel terör örgütleri ile ilgili yapılan araştırma çalışmalarında genellikle dini motivasyonlar irdelenmiş olup, olayın sosyal ve psikolojik etkenlerine değinilmemiştir. Bu çalışmada temel amaç, özgün bir yaklaşım olarak Ortadoğu bölgesi özelinde bireyin örgüt militanı olma sürecinin sos-psikolojik arka planını irdelemektir. Ayrıca bireylerin terörist olduktan sonra nasıl yönlendirildiği ve terör yapılanmalarının çeşitli politik ilişkilere nasıl dâhil edildiği de araştırılmıştır. Bu tez çalışması Ortadoğu’da terörizm alanına özgün bir yaklaşım sunmakta ve politik psikoloji alanında alışılmışında dışında terörist psikoloji yaklaşımı ortaya koyarak literatüre katkı sağlamaktadır. Bu tez aynı zamanda terörizm ile ilgili farklı açılardan yaklaşımlar sunarak, içerdiği detaylı incelemelerle küresel terörizm ile mücadele konusunda da dolaylı olarak uluslararası güvenlik literatürüne de katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeveyi tanımlamak adına Şiddet, Terörizm, Radikalizm, Fundamentalizm, Cihat ve Selefilik kavramları üzerinde durulacaktır. Bu kavramları irdelemek problematiğimizi anlamak için faydalı olacaktır. Terörizm kavramının tarihsel süreç içinde değerlendirilmesi terörü ortaya çıktığı şartları anlama fırsatı doğuracaktır. Çünkü terör sadece günümüzün problemi olarak ortaya çıkmamıştır. Terörizmin oluşum şartları ve çeşitlerinin irdelenmesi önem arz etmektedir. Terör, tarihsel süreç içerisinde çeşitli topluluklar tarafından eylem stratejisi olarak tercih edilmiştir. Tarihsel süreç sonrasında Radikalizme göz atarak bireylerin radikalleşme süreçleri irdelenecektir. Fundamentalizm kavramı ile de Radikalizm ve din bağlantısı irdelenecektir. Özellikle Ortadoğu bölgesinde ki terörist yapılanmaların çoğunluğu dini referanslı yapılanmalardır. Selefilik mezhebini incelerken teröristlerin referans aldığı kutsal ayetlerin yorumlanış biçimleri de irdelenecektir. İslam dininde kutsal kitap olan Kuran-ı Kerim’in ayetleri her mezhepte farklı şekillerde yorumlanıp uygulanmaktadır. Selefilik mezhebi cihat hareketlerinin dini referansları açısından önem arz etmektedir. Cihat kavramı ise aslında çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Ortadoğu’daki terör yapılanmaların istisnasız kullandığı meşruiyet kılıfı, kutsal kitap Kuran-ı Kerim’de ‘*Allah yolunda savaşmak*’ anlamında geçen Müslümanlar için kutsal olan bir kavramdır. Cihat anlayışının varlığı bütün mezheplerde kabul edilmektedir. Fakat Selefilik gibi bazı mezhepler katı yorumlar ile cihat kavramını terörist ideolojiye dönüştürmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde El Kaide örgütünün kurucu lideri olan Usame Bin Ladin ve ideolojik olarak etkilendiği hocası Şeyh Abdullah Azzam’ın hayatlarından yola çıkarak El

Kaide örgütünün kuruluş süreci ve teşkilatlanma aşaması incelenecektir. Daha sonra Peşaver’de başlayan bu hareketin ucunun Suriye’nin Rakka kentinde ki İslam Devleti yapılanmasına nasıl ulaştığı incelenecektir. Bu süreçte örgütün moral, motivasyon ve propaganda araçlarının yanı sıra devletler ile ilişkileri ve uluslararası eylemleri önem arz etmektedir. Ayrıca Irak Şam İslam Devleti’nin kuruluşu ile daha çok dikkat çekmeye başlayan yabancı savaşçılar sorunu irdelenecektir. DAESH ile Küresel Cihat anlayışı daha etkili ve yaygın bir propaganda ile yayılmıştır. Bu propaganda sürecinde ve uluslararası savaşçıları kazanmak konusunda, dijital çalışmalar ile sosyal medya aktif olarak kullanılmış ve başarılı sonuçlar edinilmiştir. Bölgedeki El Kaide yapılanmasının İslam Devleti örgütüne dönüşüm süreci ve Ebubekir El Bağdadi ile DAESH’e evrilme süreci önem arz etmektedir. Özellikle bu sürecin Suriye savaşı ile aynı tarihlere tesadüf etmesi düşündürücüdür. El Kaide Suriye savaşı sürecinde aktif rol almamış bağlılığını bildiren örgütler üzerinden faaliyetler yürütmüştür. Fakat daha sonra bağlılık durumları fazlasıyla karmaşık bir hal almıştır. Irak yapılanması yıllarında bu kadar aktif olmayan Irak Şam İslam Devleti Suriye savaşı ile birlikte bir yükseliş ivmesi yakalamıştır. Sürecin başından itibaren bölgede ve uluslararası kamuoyunda taraftar toplamayı başarmıştır. Taliban yapılanmasına ise bu bölümde değil, üçüncü bölümde Afganistan başlığı altında yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Ortadoğu bölgesinde terör eylemlerini ve terör yapılanmalarını tetikleyen şartlar ve etkileyen faktörler incelenecektir. Bu bağlamda sosyolojik altyapı irdelenecek ve bu süreci oluşturan etmenler araştırılacaktır. Sosyal ve psikolojik şartlar radikalleşme ve örgütlenme süreçlerini ciddi anlamda etkilemektedir. Sosyal olarak etnik yapıların durumu ayrıca halkın ekonomik durumunun yanı sıra iktidarın halka yaklaşımı da bu durumu tetikleyen etmenler arasında yer alabilmektedir. Ülke içindeki şartların yanı sıra dışında da batılı emperyalist güçlerin bölgeye müdahaleleri de hem sosyal hem de psikolojik olarak insanları şiddete yöneltmektedir. Çeşitli sebeplerle yaşanan mağduriyetlerin bireylerde ortaya çıkardığı intikam duygusu ve arzusu organize örgütlenmeler tarafından kullanılmaktadır. Bölgede bu tür örgütleri besleyen en önemli referanslardan biri de halkın uğradığı mağduriyet sonrası intikam arayışıdır. Bunun yanı sıra kişilerin geçmişte yaşadıkları travmalar da bu durumu tetikleyebilmektedir. Bireylerin yaşadığı psikolojik rahatsızlıkların bireyleri militanlaşmaya nasıl yönlendirdiği ve terörist olma sürecini nasıl hızlandırdığı araştırılacaktır. Ayrıca sosyolojik olarak bakıldığında bölgede ki aşiretler sistemi önemlidir. Eğer ki bir aşiret lideri bir örgüt ile anlaşıp destek kararı verirse aşiret üyeleri bunu sorgusuz kabullenmeli ve emirleri uygulamalıdır. Ortadoğu’da ki aşiretler düzeninde aşiret reisine sorgusuz biat etmek esastır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın genel olarak sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi için önce bu konu ile ilgili irdelenecek olan belirli kavramların incelenmesi önem arz etmektedir. Ortadoğu’da terör ve bunun alt yapısı dediğimizde ilk adım olarak terörizm, şiddet ve cihat kavramlarının içeriklerinin bilinmesi gerekmektedir. Araştırmanın temelini aslında bu üç kavram oluşturmaktadır. Aslında terörün ortaya çıkış süreci incelenirken bu kavramların birbirinden bağımsız olmadığı, terörizmin bir sonuç olduğu şiddetin ise terörün aracı olduğu ve cihat kavramının da bu şiddetin referansı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kavramlar kendi içlerinde bir derinlik beslemekte ve tarihsel perspektif de sunmaktadır. Terör kavramının aslında yakın siyasi tarihin çok ötesinde bir geçmişi olduğu, şiddetin ise çeşitlerinin ve unsurlarının bulunduğu ve cihat kavramının da dini emir ve mezhepsel yorumlamalar ile şekillendiği görülmektedir. Bu kavramlar kurulan küresel terör yapılanmalarının anlaşılmasında ve bu çalışma özelinden anlatılan terörizm stratejinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

1.1. Terörizm

1.1.1. Tanım

Terörün tarihsel gelişimini incelerken terörün tanımına ve nasıl ortaya çıktığına göz atmamızda fayda var. Terörizm kavramının birden çok tanımı bulunmaktadır. Etimolojik olarak kökünün Latince ‘*terrere*’ kelimesinden türediği kabul edilmektedir. Latince ‘*terrere*’ dilinde ürpermek ya da ürperten anlamına gelmektedir. Bu kavram Türkçeye Fransızca dilinden ‘*terreur*’ kelimesinden gelmiş ve yıldırma, bastırma, öldürmek, yağmalama, korkutma ve tehdit anlamlarını içermektedir. Kavram hakkında yapılan tanımlamaların tek ortak paydası bu kavramın ‘*korku*’ içerdiğidir.¹ Bir başka terör tanımında ‘*Terör*’ kavramı, dehşet, korku ve endişeyi yayarken, ‘*Terörizm*’ ifadesi Terör kavramına siyasi içerik ve süreklilik katmaktadır.² Bu doğrultuda terörizm, Savaş ve diplomasi ile elde edilemeyen sonuçları elde etmek, korkutmak, itaat ettirmek ve caydırmak için bir inanca veya ideolojiye dayanılarak siyasi amaçlar ile terör ile şiddetin sistemli ve hesaplı bir şekilde kullanıldığı politik bir şiddettir.³ Militanların mücadele şekli şartlara göre değişiklik gösterir ancak genellikle toplumsal kaos çıkarmanın en kolay şekli olan kanlı eylemler tercih edilir.⁴

¹ Terzi ve Yenal, 2015: 48.

² https://tasam.org/tr-TR/Icerik/515/teror_nedir (erişim tarihi: 30.03.2020).

³ <https://www.aucegypt.edu/index.php/ar/node/2648> (erişim tarihi: 29.03.2020).

⁴ Merari, 2007: 12-54.

W.T. Mallison ile S.V. Mallison farklı bir şekilde terörü tanımlamaktadır: "*Sosyal veya siyasal amaçlara ulaşmak için aşırı şekilde şiddet kullanma veya şiddet tehdidi*" olarak tanımlamaktadırlar. Yapılan bu tanım Terörizme yeni boyutlar kazandırmaktadır. Terörizmin sosyal veya siyasal nitelikte olduğu söylenmektedir. Ayrıca sadece fiili şiddetle kalmamakla, şiddet kullanma tehdidi de kapsamına dâhil edilerek, kavramın kapsadığı alan genişletilmektedir.⁵ Terör kavramı hakkında gerek entelektüel çevrelerden gerekse siyasi ve akademik camiadan çeşitli yaklaşımlar ve tanımlar bulunmaktadır. Devlet düzeyinde ki tanımsal yaklaşımları incelediğimizde İngiltere Devleti, 'ideolojik veya dini bir amacı geliştirme ve ilerletme amacıyla, herhangi bir bireye, topluluğa veya bir kuruma karşı, şiddet eyleminde bulunulacağı tehdidinde bulunmak' olarak tanımlamıştır. Almanya, terörizmi hedeflenen kazanımlara ve istenilen siyasal hedeflere ulaşmak için, başkalarının yaşam haklarına ve mülklerine, özellikle şiddetli suçlar yoluyla saldırılarda bulunarak sürdürülen mücadele olarak tanımlanmaktadır. Akademik camia da incelendiğinde yüzlerce farklı tanım ve yaklaşım karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımları incelediğimizde Ted Gurr; *Terörizmi 'siyasi ya da sosyal amaçlar peşinde insanları yıldırma ya da zorlamak için beklenmedik şiddetin kullanılması'* şeklinde tanımlamaktadır. Bir başka akademisyen JP Gibbs, terörizmi '*insan ya da insan dışında nesnelere karşı yasadışı şiddet ya da şiddet tehdidi*' olarak tanımladığını görmekteyiz. Bütün tanımların temel ortak tespit özellikleri yasa dışı şiddet kullanımı, siyasal nedenler, ulusaltı aktörler, sivil ve askeri hedeflere saldırılar ve bir kitleyi kasıtlı olarak etkilemeyi amaçlayan kanunlar olarak görülmektedir.⁶ Bu kadar farklı yaklaşımın ve tanımın bulunması terör kavramının anlamca kaygan bir zemine sahip olduğunu göstermektedir. Peki ama terör kavramının ortak bir tanıma kavuşması neden bu kadar zordur? Wilkinson, terörizm kavramının tanımlanırken yaşanan zorluğun terör kavramının öznel niteliğinden dolayı kaynaklandığını aktarmaktadır. Farklı bir açıdan ise Dr. Alex P. Schmid bu konuda 250'nin üzerinde terör tanımını inceleyerek bir araştırma yapmıştır. Dr. Alex P. Schmid, bu tanım karmaşasının sebebinin terör faaliyetlerinin yer ve zaman faktörlerine göre değişken yapıya sahip olması, terör saldırılarının hedeflerinin çoğunlukla değişkenlik göstermesi, terör yapılanmalarının uluslararası bir nitelik kazanması ve yaşanan terör eylemlerinin farklı siyasi mecralar tarafından farklı şekillerde yorumlanmasından dolayı kaynaklandığını ifade etmektedir.⁷

Terör kavramı Fransız Devrimi sonrasında kullanılmaya literatürde kullanılmaya başlanmıştır. Kavramının altını 19. yüzyılda Heinzen, Bakunin ve Naçayev gibi terör

⁵ Yayla, 1990: 336-370.

⁶ Martin, 2016: 32.

⁷ Şen, 2018: 124,125.

düşünürleri doldurulmuştur. Bu entelektüeller terörizmi iletişim aracı olarak tanımlamışlardır. Bunun yanı sıra terörün, ‘*az bir güç ile büyük bir gücün yenilebileceği yöntemleri anlatan bir doktrin*’ olduğunu savunmuşlardır. Terörizm kavramı uluslararası kamuoyunda, tanım olarak iki tane yürürlüğe girmemiş sözleşmede yer almıştır. Bunlar; 1926 yılında Romanya tarafından Milletler Cemiyeti’ne getirilen ‘*Terörizmin Bastırılmasının Evrenselleştirilmesine Dair Uluslararası Sözleşme*’ ve Milliyetler Cemiyeti Konseyi bünyesinde bir komite tarafından hazırlanmasıyla 16 Kasım 1937 yılında Cenevre’de gerçekleştirilen uluslararası konferansta kabul edilen ‘*Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair*’ sözleşmedir. Bu belgelerde terörizm; ‘*öldürmeye veya yaralamaya neden olabilecek şekilde veya bir ülkenin bağımsızlığına son vermek amacıyla ülkenin başındakileri veya onların yakınlarını hedef alan veya önemli kamu görevlilerini hedef alan saldırılar*’ şeklinde tanımlanmıştır.⁸

Terör kavramının tanımını irdelerken amaçlarını içeren tanımlara da değindik fakat terör ve terör yapılanmaların amaçlarını detaylı olarak irdelemek faydalı olacaktır. Terörün bilindik amaçlarının dışında bunları detaylandırmak mümkündür. Dolayısıyla terörizm, aslında toplum algısını korku aracılığı ile şekillendirebilmektir. Bunu sağlayan şey gerçekleştirilen eylemin psikolojik etkilerinin olmasıdır. Küreselleşen dünyanın bir sonucu olarak bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmeler ve bu gelişmelerin, bilginin daha kolay ulaşılır ve daha kolay yayılır kılması, bu amaca ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bunu en net şekilde, 11 Eylül olaylarının, an ve an dünya kamuoyu tarafından seyredilebilmesinde görülmüştür.⁹ Eylemci terörist gerçekleştirdiği eylemin mümkün olduğu kadar bütün insanlar tarafından duyulmasını amaçlamaktadır.¹⁰

Terörizmin amacını beş madde de açıklayabiliriz;¹¹

- İlk olarak iktidarda olan rejimi ve siyasal yapıyı yıpratmak, bunun yanı sıra halkın devlete olan güvenini sarsarak güvensiz bir devlet toplum ilişkisi oluşturmak.
- İç ve dış kamuoyunda ideolojik propaganda malzemeleri üretmek ve savunulan davaya dikkatleri toplamak
- Halkı korkutmak ve dehşete düşürerek toplumsal tepkiselliği zayıflatmak
- İktidara karşı olan toplulukları harekete geçirmek ve devlet kurumlarının işlevselliğini azaltmak
- Kamuoyunu yönlendirerek siyasi otoriteyi ele geçirmek veya karar alıcıları etkilemek

⁸ Erdem, 2016: 17,18.

⁹ Zenginoğlu, 2016: 161.

¹⁰ Baharçipek, 2000: 13.

¹¹ Erdem, 2016: 19.

Kitle iletişim araçlarının kolaylaştırıcı imkânlardan da faydalanan terörist, topluma aşılacağı korku ve dehşet aracılığıyla topluma taraf olma çağrısında bulunmaktadır. Terörizm, bu duygusal telkinler ile insanları taraf olamaya zorlamakta, bireylerin zihinsel ve psikolojik olarak şiddet ortamına çekmekte ve bireylerin şiddet aracılığıyla siyasallaşmasının yanı sıra ayrışmasını sağlamaktadır. Ortaya çıkan karışıklık ve kaos ortamı terörün amaçlarına hizmet etmektedir. Terörizmin ulusal güçler tarafından bazı siyasi ve ekonomik kazanımlar elde etmek için araç olarak kullanıldığı dikkate alındığı zaman amaç oldukça değişiklik göstermektedir. Bu durumda terörizm, fayda elde etmek amacıyla hedeflenen ülke ve toplumda istenilen kargaşa ortamının oluşmasına hizmet etmektedir.¹²

1.1.2. Terörün Unsurları

Terörizmin gerçekleşmesi için bir dizi unsurların bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu unsurlar ideoloji, örgüt ve şiddet olarak üç ayrı bölüme ayrılmaktadır.

a) İdeoloji Unsuru;

Kişinin terörist bir yapılanmaya katılma motivasyonunun genellikle terörü araç olarak seçen gurubun mağduriyet durumu veya ideolojik alt yapısı olduğu varsayılır.¹³ İdeolojik unsur, terör örgütü yapılanmasının temel taşı oluşturmaktadır. Örgüt yapılanmaları belirlenen ideolojik çizgiye uygun olarak planlamalar geliştirmektedirler. Terör örgütünün yapılanması siyasi bir ideoloji üzerine yapılandırılmaktadır. Örgüt içi ideolojik eğitimler ile militanların örgüte bağlılıkları tesis edilir.¹⁴ Bir terör örgütü aynı ideolojiyi benimsemiş aynı hedefe odaklanmış ve aynı inanca sahip militanlardan oluşur. İdeoloji terör eylemlerinde teröristin temel motivasyon aracıdır. Ayrıca ideoloji propagandanın eyleme örgütün tüm faaliyetlerinin referansıdır.¹⁵ Terör yapılanmaları ideolojik altyapı sayesinde örgütün devamlılığını sağlarken diğer örgüt ve devletler ile de ilişki kurabilmektedir. Dünya genelinde en çok görülen terör kaynağı ideolojiler Komünist, Milliyetçi ve Dini referanslı örgütlerdir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken unsur ideoloji bir topluluğun terör örgütü olarak değerlendirilmesine yeterli olmaz.¹⁶

b) Örgüt Unsuru;

Örgüt yapılanmaları illegal yapılanmalardır ve bu yapılanmalarda gizlilik esası ile hareket edilir. Bu şekilde örgütlerin güvenlik amacı da yerine getirilmiş olmaktadır. İllegal faaliyetler ise legal alanlarda öne çıkan üyelerin illegal alana kaymaları ile beslenmektedir. Bu

¹² <http://www.elazig.pol.tr/teror-ve-terorizm>, (erişim tarihi: 26.10.2020).

¹³ Borum, 2004: 24.

¹⁴ https://tasam.org/tr-TR/Icerik/515/teror_nedir# (erişim tarihi: 26.10.2020).

¹⁵ Şen, 2018: 150.

¹⁶ Alkan, 2012: 38.

şekilde operasyonlar sonucunda ortaya çıkan kadro kayıpları, deşifre olmamış yeni örgüt üyelerinin illegal kadrolara aktarılması ile giderilmeye çalışılmaktadır.¹⁷ Örgüt, düzenli bir yapılanmanın içinde, aynı ideolojiyi savunan ve ortak hedefe odaklanmış olan bireylerin bir araya gelmesiyle tesis edilir. Günümüzdeki yaygın örgüt yapılanması, lider ile ona bağlı olan üst düzey yöneticiler ve alt düzeydeki bölge, il ve birim yöneticileri olarak şekillenmektedir. Bu illegal örgütlenme sürecinde gizlilik önem arz etmektedir. Bu süreç aynı zamanda örgütün güvenlik yapısını inşa eden süreçtir.¹⁸ Örgütlenme, terör örgütleri açısından hayati öneme sahip bir unsurdur. Örgütlenme yapısı ideolojik yapının bir parçasıdır. Bir terör örgütünün kuvvetli yapılanmasını ve sağlıklı işleyişini sağlayacak şartlar gizlilik, merkezîyetçilik, denetim, kolektif düşünce, toplantı, inisiyatif, özeleştirî ve disiplin olarak kabul edilmektedir.¹⁹

c) Şiddet Unsuru;

Terör yapılanmalarının amaçlarına ulaşmak için gerekli olan unsurlarının sonuncusu şiddet unsurudur. Strateji olarak şiddet terör faaliyeti için temel araçtır.²⁰ Bu faaliyetler ve saldırılar için belirlenen hedefler kamuoyunu sarsacak ve seslerini duyurabilecekleri hedeflerdir. Şiddet eylemleri terör yapılanmaları için önem arz etmektedir. Çünkü bu yapılanmaları ayakta tutan temel taşlardan biri de aktif eylem kabiliyetidir.²¹ Terör yapılanmaları kamuoyunun dikkatini çekmeyi başardıktan sonra bunu devamlı hale getirerek belirledikleri hedeflere ulaşmak için şiddet unsurunu kullanırlar.²² Şiddet tanımları incelendiğinde, tanımların ortak noktası olarak fiziki güç kullanılması görülmektedir. Siyasal şiddet, devlet yapısını etkileme, ele geçirme veya koruma amacı ile gerçekleştirilen siyasi mücadele sürecinde ortaya çıkan şiddet davranışdır.²³

1.1.3. Terörün Tarihi Altyapısı

Terör kavramının insanlık tarihinin derinliklerine kadar uzanan kökleri bulunmaktadır. Dini referanslı kutsallaştırılmış terör tarihsel süreç içerisinde değişik zaman dilimlerinde sürekli olarak kullanılan bir fenomendir. Antik çağda baskı ve siyasal şiddet olayları fazlasıyla yaygındı. Bu bağlamda karşımıza çıkan ilk örnek ‘*Tiran*’ katliamlarıdır. Tiranlık, kamu gücünün bir azınlığa karşı bir baskı aracı olarak kullanıldığı ve devlet gücünün vatandaşların insan haklarını ihlal etmek için sistematik olarak kullanıldığı siyasal bir sistemi

¹⁷ Sarıdiken, 2019: 4648.

¹⁸ Gençtürk, 2012: 4.

¹⁹ Şen, 2016: 152-154.

²⁰ Furkan Şen, 2015: 31.

²¹ Erdem, 2016: 30.

²² Alkan, 2006: 22.

²³ Furkan Şen, 2015: 31.

ifade etmektedir. Tiran cinayetleri toplumun menfaati ve tanrıların memnun edilmesi savları ile meşrulaştırılmıştır.²⁴ Fakat bunun yanı sıra antik çağda en bilinen örnek olarak, birinci yüzyılda 'Sicarii' olarak da adlandırılan katil bir Yahudi tarikatı olan 'Zealotlar' karşımıza çıkmaktadır. Roma işgaline karşı isyanlar başlatmışlardır.²⁵ Zealot'un Türkçede kelime anlamı fanatiktir.²⁶ Ayaklanma Filistin bölgesinde Romalıların ağır vergi taleplerinden dolayı çıkmıştır. Yapılanmanın, Roma hâkimiyetini sona erdirmenin dışında da ilahi bir yönetim ile tanrıyı hâkim kılma gibi motivasyonları da bulunmaktadır.²⁷ Yahudi toplumunun bu başkaldırıya girişmesi milattan sonra yapılan nüfus sayımına dayanmaktadır. Yahudi toplumu Romalılar karşısında azınlık durumuna düştüklerini fark ettiklerinde bağımsızlık propagandası yaparak mücadele başlatmışlardır.²⁸ Bu başkaldırı 'Jewish Zealots' önderliğinde gerçekleştirilmiştir. Bu örgüt Romalılara karşı direncini koruyamamış ve toplu şekilde intihar ederek kendisini yok etmiştir.²⁹ Bu intihar eylemini gerçekleştiren tarikatın şiddet eylemlerini gerçekleştiren 'Sicarii' adlı gruptur. Sicariiler, tarikata bağlı olarak Romalılara ve Yahudi kurumlara karşı saldırılar gerçekleştirmişlerdir.³⁰ Yahudi Zealotlar gelenekçi bir tarikat anlayışına sahiplerdi ve modernizm ile gelişimi reddediyorlardı.³¹ Antik Yunanda zorbaları öldürenlere ciddi anlamda saygı duyulmaktaydı ve tanrıların bundan memnun olduğuna inanılırdı.³² Sicariiler kurbanlarını halkın arasında ve görünür yerlerde hançerlerle öldürerek halkı korku ve paniğe teşvik ederek toplumda baskı ve tedirginliği tesis etmişlerdir.³³

Sicariiler Zealotlara bağlı bir militan grubudur. Tarikatın cinayetlerini işleyen gruptur. Bazı kaynaklar Zealotlardan sonra ortaya çıktıklarını söylese de genel olarak Zealot tarikatının bir parçası olarak değinilmektedir. İsmi de kıvrımlı hançer anlamına gelen Sicca'dan almıştır. Bu tarikat tamamen Filistin bölgesindeki Roma işgaline karşı savaşımıştır. Sicariilerin ilk suikastları rahip Jonathan cinayetidir. Örgüt rahibi bilinçli olarak hedef seçmişti. Öyle ki Sicariiler Jonathan'a suikastı ile kilise camiasının manevi liderini öldürürken aynı zamanda Roma'nın üst düzey bir işbirlikçisini öldürmüş olmaktadır. Bu eylem toplumun güven duyduğu otoriteye karşı yapılanca topluma da güvensizlik duygusu serpilmiş oldu.³⁴ Toplum Sicariilerin Tapınak Dağı'nda ve Kudüs'ün en kutsal ibadethanesi olan Süleyman

²⁴ Kırdım, 2020: 112-138.

²⁵ Chaliand ve Blind, 2016: 13.

²⁶ <https://www.seslisozluk.net/zealot-nedir-ne-demek/> (erişim tarihi: 29.10.2020).

²⁷ Özman ve Açıl, 2019:21.

²⁸ Chaliand ve Blind, 2016: 65.

²⁹ Alkan, 2016: 29.

³⁰ Martin, 2017: 51.

³¹ <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ergunyildirim/islamist-zealotlar-ve-modernist-herodianlar-56736> (erişim tarihi: 29.10.2020).

³² Salur, 2015: 38.

³³ Salur, 2015: 41.

³⁴ Özman ve Açıl, 2019: 26.

Tapınağı'nda bile cinayet işlemelerinden korku ve dehşete düşmüşlerdi. Katledilen bir Romalı olduğu sürece, Sicariiler için bir problem yoktu.³⁵ MÖ. 73-66 yıllarında yaşayan Sicariiler, Roma işgaline karşı mücadele ederken Herodian rahiplerinin kiliselerine zarar vermiş, ekonomik karmaşa için tefeci senetlerini ve kamu kayıtlarını yok etmiş, buğday depolarını ateşe vermiş ve Kudüs'ün su kanallarını tahrip etmişlerdir.³⁶

Tarihteki ilk terör yapılanmalarını incelerken Aztekler dikkatimizi çekmektedir. Aztekler kendilerinden önce dört dünyanın yok olduğuna inanmaktaydılar. Bu nedenle seçilen insan kurbanlarının kanlarının güneşe adanmaması halinde kendi dünyalarının da güneş tarafından yok edileceğine inanarak terörize olmuşlardır.³⁷ Bu dönemde Roma devletinin Yahudilerin başkaldırısına yaklaşımı da devlet terörünün ilk örneğini oluşturmaktadır. Ayaklanmaları bastıran Romanın Suriye valisi Iulius Plancius Varus iki bin asiye çarımıha germiş ve bunu emsal teşkil etmesi için halkın ortasında yapmıştır. Böylece halkın isyandan uzaklaşması için toplum üzerinde korku, psikolojik baskı ve şok yaratmayı amaçlamıştır.³⁸

Ortaçağ'da karşımıza çıkan bir başka terör yapılanması örneği de 'Haşhaşi' tarikatıdır. Haşhaşiler 13. ve 18. Yüzyıllar arasında Fransız Devrimi'ne kadar çeşitli terör faaliyetlerinde bulunmuşlardır.³⁹ Dini referanslı kutsallaştırılmış terör tarihsel süreç içerisinde değişik zaman dilimlerinde sürekli olarak kullanılan bir fenomen olduğunu söylemiştik. Müslüman toplum incelendiğinde 'İsmaili Haşhaşiler' tarikatı öne çıkmaktadır. Müslüman zenginlere karşı siyasal cinayet saldırılarında bulunmuşlardır. Haçlı seferleri de ilk terör örneklerinden sayılabilir. Genellikle mesihçi hareketler terörü bastırma yöntemi olarak kullanır ve kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirip fayda sağlarlar.⁴⁰ Tarihte İslam referanslı ilk terör yapılanması 1090-1273 yılları arasında 'Hasan Sabbah' liderliğinde tesis edilmiştir. Haşhaşi ismi tarikat üyelerinin haşhaş kullanma alışkanlıklarından gelmektedir. Tarikat lideri fedailerini suikaste yollarken bilinçaltlarına yerleştirdiği vaat edilmiş cennetin yanı sıra suikast sırasında tedirgin olup hata yapmamaları için haşhaş kullandırmıştır.⁴¹ Örgüt dönemin haçlı seferlerinden çok mürted olarak nitelendirdiği Müslümanları hedef almıştır. Örgütün ideolojisi radikal Şii İslam anlayışı olarak tanımlanmaktadır. Örgüt militanları dokuz aşamalı eğitimlerden geçerek seçilmiş olduğu ve Hasan Sabbah'ın örgüt içi disipline çok önem verdiği

³⁵ https://www.dunyadinleri.com/tr-TR/gizli-ilimler/gizli-orgut-ve-cemiyetler/oku_yahudi-suikastcilar-sicarii-gizli-orgutu , (erişim tarihi:30.10.2020).

³⁶ Yayla,2015: 343.

³⁷ Chaliand ve Blind, 2016: 14.

³⁸ Chaliand ve Blind, 2016: 66.

³⁹ Martin, 2017: 51.

⁴⁰ Chaliand ve Blin, 2016: 13.

⁴¹ <https://www.aljazeera.net/midan/intellect/history/2017> (erişim tarihi: 09.11.2020).

hatta öyle ki sırf disiplinsiz davranışlarından dolayı oğlunu öldürdüğü bilinmektedir.⁴² Haşhaşi tarikatı militanları, Selçuklu'nun önemli şahsiyetlerine, askerlerine ve bürokratlarına karşı sufi veya dilenci kılığında belirsiz kimlikler ile ürkütücü ve sarsıcı saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Haşhaşiler gerilla stratejileri kullanmışlar ve gelecek dönem terör yapılanmalarını da teşkilatlanma ve örgütsel yapılanma bağlamında etkileyecek yapılanma tesis etmişlerdir.⁴³

Hasan Sabbah, On İki İmamcı Yemen asıllı bir babanın oğludur. 1053-1054 yılları arasında Kum şehrinde dünyaya geldiği düşünülmektedir. Mısır'da yaşadığı yıllarda yerel yöneticilerle yaşadığı problemler sonucunda hapsedilmiş ve sonra intikam hedeflerini gerçekleştirmek niyetiyle güvenli bir yer aramıştır. İsmailîlerin de yoğun bir şekilde yaşadığı İran'ın dağlık Deysem bölgesi dikkatini çekmiştir. Sabbah yaklaşık 2.000 metrelik yükseklikte bulunan Elbruz dağları üzerindeki Alamut Kalesi'ni gözüne kestirmiştir. 1090 yılında fedailerinin duvarlardan sızma operasyonu gerçekleştirmesi ile birlikte kaleyi ele geçirmiştir. Haşhaşi örgütü İslâm toplumunu, Büyük Selçuklu'yu içten içe yıpratmayı ve bu coğrafyada tedirginlik ile korkuyu yaymaya çalışarak adeta Haçlıların bir askeri kolu gibi faaliyetler yürütmüştür.⁴⁴ Hasan sabbah'ın oluşturduğu Haşhaşi yapılanmasını incelerken ilk mezhepsel farklılıkların ve mezhep çatışmasının örneklerini de görüyoruz. Şii mezhebinin ismailiyye koluna tabi olan radikaller kendileri dışında herkesi dinden çıkmış olarak görmekteydiler. Öyle ki Haşhaşiler Selahaddin Eyyubi'yi de hedef almıştır. Halep kuşatması esnasında Selahaddin'e yönelik ilk suikast planı yapılmış ve hayata geçirilmiştir. Eyyubi'nin, iktidarını kabul etmek istemeyen Halepli kanaat önderlerini diplomatik yollarla anlaşılmaya zorlamayı denemiş fakat Halepliler Selahaddin'in yapıcı yaklaşımını zaaf olarak değerlendirip direnmişlerdir. Haleplilerin uzlaşmaz tavırlarını gören ve anlayan Selahaddin, 1174 yılında Halep'i kuşatmıştır. Buna binaen Halep'in yönetimini elinde bulunduran Sadeddîn Gümüştegin, Râşidüddîn Sinân'a elçi göndererek, Selahaddin'i öldürmesi durumunda kendisine birkaç köy ve fazla miktarda mücevher teklif etmiştir. Selahaddin'in gücünden tedirgin olan Sinân da bu teklifi kabul ederek Eyyubi'yi öldürmek için plan yapmıştır. Fedaileri Selahaddin'in Cevşen Dağı'nda kamp kurmuş ordusuna sızarak Eyyubi'yi öldürmek üzereyken müttefiği Nâsihüddîn Humârtékîn tarafından fark edilmeleri sonucunda başarısız olmuşlardır.⁴⁵

Fransız devrimiyle terörizm kavramının tarihsel gelişimi yeni bir perspektif kazanmıştır. Devrim sonrası dönemde ki terörist faaliyetler '*modern terörizme giriş*' olarak

⁴² Erdem, 2016: 23-24.

⁴³ Gümüş, 2019: 120.

⁴⁴ Alkan, 2016: 39-41.

⁴⁵ Basuguy, 2017: 758.

nitelendirilmektedir. Fransa’da devrim sonrası 1793 ve 1794 yıllarında hüküm süren ‘*Jakoben*’ iktidarı terör rejimi olarak adlandırılmaktadır.⁴⁶ Devrimin ilk yıllarında Fransa’da yasama, yürütme ve yargı yetkisine sahip, geçici kurucu meclis olan ‘*Convestion Nationale*’ ülkenin dış güçler tarafından işgal edilmesine duyulan endişeden ve içindeki sivil huzursuzluğun devrime zarar verme ihtimalinden dolayı olağanüstü önlemler alma gereği görmüştür. Bu amaçla kamu güvenliğinden sorumlu komite neredeyse diktatörlüğe varan yetkilerle donatılmıştır.⁴⁷ Fransız Devrimi sırasında İngiliz devlet adamı ve aynı zamanda filozof ‘*Edmund Burke*’ ilk kez terör kavramını kullanmıştır. Burke terör kavramını, ‘*Regime De La Terreur*’ yani dönemin iktidarını terör rejimi olarak tanımlamak için kullanmıştır. Devrim sonrasında devrimci ilkeleri ve ideolojileri hedeflerine ulaştırmak için Jakoben iktidarı tarafında geliştirilen yaptırımlar devlet terörizminin ilk örneğini oluşturmaktadır. Jakoben iktidarına muhalif binlerce kişi yeni kurulan devrimci Cumhuriyet’e karşı oldukları gerekçesiyle tutuklanmış ve Devrim Mahkemesi’nde yargılanmıştır. Devrim muhaliflerinin idamları baş kesme aracı olarak kullanılan ‘*Giyotin*’ ile korkunç bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Jakoben ‘in Terör İktidarı süresince kırk bin kişi idam edilmiş ve iki yüz bin kişi de hapisanelerde hastalık ve açlıktan can vermiştir.⁴⁸

Fransız Devrimi’nin özellikle Jakoben Terör Rejimi dönemi, devrimin uluslararası düzeyde tartışılmasının dönüm noktasını oluşturur. Genel bir perspektif ile tarihçiler açısından, Fransız Devrimi konusu gündeme geldiğinde akla gelen iki şey 1789 yılında devrimi doğuran gelişmeler ve devrimin ikinci yılında yaşanan ‘*Jakoben Cumhuriyet*’ dönemidir. Bu dönemde ideoloji olarak Jakobenizmin açılımları daha yaygın biçimde “*tepeden inmecilik*”, “*halktan kopuk olma*”, “*halkın isteklerini dinlemeksizin ve iradesini saymaksızın onun adına kararlar alma*”, “*halk için olsa bile halka rağmen harekete geçme*” şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁹ Jakoben döneminde ortaya çıkan terör delice bir kan dökme istediğinden değildir. Devrimin şartları ve savaşın ortaya çıkardığı yönetim sorunlarından doğmuştur. Jakoben iktidarı döneminde Devrim Fransa’sı birçok sorunla mücadele etmekteydi. Fakat Jakoben kulübü üyesi Robespierre’nin 1794 yılında gerçekleştirdiği toplu kıyım devletin, toplumun ve Devrimin öncesiyle karşılaştırılamayacak derecede kendini toparladığı bir konjonktürde gerçekleşmiştir. Karşı devrim ve dış müdahale ihtimalinin çok az olduğu bu süreçte binlerce devrim muhalifi giyotine gönderilerek idam edilmiştir.⁵⁰ Jakobenizm sağlam teorik temellere sahip bir ideolojiden çok, dönemin tarihsel

⁴⁶ Salur, 2009: 43.

⁴⁷ Şen, 2018: 137.

⁴⁸ Martin, 2017: 51.

⁴⁹ Demirli, 2018: 59-60.

⁵⁰ Öztürk, 2016: 21-22.

şartlarında ortaya çıkmış olan eylem, davranış ve stratejiler bütünüdür. Sonuç olarak Devlet Terörü örneğini oluşturan Jakobenizm eylem ve söylem propagandasıdır.⁵¹

Fransız Devrimi'nden sonra oluşan terör rejimi konjonktüründen sonra, İngiltere ve Rusya'da da azınlıkların ve ezildiğini düşünen toplumsal sınıfların örgütlenmesiyle çeşitli terör yapılanmaları oluşmuştur. Özellikle 19. yüzyılın başlangıcında Endüstri Devrimi'nden sonra gerçekleştirilen sosyal ve ekonomik reformlara tepkili olan İngiliz işçiler, efsaneye göre makineleşmeye karşı olan 'Ned Ludd'un'⁵² önderliğinde terör faaliyetleri olarak değerlendirilebilecek eylemler gerçekleştirmişlerdir. İsmi de liderlerinden esinlenerek seçen yapılanma "*Luddite Hareketi*" olarak bilinmektedir. Luddite yapılanmasına mensup işçiler, endüstrileşmenin iş imkânlarını azalttığını savunarak, tekstil üretim tesislerinde ki üretim çalışmalarını sabote etmişlerdir. 1811-1816 yılları arasında faal olan örgüt, İngiliz hükümetinin anti-Luttide kanunları adında yasal düzenleme yapması sonucunda ve üretim tesislerine sabotajı ölüm cezası ile cezalandırmasıyla bastırılmıştır. Örgüt mensubu 17 işçi idam edilmiştir.⁵³ Bu süreçte gerçekleştirilmiş olan en geniş kapsamlı Luddite eylemi 1812 yılının Nisan ayında gerçekleştirilmiştir. Akşam saatlerine doğru Huddersfield çevresinde ki Rawfolds bölgesinde bir araya gelen yaklaşık 150 kişi civarında Luddite mensubu çekiçlerle William Cartwright'in değirmenine saldırmıştır. Olaydan haberdar olan hükümet polislerinin bölgeye intikali ve eylem başlamadan önce 2 Luddite mensubunun polis tarafından öldürülmesiyle eylem girişimi büyümeden engellenmiştir.⁵⁴

Modern Çağ'ın terörist yapılanmalarının önemli örneklerinden biri de Rusya'da örgütlenmiş olan Türkçe adıyla '*Halkın İradesi*' olarak bilinen 19. Yüzyılda ortaya çıkmış olan '*Narodnaya Volya*' örgütüdür. Narodnaya Volya hareketini Jakoben örneğinden ayıran en önemli farkı yönetim kademesinde yani yukarıdan bir terörizm yapılanması olmamasıdır. Modern Çağ'ın örneklerinden olan yapılanma halkın belirli bir tabakası tarafından organize edilmiştir. Temelde hedefleri Çar II. Alexander olarak görünse de aslında grubun Rusya için hazırlanmış olan kapsamlı bir terörizm doktrini bulunmaktaydı. Devrim amaçlarının gerçekleştirilmesi için şiddet eylemlerinin kapsamını genişletecek bir terör doktriniydi.⁵⁵ Birçok tarihçi ve bilim adamı Narodnaya Volya hareketini Modern Çağ terörizminin ilk örneklerinden biri olarak kabul etmektedir. O günün şartlarında kullanılan söylemler bugünkü terörist yapılanmaların kullandıkları söylemler ile benzerlik içermektedir.

⁵¹ Ağaoğulları, 2011: 6.

⁵² Ned Ludd efsanevi bir figürdür, gerçek olduğuna dair kesin bir delil bulunmamaktadır. Kaynaklarda bu şahsın varlığına bir eve girerek bir evde dikiş makinasına saldırması olayı efsane olarak değerlendirilmektedir.

⁵³ Erdem, 2016: 26.

⁵⁴ <https://www.muhandisbeyinler.net/teknoloji-dusmanligi-ve-ludizm-ideolojisi/> (erişim tarihi: 14.11.2020).

⁵⁵ Hopkins, 2009: 18.

"Mevcut iktidar tamamıyla despotiktir. Bu yüzden zorbalara karşı yürütülen bu mücadele haklı bir temele dayanıyor." Bu mağduriyeti referans alarak meşrulaştırma propagandası yapan örgüt mensupları birçok kanlı ve vahşet içeren eylem düzenlemiştir. Örgütün eylemlerinden en çok ses getireni ise hiç şüphesiz Çar II. Alexander'ın vurularak öldürülmesi olayı olmuştur.⁵⁶ Rus terörizminin temel ideolojisi, imparatorun diktatörlüğüne karşı bir baş kaldırıdır.⁵⁷ Örgüt diktatör yönetime karşı organize bir ideolojik ve siyasi mücadeleye ihtiyaç olduğunu vurgulayarak, terörü siyasi reformu zorlamak ve devleti baltalamak için kullanmıştır.⁵⁸ Fransız Devrimi'nin hem nedeni hem de bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan milliyetçilik ve yurttaşlık söylemleri, seküler bir terörizm akımını da doğurmuştur.⁵⁹

II. Alexander iktidarı döneminde iç politikada Rusya'ya siyasal ve toplumsal barış getirememiştir. Gerçekleştirdiği sosyal ve idari reformlara rağmen ciddi bir muhalefete maruz kalmış ve ayrıca devrimci hareketlerinin yapılanmasını kolaylaştırmıştır. Siyasi muhalefet temelde soylulardan gelmekteydi. Çünkü bahsettiğimiz gibi soylu tabaka hükümeti etkileyebileceğine ve asıl değişimi kendilerinin gerçekleştirebileceğine inanmaktaydı. Alexander suikastı, Çar'ın temsilciler komitesinin bir devlet meclisi tesis edilmesi önerisini içeren teklif kararını imzaladığı gün gerçekleştirilmiştir. Daha sonra yönetimin başına geçen veliahtı III. Alexander bu anayasa planını geri çekmiştir ve Alexander'ın imzaladığı teklif kararı hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir.⁶⁰ Narodnaya Volya hareketini Marksizm ve Anarşizm ideolojilerini benimsemiş ve ayrıca Çar yönetiminden memnuniyetsiz olan öğrenciler tarafından halkın iradesi propagandasıyla kurulmuştur. Örgüt 1878 ve 1881 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Halkın İradesi hareketi mensupları alt sınıf halklardan farklı olarak entelektüel ve maddi üstünlüklerini referans göstererek hükümeti daha ciddi anlamda etkileme gücüne sahip olduklarını savunmuştur. Örgüt eylem gerçekleştireceği hedefleri çok hassas çalışmalar ile belirlemiş ve planlamıştır. Bu bağlamda örgüt hedef tahtasına kamu görevlilerini koymuştur. Ve belirlenen kamu görevlilerine ve kamu binalarına silahlı ve bombalı saldırılar düzenlemiştir. Grubun son eylemi olan II. Alexander suikastından sonra hükümet kolluk kuvvetlerini kullanarak hareketin bütün militanlarını yakalamış ve örgüt yapılanması çöktürülmüştür.⁶¹

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Ermenilerin Osmanlı iktidarına karşı tesis ettiği terör yapılanmaları modern çağ terör yapılanmalarının örneklerindendir. 'Hınçak ve

⁵⁶ Altay, vd. 2013: 268.

⁵⁷ Chaliand ve Blin: 2016: 161-162.

⁵⁸ <https://www.britannica.com/topic/Narodnaya-Volya-Russian-revolutionary-organization> (erişim tarihi: 15.11.2020).

⁵⁹ <https://www.pogo.org/investigation/2015/02/brief-history-of-terrorism/> (erişim tarihi: 16.11.2020).

⁶⁰ Vernadsky, 2019: 286-287.

⁶¹ Erdem, 2016: 25.

Taşnaksutyun' örgütleri Ermenilerin Osmanlı içinde iktidara karşı örgütlediği yapılanmalardır.⁶² Osmanlı sınırları içerisinde yeşertilen Ermeni ayrılıkçı hareketlerinin akıl hocaları olarak dini otorite olan Kilise önemli rol oynamıştır.⁶³ İnanç ortaklığından dolayı Ermenilere Rusya'dan ciddi anlamda destek gelmiştir. Eğitim için Batı Avrupa'ya giden Rus uyruklu Ermeni öğrenciler örgütlenerek 1887 yılında İsviçre'de Hınçak partisini kurmuşlardır. Partinin hizmet ettiği ideoloji bağımsız Ermenistan'ın kurulmasıdır. Türkiye'de halkı kine ve nefrete teşvik ederek örgütlenmişlerdir. Türkiye'de Ermeni halkın yoğunlukta olduğu bölgelerde teşkilatlanarak ülkenin savaşta olmasından faydalanarak isyanlar düzenlemiş ve Türk hükümetine karşı savaşmışlardır.⁶⁴ Hınçak terör yapılanması, Kumkapı gösterisini, Sasun isyanını, Babiâli gösterisini ve Zeytun isyanı olaylarını üstlenmiştir.⁶⁵ Daha sonra 1890 yılında Ermeni İhtilalciler anlamına gelen ve küçüklü büyüklü yapılanmaları bir arada toplayan Taşnakuyun yapılanması da aynı faaliyetleri yürüterek illegal çatışmaları kalkışmaları ve yapılanmaları organize etmişlerdir.⁶⁶

Modern Çağ terörizmini tarihsel süreç içerisinde çeşitli evirilmeler geçirirken terör yapılanmaların tarzları da aynı şekilde değişim göstermektedir. Ünlü siyaset bilimcisi David C.Rapoport bu dönemi dört dalgaya ayırmaktadır.

- Anarşist dalga: 1880'lerden I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar.
- Anti-Sömürgeci dalga: Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1960 lı yılların sonuna kadar
- Yeni Sol dalga: Anti-Sömürgeci dalganın sonlarından yakın geçmişe doğru
- Dini motifli dalga: 1980'li yıllardan günümüze kadar

Bu çağın terörist yapılanmaları stratejik yaklaşım olarak değişiklik arz etmektedir. İktidardan taleplerden daha çok geniş kitlesel kıyımlar, toplumsal hareketlilik ve hedef alınan insan toplulukları açısından farklı bir strateji geliştirmiştir.⁶⁷ Bütün terör yapılanmalarının ideolojik temelleri farklı kaynakları referans almış aşırı cılığa dayanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın doğu ve batı olarak kutuplaştığı konjonktürde ortaya çıkan soğuk savaş ortamı, sıcak savaş ihtimalini azaltmıştır. Bu dönemde hem Amerika (ABD) hem de Sovyetler (SSCB) sıcak savaştan uzak durmuşlardır. İşte bu dönemde terörizm, bloklaşmanın başı olan devletlerin düşman olarak nitelendirdiği devletleri zayıflatmak ya da kendi bloğuna çekmek için sürekli olarak kullandığı bir silah haline gelmiştir. Devletler fiilen müdahale yerine taşeron kullanmayı tercih etmişlerdir. Örnek

⁶² Erdem, 2016: 26.

⁶³ Cabbarlı, 2013: 149-150.

⁶⁴ Armaoğlu, 2019: 560-561.

⁶⁵ Doğan, 2008: 314-315.

⁶⁶ Armaoğlu, 2019: 561.

⁶⁷ Martin, 2017: 54.

verecek olursak Taliban yapılanmasının Afganistan'da Sovyetler Birliği'ne karşı başta Amerika olmak üzere bölge aktörleri tarafından da desteklenmesi açık bir örnek olacaktır. Bu konjonktürde terörizm, önceki dönemlerden çok farklı olarak devletlerin dış politika stratejilerinin bir aracı haline gelmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Marksist-Leninist ideolojiyi referans alan terörist yapılanmalar, Sovyetler Birliği'nin taşeron haline gelmişlerdir ve Doğu Bloğu üyesi devletleri de bu yapılanmaları desteklemiştir.⁶⁸ Terörizm sürekli olarak evrim geçirmekte ve her yüzyılın sosyo-politik şartlarındaki değişikliklere uyum sağlamaktadır.⁶⁹ Özellikle 2000'li yılların başlangıcı ile özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra artık “*Küresel Terör*” dönemi yaşanmıştır. Küresel çapta ideolojik ve örgütsel yapılanmalar ortaya çıkmış ve bunların başını El Kaide ve bu yapılanmadan etkilenerek ortaya çıkan terör örgütleri çekmektedir. Bu dönem dini referanslı teröründe en iyi örneklerinin bulunduğu dönemdir.⁷⁰ Terör yapılanmasının üç oyuncusu vardır. Bunlar bir zincirin birbirine geçirilmiş halkaları gibidirler, birinci oyuncu yapılanmanın beynidir ve planlama ile hamleleri o belirler, ikinci oyuncu tedarikçidir, yapılanmaların ve eylemlerin hayata geçirilmesi için mali ve lojistik desteği sağlayandır. Üçüncü oyuncu ise planları ve faaliyetleri şahsen gerçekleştiren militanlardır. Bütün eylemlerin hayata geçirilmesinin son ve en önemli halkasıdır.⁷¹

1.1.4. Terörün Çeşitleri

Günümüzde terör, hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Terörün çeşitleri genel olarak incelendiğinde Politik Terör (ideolojik, bölücü), İktisadi Terör, Küresel Terör, Gıda ve İlaç Terörü, Çevre ve Doğa Terörü, Siber Terör ve Medya Terörü gibi birçok şekilde hayatımızın birçok alanında terör ile karşılaşabilmekteyiz. Fakat bu çalışmada odaklanılan terör Politik terördür. Bu bazen devlet kurumları tarafından bazen de illegal terör yapılanmaları tarafında gerçekleştirilmektedir. Bu bağlam ilk inceleme konumuz;

1.1.4.1. Ulusal Terör

Ulusal Terör, ülke içinde yaşanan terörü ifade etmektedir. Devletin egemen olduğu sınırlar içerisinde dışarıdan bir unsurun müdahalesi veya katılımı olmadan gerçekleşen sistematik terör faaliyetidir. Bu terör çeşidinin en önemli özelliği, yerli teröristlerin eylemlerinde kendi vatandaşlarını hedef almalarıdır. Ulusal terör, sadece bulunduğu ülkenin içinde aktif olan ve kendi ülkesinin adli makamlarını ilgilendiren bir sorun olup, dış herhangi

⁶⁸ Kartal, 2014: 45.

⁶⁹ <https://www.hannover-re.com/1133518/political-violence-and-terrorism-2020.pdf> (erişim tarihi: 20.11.2020).

⁷⁰ Baysal, 2013: 38.

⁷¹ Kalaycı, 2019:230.

bir dış aktöre bağlı değildir. Bu tür terör yapılanmaları hedef olarak başka bir devlet vatandaşlarını veya sınırlarını seçmemektedir. Fakat bu tarzda bir terörizm tarzı sadece teoride kalmaktadır. Çünkü günümüzde terör örgütleri ayırım yapmaksızın hem devletlere hem de vatandaşlarına karşı şiddet eylemleri gerçekleştirmektedir.⁷² Ülkeler, kendi normları çerçevesinde halkları için refah, ekonomi ve siyasi alanda çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Rejimlerinin yönetim şekline göre bu çalışmalar farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durumda ulusal terör eylemlerinin temelde iki oluşum sebebi bulunmaktadır. İlk sebep ülkede yaşanan gelir adaletsizliği, dini inanç, etnik köken ve ideoloji temelli baskıya maruz kalan, mağdur olduğunu düşünen bir topluluğun mevcudiyeti. (Baskın İra örneği) Bir ikince sebep ise bu grupların dış güçlerin politika ve stratejileri için taşeron seçilerek finansal, idari ve lojistik olarak desteklenerek yönlendirilmesidir. (PKK, Taliban örneği)⁷³ gerçekçi bir yaklaşımla günümüzde ki ulusal terörü incelerken açıkça teori ile pratiğin farklılaştığına şahit olmaktayız. Günümüzde ulusal terör çeşitli alanlarda ülke sınırlarını aşabilmektedir.

Bu durumun bir örneği olarak teoride aslında ulusal terör yapılanmasının bir örneği olarak görünen fakat pratikte uluslararası bir terör yapılanması gibi faaliyet gösteren PKK gösterilebilir. PKK, Avrupa'da illegal faaliyet yürüten büyük yapılardan biridir. Örgüt baskıyla haraç alıyor, fuhuş yaptırıyor, adam öldürme, adam kaçırma, uyuşturucu ticareti ve insan kaçakçılığının yanı sıra özel mülkiyete saldırı ve kamusal mülkiyetlere (cami, büyükelçilik, diğer kamu kurumları gibi) terör saldırıları gibi yasadışı faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca terör propagandası yapma, terörü finanse etme ve terör kampanyası için militan kazanma çalışmaları gibi çok sayıda illegal faaliyeti de planlı olarak yürütmektedir. PKK'nın Avrupa'da yapılanması çok geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Bu yapılanma Kürt milliyetçiliğini dayatmak ve örgütün Kürtler için tek temsilci olduğunu Kürtlerin yanı sıra Avrupa kamuoyuna kabul ettirmek, PKK'nın Türkiye Cumhuriyetine karşı yaptığı olduğu terör kampanyasına toplumsal, ekonomik ve siyasi destek için faaliyetler yürütmektedir.⁷⁴

1.1.4.2. Etnik Terör

Dünyadaki terör örgütlerinin büyük bir kısmı, etnik yapılanmaların yapılanmasıdır. Küreselleşen dünya düzeninde etnik terörizmin oldukça yaygın olduğu bilinmektedir. Etnik Terör, belli bir etnik kimliğe sahip olan toplulukların ülkelerinin içerisindeki siyasi yapının

⁷² Şimşek, 2016: 323-324.

⁷³ https://tasam.org/tr-TR/Icerik/40059/ulusal_ve_uluslararası_terorizmin_gelecegi (erişim tarihi: 22.11.2020).

⁷⁴ Bayraklı vd, 2019: 9-10.

yanı sıra toplumsal olarak da haksızlığa uğradıklarını düşünmeleri sonucunda yaşadıkları ülkeden kendilerine özel toprak talebiyle birlikte yasalarını kendilerinin tesis ettiği bir devlet kurmak amacıyla yürütülen illegal faaliyetler olarak tanımlanabilmektedir.⁷⁵ Bu terör çeşidinin en ayırt edici özelliği, etnik bir grubun içinden çıkmış ve o topluluk adına eylemler gerçekleştiriyor olmasıdır. Bu tür yapılar, yaşadıkları ülkenin içerisinde kendilerini bağımsız bir etnik olarak görmektedirler. Bu nedenle ülke içinde kendilerine özel bağımsız haklar tanınması gerektiğini düşünmektedirler. Ülkelerinin kimliğini reddeden ve kendi topluluklarına özel etnik bir kimlik için çeşitli terör eylemleri gerçekleştirmek suretiyle devletin milli güvenliğini tehdit ederler.⁷⁶ Bu düşüncenin temelinde Wilson ilkelerinden biri olan “*her milletin kendi kaderini tayin etme hakkı (self determination)*” düşüncesi yatmaktadır.⁷⁷

Etnik terör yapılanmaları dayandıkları etnik kimliği ortak bir mağduriyet veya tarihsel bir acıyı referans alarak, etnik öfke ve duygusal bağlılığı tetiklemektedir. Bu mağdur psikolojisi aracılığıyla militan devşirmenin yanı sıra finansal ve lojistik olarak destek sağlamaktadır. Bu Etnik terör örgütlerinin çeşitli konjonktürel ve politik nedenlere bağlı olarak eylem kapasitesi ve aktifliği değişiklik gösterebilir. Etnik terör yapılanmaları, şartların olgunlaşması durumunda gerilla stratejisini kullanarak güçlenebilirler, aksi bir durumda ise marjinalleşirken örgütün feshi bile mümkündür. Etnik terör örgütlerini tam anlamıyla bitirmek için stratejik planlama ve belirlenen mücadele araçlarının bu planlama ile uyumlu bir şekilde kullanılması önem arz etmektedir. Doğru bir mücadele stratejisi, örgüte meşruiyet kazandıran (etnik azınlık nezdinde) bütün referansları ortadan kaldırır. Terör örgütlerinin lojistik kapasitesi ise bu örgütün lojistik yollarının ve tedarikçilerinin önlenmesiyle ortadan kaldırılmalı ve örgütün eylem kabiliyeti minimize edilmelidir.⁷⁸ Etnik terör yapılanmalarının diğer terör çeşitlerine göre daha avantajlı oldukları bir konu da, daha önce zorla ellerinden alındığını iddia ettikleri kendi topraklarının bugün işgal altında olduğunu deklare ederek, devletin temsilcileri ve kurumları ile bölge halkının arasında kolayca kışkırtmalar ve ötekileştirmeler yapabilmeleridir.⁷⁹ Etnik terör yapılanmaları özgürlük ve bağımsızlık adına propaganda yaparken kendi işleyişleri ile tezat halindedirler. Bu örgütler aynı etnik topluluk içinde örgütün otoritesine muhalif olan bireyleri illegal yöntemler ile susturur ve örgüt yönetiminin iradesine tartışmasız uyulmasını beklerler. Bu yapılarda korku ve baskı düşmanı yıpratmanın yanı sıra iç muhalefeti yıldırma için de kullanılmaktadır. Bu gruplar çeşitli

⁷⁵ Salur, 2009: 94-95.

⁷⁶ Gunn ve Demirden, 2019: 12-13.

⁷⁷ Salur, 2009: 95.

⁷⁸ Alptekin, 2018: 15-16.

⁷⁹ Akalın, 2009: 52.

şiddet olaylarının sorumluluğunu üstlenerek kamuoyunun dikkatini aktif olarak çekmek isteyen toplumsal kişilerdir. Bu bağlamda yürütülen mağdur propagandasının sonucu olarak bu yapılanmalara aktif olarak katılmayan diğer bireyler de bu illegal yapılanmalara sempati ile bakar ve acıma duygusu ile yaklaşır.⁸⁰

1.1.4.3. Dini Terör

Dinler, kutsal kitapları, ibadet şekilleri ve genel olarak ritüelleri ile oluşturdukları topluluklar ile birbirlerinden farklı olsalar da temel ortak noktaları bir ilahi bir inanç etrafında toplanmış olmalarıdır. Dinin üç unsuru bulunmaktadır. Bunlar inanan, inanılan ve bunların arasındaki ilişkidir. Bir anlamda din ilahi bir güce bağlanma ve güce olan inançla geliştirilen yaşam tarzlarının bütündür. Sosyolojik açıdan bakıldığında ise bağlayıcılığı olan inan sistemleri olarak dini tanımlayabiliriz. Süreklilik sağlaması açısından din ve sosyalizm ilişkisinin kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir.⁸¹

Bir düşünceyi veya bir fikri güçlendirmek ve yaymak için kitleleri ikna etmek hayati önem arz etmektedir. Bu ikna çalışmaları yürütülürken bazen medya araçlarının kullanılmasıyla yapılır bazen de siyasi ve dini kanaat önderlerinin halk üzerindeki etkisi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Aşırı dini örgüt yapılanmaları bu bağlamda dini referans olarak bu minvalde gerek medyayı gerekse dini otoriteleri sıkça kullanmaktadır. Çoğu zaman ise örgütün ideolojik ve askeri liderlerinin konuşmaları ile propaganda gerçekleştirerek örgüt ağının genişletilmesi hedeflenmektedir.⁸² Bütün ilahi dinlerde genel olarak modernizm karşıtı olarak şiddete başvuran çeşitli grupların bulunması sosyolojik bağlamda alışılmış bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Din ve terör kavramları arasındaki ilişkiyi incelerken aslında temel problemin radikal ve dini savaşı tanımlarının popülerleşmesi ve geniş coğrafyaları etkisi altına alabiliyor olmasıdır. Küreselleşen dünya düzeninde sömürgeci kapitalist sistemin ortaya çıkardığı rahatsızlıklar gelişimi reddeden bir kitleyi ortaya çıkarmıştır. Bu toplumsal hareketler terörizmi tetiklemektedir. Bu terör hareketleri kutsal bir zemine dayandırıldığı zaman terörün yayılması ve etkisi ciddi anlamda artmaktadır. Kutsallaştırılan bu eylem ile militanların dini bir vecibeyi yerine getiriyor oldukları düşüncesi dinci köktencilüğün bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ortamda ölme ve öldürme eylemi tamamıyla farklı bir kılıfa bürünmektedir. İnandığı kutsalın gereği olarak bu eylemleri gerçekleştirdiğini düşünen militan bu eylemin sonucunda inandığı ilahının ondan memnun olduğunu ve onu

⁸⁰ Volkan, 1993: 5-6-7.

⁸¹ Salur, 2009: 200.

⁸² Çelik, 2015: 103.

mükâfatlandıracağına inanmaktadır.⁸³ Şiddeti kutsallaştırma vakaları Japon Samuray kültüründe ve Budizm inancında da vardır. Şiddetin kutsallaştırılması şiddetin din aracılığı ile gerçekleştirilmesi dememektir.

Dini referanslı terör yapılanmaları illegal eylemlerini ve örgütlenmelerini meşrulaştırmak amacıyla kutsal metinleri özünden ayırarak kendi idealleri çerçevesinde yorumlayarak sadece seçilmiş metinleri kullanmaktadırlar.⁸⁴ Bu anlayışa sahip yapılanmaların ilk örneği daha evvel irdelemiş olduğumuz Sicarii tarikatıdır. Dinin referans alındığı ve meşruiyetini siyasileştirilmiş dini metinlerden alan terör yapılanmaları tarihsel süreç içerisinde değişimler geçirmiş olsa da temeldeki dini sömürge stratejisi değişmemiştir. Tarih boyunca bu tür illegal yapılanmalar hemen hemen bütün dinler adına ortaya çıkmıştır. Musevilik, Hristiyanlık ve İslam referanslı gerçekleştirilen terör eylemlerinin örnekleri günümüzde de görülebilmektedir. Din referanslı terör yapılanmalarında bile dini amaçlar kadar siyasi hedeflerinde etkili olduğu görülmektedir. Genellikle bu tür yapılanmalarda din siyasi illegal amaçlara ulaşmak için kullanılan bir araçtır. Fakat örgüt mensubu militanın zihninde bir ibadet olarak yer edinmiştir.⁸⁵

Dini referanslı şiddeti üç maddeye ayırabiliriz;

- İktidarların kullandığı dini terör, devletler çıkarları doğrultusunda dini terörü kullanabilir. Bunun temelinde siyasi ve ekonomik amaçlar yatmaktadır. En önemli örneği Haçlı Seferleri'dir.
- Dini devletlerin uyguladığı insanlık dışı cezalandırmalar, muhaliflerin idamları ve insan hak ihlalleri dini terör uygulamalarındandır.
- Mezhep farklılıklarında ve farklı yorumlamalardan dolayı toplumların birbirlerine karşı uyguladığı şiddet dini terör eylemlerindendir.⁸⁶

1.1.4.4. Devlet Terörü

Devlet terörü iktidarın kendi sınırları içerisinde siyasi amaçlı olarak güç kullanmasını ifade etmektedir. İktidar hissettiği iç tehditlere karşı ilgili güvenlik kurumları aracılığıyla baskılama ve caydırma girişimlerinde bulunur. Bu tehditler genellikle siyasi muhalefettir. Bunun dışında ülke içindeki çeşitli paramiliter gruplar desteklenerek ilgili toplulukları yıldırma eylemlerinin taşeronluğu yaptırılır. İktidarlar genellikle meşruiyetleri zayıfladığında iktidarlarını güçlendirmek adına terör stratejisine başvurmaktadır.⁸⁷ Devlet terörünün amacını

⁸³ Aydınalp, 2008: 46-45.

⁸⁴ Alkan, 2016: 24-25.

⁸⁵ Aydın ve Türkoğlu, 2007: 166-168.

⁸⁶ Salur, 2009: 90.

⁸⁷ Martin, 2017: 121.

açıklayan siyaset bilimci Ruth Blakely, ‘Devletin terörizminin sadece muhalifleri ortadan kaldırmıyor aynı zamanda halkın terörize olmasının ortaya çıkardığı fırsatları değerlendiriyor. Yani terörist stratejinin seçilmesinin asıl amacı, muhalifleri cezalandırma arzusunun yanı sıra geniş çapta kitleyi sindirmek ve daha kolay yönetmek arzusudur.’ şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁸⁸ Devlet terörü en eski ve en tehlikeli terör çeşididir. Çünkü kendi vatandaşları üzerinde maddi ve manevi olarak fazlasıyla etkilidir. Şiddet kullanımı direk olarak iktidar tarafından olunca bu güce direnmek de mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda Devlet Terörü muhalifleri bastırmanın en etkili yoludur.⁸⁹ Devlet terörünün tarihteki ilk örneği Yahudilerin başkaldırısına bastıran Roma’ya aittir. Romanın Suriye valisi ‘Iulius Plancius Varus’ ayaklanmaları bastırdıktan sonra iki bin asiye çarpmış ve bunu emsal teşkil etmesi için halkın ortasında vahşice yaparak dehşet salmıştır. Böylece halkın isyandan uzaklaşması için toplum üzerinde korku, psikolojik baskı ve şok yaratmayı amaçlamıştır.⁹⁰ Devlet terörünü diğer terör çeşitlerinden ayıran en önemli fark, terör yapılanmaları genelde güçsüzün güçlüye uyguladığı şiddet veya açtığı savaşken devlet terörü güçlünün güçsüze uyguladığı şiddettir.⁹¹

Bu terör çeşidi genellikle totaliter rejimlerde görülmektedir. Hitler iktidarı ve Stalin Rusya’sı devlet terörüne örnek olarak gösterilebilmektedir. Hitler Almanya’sında 6 milyon kadar Yahudi vatandaş insanlık dışı yöntemler ile devlet eliyle katledilmiştir. Lenin Rusya’sında ise 20 milyon devrim muhalifi çeşitli terör yöntemleriyle katledilmiştir.⁹² Terörist devlet mantalitesinde iktidar ele geçirildikten sonra eski iktidara dair her şeyi tamamıyla ortadan kaldırmak şarttır.⁹³ Bu bağlamda Hitler diktatörlüğünün uyguladığı devlet terörü halen araştırmacıların tüylerini ürpertmektedir. Hitler 1933 yılında şansölye olunca ülkeyi tek parti diktatörlüğüne dönüştürmüş ve dikta politikaları uygulamak için gerekli olan polis teşkilatını hızla tesis etti. İlk icraatı olağanüstü hal ilan etmek olan Hitler, bütün hak ve özgürlüklerin yanı sıra kişisel özgürleri de kaldırmıştır. Hitler yönetimi istediği telefonu dinliyor ve istediği evi arayabiliyordu. En dikkat çeken ise muhaliflerin derdest edilmesi için kurulmuş olan Nazi kamp sistemiydi. İki yıl içerisinde özellikle Yahudi ve Komünistler başta olmak üzere yüz binlerce insan hapsedilmiştir. Hitler yönetimi özellikle Yahudileri

⁸⁸ <https://www.birmingham.ac.uk/research/perspective/terrorism-by-the-state-is-still-terrorism> (erişim tarihi: 26.11.2020).

⁸⁹ Şimşek, 2016: 324.

⁹⁰ Chaliand ve Blind, 2016: 66.

⁹¹ Chaliand ve Blind, 2016: 249.

⁹² Alkan, 2002: 20.

⁹³ Chaliand ve Blind, 2016: 250.

Polonya’da Nazi kampında toplayarak sistemli şekilde kitlesel katliamlara ve soykırıma tabi tutmuştur.⁹⁴

Devletin destekli terör stratejisi ise postmodern savaş olarak değerlendirilmektedir. Bu politikanın temelinde yatan anlayış düşmanın düşmanı dostumdur düşüncesidir. İktidarlar başka devlet sınırları içerisindeki terörist yapılanmaları siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda destekler ve bunu dış politika aracı olarak kullanırlar.⁹⁵ Yıkım ve etki gücü zayıf olan terör yapılanmaları bu bağlamda ilgili devletten aldıkları ateşli silah, istihbarat ve para desteği ile etki gücünü arttırarak daha yıkıcı olmaktadır. Devletlerin çeşitli terör yapılarını desteklemesi uluslararası aktörler arasında diplomasi kanalını zayıflatmaktadır. Genel olarak devlet destekli terörizm toplumsal olayları daha karmaşık hale getirerek problemleri derinleştirmektedir.⁹⁶ Devlet destekli terör özellikle Soğuk Savaş ortamının konvansiyonel silahların ve aktif askeri müdahalelerin tercih edilmediği dönemde ortaya çıkmıştır. Ülkelerin hem çok mali yük altına girmemesi hem de uluslararası kamuoyunda saldırgan görünmemesi açısından taşeron terör örgütleri çokça işlevsel bir araç olmuştur. Devletler bu desteği çeşitli sebeplerle verebilirler. Özellikle rakip devleti psikolojik ve maddi açıdan yıpratmak olabilir veya uluslararası kamuoyunu yönlendirmek için de kullanılabilir. Devletler bunu konvansiyonel bir savaşa ayırdığı kaynağın çok daha azıyla gerçekleştirebilmektedir.⁹⁷ Bazı diktatör yöneticilerin terörizmin işlevsel kullanımı hakkındaki görüşleri incelendiğinde ilginç söylemler dikkat çekmektedir. Bu konuda Lenin; *"Terörün amacı, [insanlara] dehşet salmak ve onları arzulanan bir davranış biçimine yöneltmektir."* demiştir. Hitler ise akla karşı terör ve zordan daha kolay zafer kazanan ikinci birşey olmadığına dikkat çekmiştir. Kaddafi de bu konuda silahlı halk hareketlerine dikkat çekmiş ve *"Tek bir Arabın 300 Amerikalıyı öldürerek. Amerika'nın Lübnan'dan kovuluşunu hazırlamasının sunduğu ders şudur.: Muntazam ordulara her zaman güvenilmeyebilir ama silahlı bir halk hiçbir zaman yenilmez."* demiştir.⁹⁸ Devlet liderlerinin bu yaklaşımları şiddet eğiliminin bireylerin gücü ve kapasitesine bağlı olarak çeşitli şekillerde ortaya çıktığının açık örneklerini oluşturmaktadır.

⁹⁴ <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/the-nazi-terror-begins?series=51> (erişim tarihi: 26.11.2020).

⁹⁵ Arıboğan, 2003: 42.

⁹⁶ Saraçlı, 2007: 1058.

⁹⁷ Kedikli, 2011: 104.

⁹⁸ Ergil, 1992: 139.

1.2. Şiddet

1.2.1. Tanım

Şiddet sert ve kaba davranışı tanımlamaktadır. Şiddet olayları ise bu kaba kuvvetin toplumu sindirmek, baskılamak ve korkutmak için kullanılmasıdır. Şiddet kavramı Fransızcada bireyi korkutarak ve baskılayarak istediğini yaptırma anlamına gelmektedir. Şiddetin fiziksel eylemin dışında psikolojik olarak kaygı verici bir etken olarak da kullanılmaktadır. Aslında şiddet genel anlamıyla aşırı güç kullanımıdır. Bu eylem başka bir kişiye veya topluluğa fiziksel ve ruhsal zarar vermek amacıyla gerçekleştirilmektedir.⁹⁹ Şiddet ile terörizm kavramları arasında çok net benzerlikler dikkat çekmektedir. Öyle ki 1974 tarihinde çıkarılan ‘*Britanya Terörizmi Önleme*’ yasasına göre "*terörizm, siyasal amaçlı şiddet kullanımıdır*" şeklinde tanımlanmaktadır. Bütün şiddet tanımlarının ortak özellikleri vardır. Bunlar yaralamak, mala ve cana zarar vermek amacıyla kullanılan illegal bir hedefe varmak için kullanılan araçtır.¹⁰⁰ Şiddet ögesi terör eyleminin hem aracıdır hem de ön şartıdır. Bu durumda şiddet içermeyen hiçbir eylem terör eylemi olarak nitelendirilmemektedir.¹⁰¹ Şiddet kavramı üç bölüme ayrılmaktadır;

- **İrade dışı şiddet:** gerçekleştirilen şiddet eylemi kişinin kendi seçimi değil ya durdurulamayan ruhsal problemlerin sonucu ise irade dışıdır.
- **İradi şiddet:** Şiddet eylemi kişinin kendi irade ile gerçekleşmişse iradi şiddettir.
- **Amaçlanmış şiddet:** İradi olmasının yanı sıra bu şiddet eylemiyle belirli bir topluluğu veya şahsı etkileyerek sonuç elde etme amacı varsa o zaman bu şiddet eylemi amaçlanmış şiddettir.¹⁰²

Duygular ile bireyin davranışlarını birbirinden ayırmak önemli bir husustur. Davranışlar duygular ile yönlendirilir fakat bu davranışların dışı vurumu tamamıyla insanın kendi kontrolündedir. Yani kıskançlık, kızgınlık ve öfke insani duygular olabilir fakat bunlar şiddet içeren davranışları asla meşru kılmamaktadır. Şiddetin içreği irdelendiğinde üç öge içerdiği görülmektedir. Bunlar kaynak, kurban ve hedeftir. Birey veya örgüt kaynak ögesini oluşturmaktadır. Örgütün olduğu yerde şiddetin eylem kadrosu bulunmaktadır. Kadro ise eylemin amacını ve hedefini belirleyen bireylerden oluşmaktadır.¹⁰³ Şiddetin tarihsel süreç içerisinde farklı toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkmasının sebebi bu kavramın sosyal ve kültürel etkenler ile bağlantılı ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bireylerin olağan yaşantılarında yaşadığı mağduriyet ve travmalar toplumsal saldırganlığı tetiklemektedir.

⁹⁹ Kocacık, 2001: 2.

¹⁰⁰ Özerkmen ve Gölbaşı 2010: 24.

¹⁰¹ Hazır, 2001: 18.

¹⁰² Haklı, 2018: 28.

¹⁰³ Şen, 2018: 59-60.

Toplumlarda bireyler arasındaki ikili iletişimin zayıflaması, insani bağların zayıflaması ve bireylerin toplumsal sorumluluk duygularının zayıflaması sonucunda toplumda oluşan güvensizlik ve bencilleşme sosyal bozulma ve kaosun ilk belirtileridir.¹⁰⁴ Şiddet kavramı kültür unsuruyla ilişkilidir. Bir kültürün ortaya çıkardığı ideal karakter ile o toplumun içinde yetişen bireylerin kişilikleri genellikle paralellik içermektedir. Sürekli savaş dizini içerisinde yaşayan toplumda yetişen bireyler şiddete meyilli olarak yetiştirilir ve aksi durum yadırganmaktadır. Hatta öyle ki şiddete meyilli olmayan bireyler hasta olarak nitelendirilebilmektedir. Bunun tam aksi durumunda ise saldırgan tavırların onaylanmadığı toplumlarda şiddete daha az rastlanmaktadır ve bu kültürel etki olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁵

1.2.2. Şiddetin Çeşitleri

1.2.2.1. Psikolojik Şiddet

Bir insanın bulunduğu ortamda sürekli olarak çevresindekiler tarafından kızgınlık, öfke, korkutma, küçük düşürme, aşağılama, alay ve sürekli eleştiri gibi davranışlara maruz kalıyorsa bu durum kişinin bulunduğu ortamda psikolojik şiddet yaşamaktadır. Başka bir deyişle duygusal saldırıya maruz kalmaktadır. Psikoloji şiddet mobbing olarak da adlandırılmaktadır. Bu bir tür psikolojik terördür.¹⁰⁶ Şiddet değişken süreçlerin ve çok sayıda etkenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı şiddet kavramını incelerken siyasal, sosyal ekonomik kültür, güvenlik ve psikoloji unsurlarından bağımsız olarak anlamamız veya açıklamamız mümkün değildir. Temelde şiddet ve terör kavramları da iç içe gelişen kavramlardır. Terör yapılanmalarının içinde bulunan bireyler siyasi, sosyal ve psikolojik etkenlerin referansı ile şiddet kullanarak terör eylemleri gerçekleştirmektedirler.¹⁰⁷ Psikolojik şiddet genel olarak terörist yapılanmaların eylem tarzının temelini oluşturan bir şiddet biçimidir. Terör örgütleri toplum için sosyal, ekonomik ve kültürel olarak tehdit oluşturduğu gibi psikoloji anlamda da toplumdaki bireyleri oldukça etkilemektedir. Zaten terör yapılanmalarının amacı da toplumda korkunun ve tedirginliğin hâkim olup yayılmasını sağlamaktır. Bu bağlamda psikolojik şiddet terör örgütleri için ideal bir silahtır.¹⁰⁸ Terörü tetikleyen en temel etken insanların kendilerini çaresiz hissetmesidir. Bu psikolojiye sahip teröristler toplumda tedirginlik ve şiddetle bunu yaymak isterler.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Çakır, 2007: 26-27.

¹⁰⁵ Çayır ve Çetin, 2011: 13.

¹⁰⁶ Fettahlıoğlu, 2008: 9.

¹⁰⁷ <https://www.setav.org/sosyolojik-acidan-siddet-ve-teror/> (erişim tarihi: 28.11.2020).

¹⁰⁸ Saran ve Bitirim, 2010: 92.

¹⁰⁹ <https://www.e-psikiyatri.com/teror-halka-karsi-psikolojik-harp-uyguluyor> (erişim tarihi: 28.11.2020).

Aslında bireyin şiddetle bir insanı öldürecek duruma erişmek bu bireylerin psikolojik altyapıları ile doğrudan ilgilidir. Bu psikolojik altyapı çok derin olmakla beraber çocukluktan itibaren insan yaşamının ailevi ve ikili ilişkilerinin yanı sıra bu süreç içerisinde yaşadığı olumlu olumsuz bütün anıları kapsamaktadır. Bu olumsuz kişisel gelişim süreci belirli dönemlerde insan hayatının çeşitli dönemlerinde yaşanan olaylarda ve alınan kararlarda kendisini göstermektedir. Bu bağlamda teröristlerde ruhsal dünyaları ve realite arasında çatışma yaşamaktadırlar.¹¹⁰ Terör yapılanmaların eylem stratejisi olarak ele alınan psikolojik şiddet kavramı bir başka açıdan bakıldığında toplum içinde bu sorunların yayılması ve ayrışmanın artması bu tür illegal yapılanmaların oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Dünya genelinde özellikle dini ve etnik terör yapılanmaların referans aldıkları mağduriyet durumu toplumun çeşitli kademelerinde yaşanan mobbingten kaynaklanmaktadır. Çeşitli sebepler ile baskı altında hisseden birey bir tepki veya bir çıkış yolu olarak bu tür yapılanmaları tercih etmektedir. Bireyin ayrıma veya dışlanmaya tabi tutulduğu özelliği bireyin savunma mekanizması geliştirmesine yol açmaktadır. Terör genellikle baskı ve şiddetin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Teröristler yaşadıklarının sonucunda psikolojik travma ve şiddeti topluma yaşatarak intikam duygularını tatmin etmeyi amaçlarlar. Korku ve tedirginlik terörün oluşum sürecini tetiklediği gibi oluşum sürecinden sonra devamlılığı konusunda da en önemli stratejik araçlardan birisidir.¹¹¹

1.2.2.2. Siyasal Şiddet

Siyasal şiddet kavramının net olarak tanımını yapmak oldukça güçtür. Çünkü uzmanların üzerinde anlaştığı bir tanımla bulunmamaktadır. Bu bağlamda ilgili kavramı açıklamak adına çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Tanımların irdelenmesi sonucunda kavramı genel bir çerçeve ile şöyle tanımlayabiliriz. Siyasal şiddet, iktidar organının kendisine tehdit veya muhalif olarak gördüğü bir topluluğa ya da bir ideolojiye yönelik sistematik olarak uyguladığı şiddet türüdür. Kavramı daha basit ve yalın bir şekilde tanımlamak gerekirse, devlet veya yöneticiler tarafından siyasi emellere ulaşmak adına uygulanan şiddeti ifade etmektedir.¹¹² İktidar tarafından gerçekleştirilen siyasal şiddetin iki farklı tarzı bulunmaktadır. Birincisi devletin resmi kurumları aracılığı ile içerde ve dışarda uyguladığı şiddet, ikincisi de devletin resmi olmayan araçlarla taşeronlar aracılığı ile gerçekleştirdiği siyasal şiddet tarzıdır. Bu her iki eylem tarzı da terörizm olarak nitelendirilebilir. Yani devletin ajanları herhangi yasa dışı eylemde bulunabilir devlet otoritesi bu ajanları yurt dışında bir illegal faaliyet için de

¹¹⁰ <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2055> (erişim tarihi: 28.11.2020).

¹¹¹ Fettahlioğlu, 2008: 54-59.

¹¹² Şen, 2018: 71.

görevlendirebilir. Siyasal şiddetin en acı örneklerinden biri de Arjantin’de yaşanan 1976 darbesinden sonra çatışmalar bitmesine rağmen devlet emriyle binlerce insan katledilmiş ve işkencelere maruz bırakılmıştır.¹¹³

Siyasal şiddet iktidarın otoritesini yıpratarak toplumsal düzeni bozmaktadır. Toplumsal düzenin bozulduğu ve devlet kurumlarının zayıfladığı bir ortamda vatandaşlar düzen ve istikrarı sağlayacak otoriter tercihlere yönelir. Bu bağlamda Hitler ve Mussolini gibi diktatörlerin iktidara geliş süreçleri örnek olarak değerlendirilebilir. Anayasal özgürlüklerin kısıtlanması, toplumsal kaos ve halkın dehşete kapılması vatandaşların bu tür liderlere ilgi göstermesine neden olmuştur. Toplumsal kaos ve güvensiz ortamın yanı sıra artan siyasal şiddet demokrasilerin sonunu getirebilmektedir. Demokratik yönetimlerde siyasal şiddetin terörü tetiklemesindeki temel neden, halkın yönetime olan güveninin azalmasıdır. İktidarın çözüm kabiliyetine güvenmeyen halk kendi çözümünü üretmeye yönelir. Ayrıca siyasi elitlerin kutuplaşması siyasal şiddet yapılanmalarını tetiklemektedir. Siyasi şiddetin kaynağı irdelendiğinde adalete olan güvenin kaybolmasının yanı sıra haksızlıkların ideolojik gerilimlerden daha önce siyasal şiddete kaynak olduğu görülmektedir. Dini ve etnik temelli siyasal şiddet demokratik yönetimlerin akıbetini tehdit etmektedir.¹¹⁴

Sosyal hayatın yanı sıra gerek medyada veya hükümet politikalarında ve hatta yasal düzenlemelerde oluşan her türlü ayrımcı söylem veya uygulama siyasal şiddeti tetikleyen unsurlardandır. Siyasal şiddet genel çerçevede şiddeti mücadele yöntemi olarak tercih eden muhalif yapılanmaları da kapsamaktadır. Unutulmamalıdır ki şiddet terörün aracı ve şartıdır. Şiddete başvuru her ortamda terörizm ortaya çıkar. Siyasal şiddette zaten siyasi alanda gerçekleşen bir terör çeşididir. Devlet otoriteleri fiziksel ve psikolojik olarak kitleleri şiddete maruz bırakarak toplumu iktidarlarının lehine yönlendirmeyi amaçlarlar. Bunun yanı sıra siyasi muhalifleri de yıpratarak caydırmayı hedeflemektedirler. Devlet kadroları iktidarın meşruiyeti sorgulanmaya başlanınca veya otoritesi zayıfladığı an bu olumsuzluğu bastırmak için siyasal şiddet araçlarına başvurumaktadırlar. Tabi unutmamak gerekir ki siyasal şiddet ortaya çıkması hem devlet hem de toplum nezdinde bir sürecin sonucudur bir anda ortaya çıkmamaktadır.¹¹⁵ Ortaya çıkan herhangi bir muhalefete ve ya protestoya devlet kademelerinin tepki siyasal şiddetin gelişimini belirlemektedir. Devlet kurumlarının demokratik teamüllere bağlı kaldığı toplumlarda siyasal şiddete rastlanmaz.¹¹⁶

Devletin şiddet araçlarını elinde bulundurması, meşru otorite olarak devletin gerektiğinde şiddete başvuru hakkını doğurmuştur. Yasalara aykırı toplumsal hareketliliklerin

¹¹³ Işık, 2003: 16.

¹¹⁴ Hazır, 2001: 27-28-29-38.

¹¹⁵ Şen, 2018: 74-75-80.

¹¹⁶ Genç Yılmaz, 2015: 226.

yaşandığı dönemlerde egemen güç şiddet araçlarını ve alternatiflerini tekel olarak elinde bulundurmaktadır. Doğal olarak bu durumda devlet şiddet yetkisini genellikle kendi çıkarları doğrultusunda meşruiyetini ve iktidarını güçlendirmek için kullanmaktadır. Mevcut iktidara muhalif olan gruplar, çeşitli motivasyonlar ile bir araya gelerek örgütlenmeler oluştururlar. Bu motivasyonlar genellikle hak, adalet, özgürlük ve eşitlik gibi söylemlerden oluşmaktadır. Siyasi olarak varlık gösterememenin hissettirdiği tedirginlik ve mağduriyet duygusuyla bu gruplar şiddeti araç olarak tercih ederek mevcut iktidarın işleyişini sabote etmek için eylemler gerçekleştirirler. Binaenaleyh psikolojik açıdan değerlendirildiğinde şiddet güçsüz tarafın kendisini savunma ve tepki mekanizmasıdır. Bundan dolayı temsilde ve adalette haksızlığa maruz kaldığını düşünen topluluklar siyasi mücadele sürecinde şiddet eylemlerine eğilimlidirler.¹¹⁷ Siyasal şiddetin sebeplerini iki bölüme ayırabiliriz; bunlara şiddete dayalı olanlar ve şiddete dayalı olmayanlardır. Şiddete dayalı olanlar; toplumsal güçlerin kullandığı şiddet, siyasal iktidarın kullandığı şiddet, şiddetin psikolojisi olarak üç ayrı ögeden oluşmaktadır. Şiddete dayalı olmayanlar ise para, sayı, örgüt ve kitle iletişim araçları olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Siyasal şiddet genel olarak

- Ülkelerin kültürel ritüellerinden kaynaklanan şiddet eylemleri
- Yenilikçi ve yenilik karşıtları arasındaki şiddet eylemleri,
- Askeri darbelerden sonraki süreçte yaşanan şiddet eylemleri,
- Öğrenci olaylarının şiddet eylemleri
- Ayrımcılık ve ideolojik şiddet eylemleri,
- Seçim rekabetlerinin şiddet eylemleri,
- İktidara karşı muhalif olanların gerçekleştirdiği şiddet eylemleri,

olarak yedi farklı şekilde ortaya çıkabilir.¹¹⁸

1.2.2.3. Siber Şiddet

Siber şiddet, dijital teknoloji araçlarının sosyal platformlar aracılığıyla (e-posta, kısa mesajlar veya sosyal medya) bir insanı taciz etmek, tehdit etmek, korkutmak, küçük düşürmek veya rencide etmek amacıyla kullanılması ile ortaya çıkan şiddet türüdür.¹¹⁹ Bundan dolayı bir düşünceye veya kutsal değere saldırmak, ithamlarda bulunmak ve özel hayat gizliliğini ihlal etmek, şantaj, elektronik posta ve sosyal medya hesaplarını şifrelerini kırarak ikili mesajlaşmaları ifşalamak ve etnik bir gruba veya topluluğu hedef göstererek kin ve nefreti

¹¹⁷ Baysal, 2013: 27-28.

¹¹⁸ Haklı, 2018: 33-34.

¹¹⁹ <https://ccip.khas.edu.tr/post/29/dijital-dunyada-siddet-siber-zorbalik> (erişim tarihi: 30.11.2020).

teşvik etmek günümüzde ki siber şiddet örneklerinin önde gelenleridir.¹²⁰ Sosyologlar, siber şiddete başvurulmasının sebebini kişinin yaşadığı özgüven problemi, popüler olma arzusu, ilgi açlığı ve bastırılmış duyguların tezahürü olarak değerlendirmektedir. Siber şiddet fiziksel şiddet olmamasına psikolojik anlamda insanlarda çok ciddi sorunlara yol açmaktadır. Güvensizlik, stres, kaygı bozukluğu, depresyon ve intiharlar bu sorunların başta gelenleridir.¹²¹ Siber şiddetin fiziksel şiddet ile ilişkilidir. Öyle ki fiziksel çatışmada mağdur olan birey ya da gruplar dijital ortamda zarar veren aktöre dönüşebilir. Veya dijital ortamda siber şiddet yoluyla mağdur edilen şahıs intikam güdüsüyle fiziksel şiddete başvurabilir. Yani siber şiddetin çeşitlerini incelerken değişkenleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Şiddetin her türlü şiddet bir başka şiddeti doğurabilir.¹²²

Küreselleşen dünya düzeninde gelişime ayak uydurarak küreselleşen terör örgütleri de siber kaynakları propaganda haberleşme veri toplama ve siber saldırı anlamında aktif olarak kullanmaktadır. Terör yapılanmaları insanların şahsi bilgilerine ulaşmanın yanı sıra devlet kurumlarının resmi hesaplarını ele geçirerek veri akışını sağlamaktadır. Siber terör stratejisi ile kritik bilgileri elde eden örgütler eylem alanlarını ve kabiliyetlerini büyötmektedir.¹²³ Bu bağlamda son dönemlerin en dikkat çekici küresel terör yapılanması olan Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ) önemli bir örnek arz etmektedir. Örgüt kendi içinde sadece dijital çalışmalar için bir komisyon kurmuştur. Örgütün medya stratejileri tamamen bu komisyon tarafından yürütölmüştür. Örgüt medya araçlarını aktif kullanarak kitlelere ulaşmış ve yapılanmanın bir örgüt değil bir devlet olduğu yönünde yaygın propaganda faaliyetleri yürötmüştür. Örgüt dijital propaganda bağlamında dergi çalışmalarına da önem vermiş aylık ve haftalık olarak çeşitli dergi serileri bastırılmıştır. Facebook, Twitter ve Youtube gibi sosyal medya alanlarında aktif çalışmalar yüröten örgüt her türlü kısıtlamaya rağmen dünyanın her yerine propagandasını iletmiştir. Örgüt bağlamda militan devşirmenin yanı sıra dünya halklarını da terörize etmiştir. Hazırlanan video ve görsellerin sadece bir bilgisayardan milyonlara ulaşması siber terörün geniş faaliyet alanını gözler önüne sermektedir.¹²⁴

Öyle ki ‘Rand Enstitüsü’ tarafından yayınlanan “*Terrorist Use of Cryptocurrencies: Technical and Organizational Barriers and Future Threats*” raporunda DAEŞ örgütünün uygulanan baskılar sonucunda nakit paraya daha bağımlı olduğu ve bundan dolayı çeşitli mecralara yöneldiğinden bahsedilmiştir. Örgüt bünyesindeki teknoloji mühendisi militanları

¹²⁰ Şen, 2018: 70.

¹²¹ <https://www.globalblaw.com/post/siber-zorbal%C4%B1k-ve-siddet-ve-yeni-jenerasyon> (erişim tarihi: 30.11.2020).

¹²² Aslan ve Doğan, 2017: 104.

¹²³ Seyedi Asl, 2017: 331.

¹²⁴ Bektaş ve Gündoğdu, 2019: 44-45.

aracılığıyla sürekli kısıtlama yaşadığı yüzey internetinden TOR, I2P gibi özel yazılımsal programlarla ulaşılan daha geniş bir internet ağı Dark Web’de faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Örgütün lojistik desteğinin yanı sıra propaganda ve eğitim faaliyetleri bu ortamda yürütülmüştür. Örgüt siber dünyayı öyle kullanmış ki Bitcoin üzerinden sempatizanlarından bağış bile toplamıştır. Hatta 2014 yılında Amerika’da örgüte Bitcoin ile nasıl finansal yardım yapılacağı ile ilgili mesajlar yayınlayan bir sempatizan tutuklanmıştır.¹²⁵

1.2.3. Radikalizm (KöktenDincilik, Fundamentalizm)

Radikalizmin birçok tanımı bulunmaktadır. Bunlardan biri de Montreal Üniversitesi Psikoloji Profesörü Jehanne Dubouloz; *‘Kişilerin aşırı politik, sosyal veya dini fikirler ve emeller edinmeye ve belirlenen hedeflere ulaşmak için şiddeti meşru görmeye başladığı kişisel bir süreçtir.’* şeklinde tanımlamaktadır.¹²⁶ Radikalizm, radikal yöntemlerle değerler sistemi ve devrimsel yöntemler bağlamında toplumsal değişim ve toplumsal yapılara odaklanan siyasi ilkeleri savunur. Örneğin ABD’deki Amish ve Heradim ile İsrail’deki aşırı Ortodoks Yahudiler fundamentalist gruplar tanımlanır.¹²⁷ Radikalleşmeyi açıklamaya çalışan siyasi yaklaşımlar iki başlık altında toplanabilir: Bunlar, Anglosakson ve Avrupa yaklaşımları. Anglosakson bakış açısı, radikalleşmeyi, şiddet ve terörizm ile bağlantılı davranışsal radikalizmle açıklar. Burada devletlerin müdahale eşiği, bireylerin siyasi düşünceleri ya da motivasyonları değil, hukuku ihlal etme niyetleridir. Bu açıdan aslında mutlak bir ifade özgürlüğü vardır ve insanların politik görüşleri aşırı, anti demokratik, savunmacı ya da bölücü fark etmez diğerlerinin haklarını kısıtlamadığı sürece hükümetlerin müdahale alanına girmez ve aynı durum insanların yaşam tarzları ile dini uygulamaları için de geçerlidir. Avrupa yaklaşımı ise aşırı fikirlerin aşırı şiddete yol açtığı varsayımına dayanır, aşırı fikirlerin bizatihi kendisi sorun ve potansiyel tehlike olarak görülür. Bu sebeple Avrupalılar için aşırılıktan gelen tehdit, hukukun bireysel olarak çiğnenmesi ve şiddete bulaşmanın ötesinde, siyasidir. Demokrasinin sağladığı birçok özgürlüğü başarılı bir şekilde sömürüp manipüle ettikten sonra, aşırı davranışların anayasal düzene karşı aktif ve saldırgan bir tehdit haline dönüşeceğine dair güçlü bir kanı vardır.¹²⁸ Özellikle günümüzde en yaygın olan dini terör örneklerinin sebepleri arasında fundamentalizm yatmaktadır.

Radikalizm aslında hayatın her alanında ve yönetim kademelerinde kökten yenilikler yapılmasını savunmaktadır. Modern hayatta yaşanan sorunlarda sorunun en temeline inerek çözüm üretmeyi arayan bir düşünce yapısıdır. Bu düşünce tarzındaki toplumlarda doğru

¹²⁵ Çelik, 2019: 88.

¹²⁶ Kurum ve Avcı, 2014: 56.

¹²⁷ Kurum ve Avcı, 2014: 68..

¹²⁸ Arpacı, 2017: 17-18.

olduğuna inanılan düşünceden asla ödün vermeden belirlenen ilkelere bağlı kalınarak inanılan değerlerin üstünlüğü korunur ve muhafaza edilir. Felsefi olarak bakıldığında da radikalizm bir düşünceye olan bağlılık tutumu olarak değerlendirilmektedir. bu bağlamda Köktencilik kavramı da bu değişimlerin radikal yöntemlerle gerçekleştirilmesini savunma olarak tanımlanmaktadır. Bu düşünce tarzı ilk defa 18. yüzyılda İngiltere’de yaşanan sosyal sorunların çözümü için değişim ve yenilik hareketlerinin ortaya çıkmasıyla görülmüştür.¹²⁹

1.3. Cihat

1.3.1. Tanım

Cihat kavramı Arapça dilinde güç ve gayret sarf etmek anlamına gelen cehd kelimesinden türemiştir. Genel anlamıyla cihat dini emirlere göre yaşamak ve bu dini emirleri yaymak suretiyle iyilik yapmak olarak tanımlanabilir. İslami fıkıhtaki tanımı ise Müslüman olmayanlara karşı savaş olarak algınsa da tasavvuf ehli cihadı nefsi terbiye etme mücadelesi olarak tanımlamaktadır.¹³⁰ İngilizcede ‘*Holy War*’ olarak karşılık bulan cihat kavramının birden çok tanımı ve uygulama şekli olmasına rağmen Müslüman kimlik ile gerçekleşen bütün silahlı eylemler ya da dini referanslı terör yapılanmalarının adı olarak tabularda yerini almıştır. Batılı oryantalist çalışmalarının genelinde cihat kavramını terörizm ile kalıplaştıran bir yaklaşım bulunmaktadır.¹³¹

Temelde cihat, Kur’an-ı Kerim’ de geçen anlamlarıyla da dini değerler için çabalamak, gayret etmek ve hassasiyet göstermek anlamına gelmektedir. Özellikle İslam’ın yayılma sürecinde ilahi metinlerin kitlelere ulaştırılması ve tebliğ edilmesinin cihat olduğu gibi bu ilahi mesajlara kişisel hayata uygulama mücadelesi de cihat olarak nitelendirilmektedir. Özetle cihat, Müslümanın ulvi bir amaçla can, mal ve fikri olarak bütün imkânlarıyla mücadele etmektir.¹³² Bu bağlamda cihadın en dikkat çeken boyutu silahla mücadele olmuştur. Eski Kur’an tefsircilerinden ‘*Mukatil İbn Süleyman*’ yaptığı tefsir çalışmaları sonucunda cihat kelimesinin birden fazla anlamı olduğu aktarmıştır ve cihadı üç farklı şekilde tanımlamıştır. Bunlardan birincisi söz ile cihattır. Bu cihat tarzı İslam’ın ilk çıktığı zamanlarda Mekke’de Müslümanların fiili savaş gücü henüz oluşmamışken yapılan ilmi tebliğ çalışmaları olarak değerlendirilmektedir. İkincisi ise silahla savaş cihadıdır. Müslümanlar için fiili savaş izninin geldiği süreçte gerçekleştirilmiştir. Tevbe suresi 44. ayette ‘‘*Allah yolunda sefere çıkın. Mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır*’’ bu konuya değinilmiştir. Üçüncüsü ise Davranış boyutuyla cihattır. Bu cihatta

¹²⁹ Salur, 2009: 24.

¹³⁰ Salur, 2009: 210.

¹³¹ Arpacı, 2017: 264.

¹³² Çiftçi, 2005: 7.

Müslümanın iyi ameller işleyip iyiliğe davet ederek gerçekleştirdiği cihattır. Bazı kaynaklarda nefsi cihat olarak da değinilen bu cihat türü insanın nefsi arzularına karşı mücadelesi olarak da değerlendirilmektedir.¹³³

Yapılan değerlendirilmelerden anlaşıldığı gibi cihat kavramının birden fazla anlamı ve yorumlaması bulunmaktadır. Fakat günümüzde yapılan yorumlar ve değerlendirilmelerde bu kavram sadece bir açıdan ele alınarak çeşitli yapılanma ve oluşumlar için referans olarak kullanılmaktadır. Bu durum İslam dünyası için ciddi anlamda problemler doğurmaktadır. Batılı düşünürlerin İslam korkusu olarak nitelendirdiği '*İslamofobi*' kavramının doğuşunda önemli bir etken olarak cihat kavramının farklı dinlere mensup kişilerin öldürülmesi gerektiği şeklinde yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Oysaki kavramın anlamı oldukça geniştir. Ve öldürme konusunda ki ilahi mesajlar da ortadadır.¹³⁴ Cihat kavramının ortaya çıktığı konjonktür irdelendiğinde aslında Müslümanların en zor dönemlerinde ortaya çıkmış bir kavram olduğu görülmektedir. Mekke'de Müslümanların aileleri ve çevresi tarafından aşağılanmalarının yanı sıra toplumsal baskı ve işkencelere maruz kaldıkları süreçte inançlarının, sabırlarının ve bağlılıklarının güçlendirilmesi anlamında kullanılmıştır. Bu bağlamda incelendiğinde cihat kavramı savaşı değil ilmi mücadele ve sabrı öğütlemektedir.¹³⁵

1.3.2. Selefilik

İdeolojik olarak bakıldığında Selefilik, Sünni İslam akımının içerisinde hızlı bir şekilde yayılan köktenci bir İslami mezheptir. Selefilik anlam olarak selefçilik yani geçmişe bağlılık olarak nitelendirilebilecek, Ibn-i Teymiyye tarafından tesis edilmiş bir İslami mezhep hareketidir. Kendilerini İslam peygamberi Hz. Muhammed'in ve sahabelerinin hayatlarına bağlı olarak yaşayan ve dini yorumlamaların en hatasız biçimde değerlendirildiği bir topluluk olarak değerlendiriyorlar. Dini emirlerin bu şekilde tam anlamıyla uygulamanın kendilerini tam anlamda bir Müslüman yaptığına inanmaktalar ve bu şekilde kurtulanlar sadece kendileri olacakları kanaatindeler. Pratikte Hanbeli mezhebinin ritüellerini uygulayan selefiler kendilerini herhangi bir mezhebe bağlı tanımlamamaktadır. Vehhabilik ile benzerliğinin sebebi de Vehhabiliğin selefi mezhebinin uygulama ve teorik olarak devamı olmasından kaynaklanmaktadır.¹³⁶ Hanbeli mezhebinin dini eğitimini alan ve Hanbeli bir ailenin mensubu olan Ibn-i Teymiye 1263 yılında Harran'da doğmuştur. Teymiye'nin İslami metinler ve hadisler ile ilgili tefsir çalışmaları Selefi ekolün ideolojik çizgisinin temelini oluşturmaktadır. İslami olarak yaşam tarzında hemen hemen her alanda Allah'ın kutsal kitabına ve seleflerin

¹³³ Köse, 2000: 41.

¹³⁴ Tufan, 2019: 17.

¹³⁵ Çetinkaya, 2019: 10-12-14.

¹³⁶ Altun, 2015; 86-88.

yani peygamber ve sahabelerin yolundan gidilmesi gerektiğine değinmektedir. Alınacak kararlarda ilk olarak kur-an ayetlerinin değerlendirilmesi gerektiği ve buna göre karar verilmesi gerektiğini bunun içinde ayetlerin net bir biçimde tefsir edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Teymiye ayetlerin yorumlanarak tefsir edilmesini net bir şekilde reddetmektedir.¹³⁷

Selefilik mezhebinin en temel kaygısı, dinin bütünlüğünün ve aslının bozulmasıdır. Bu yüzden Kur-an ayetlerinin yorumlanmaması gerektiğini ve olduğu gibi uygulanması gerektiğini düşünmektedirler. Selefiler için dini teoride ve pratikte yeni bir uygulama kabul edilemez. Çünkü yorumlar sonucunda ortaya çıkan yeni yaklaşımlar dinin içeriğini bozmaktadır. Kur-an ayetleri dışında da sadece peygamberin ve sahabelerin hayatlarına bakılmalıdır. Selefi yaklaşımın teorileri genel olarak büyük mezhepler arasında kabul görmemektedir. Selefi anlayışın en karakteristik özelliği de İslam devleti dışında her türlü siyasi otoriteyi reddetmesidir. En keskin yaklaşımları ise mürted olarak değerlendirdikleri ilgili mezhep mensuplarının katlinin vacip olduğu düşüncesidir.¹³⁸ Selefi mezhebin özellikle son dönemlerde rağbet görmesinin sebebi Müslüman yaşam tarzı hakkında net ve temel olmasına bağlanmaktadır. Dünya yaşamını basite indirgemesi ve tümüyle dindar bir Müslüman profilin gereksinimlerini kutsal kitaba dayandırmasıdır. En önemli referansları ise Selefilerin kurtulacak ve cennete girecek tek topluluk olduğu iddialarıdır.¹³⁹ Siyasal yaklaşımları ve katı dini uygulamaları ile Müslüman toplum içerisinde karışıklığı ve düşmanlığı benimsemiş Selefilik günümüzde ciddi anlamda siyasallaşmış olan bir mezheptir. Özellikle uluslararası güvenlik alanında uluslararası kamuoyunun ve sistemin en büyük tehdidi haline gelen küresel terör yapılanmalarının referansı Selefilik ve İbn-ni Teymiye'nin katı İslami anlayışıdır. Kutsallaştırıldığı iddia edilen düşünce ve değerlere dayandırılarak yapılan terör eylemlerinin meşruluğu Selefilige dayandırılmaktadır. Ve selefiler için günümüzdeki terör yapılanmaları dini bir ritüelin gereği olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁰

1.3.3. Vehhabilik

Vehhabi mezhebi 1703 yılında İbn Teymiye'nin fikirlerinden etkilenen Muhammed İbn Adülvehhab tarafından kurulmuştur.¹⁴¹ Vehhabilik, isimini kurucusu Muhammed İbn Abdulvehhab'tan alan İslam'ın Sünni mezheplerinden Hanbeliliğin bir kolu olarak ortaya

¹³⁷ Öztürk, 2009: 93.

¹³⁸ Kocaoğlu, 2017: 336-337.

¹³⁹ Kocadağ, 2015: 247.

¹⁴⁰ Evkuran 2015: 80.

¹⁴¹ Alkan, 2016: 94.

çıkıştır.¹⁴² Özellikle Arap yarımadasında Necd bölgesinde ortaya çıkan bu mezhep yaşayan kabileler tarafından kabul görmüş ve o bölgede yayılmış bir düşüncedir. Vehhabilik mezhebi yeni bir toplum oluşturmayı başarmış ve bir devlet tesis etmiştir. Vehhabi ritüellere bağlı olan devlet günümüzde ki Suudi Arabistan Krallığı'dır. İlerleyen süreçte bölgede ve dünyada siyasi olarak da etkili bir harekete dönüşmüştür.¹⁴³ Vehhabiliğin Arap yarım adasında kolayca yayılmasının en büyük etkeni bedevilerin yaşam tarzlarına hitap ediyor olmasıdır. Bedevilerin sert ve tavizsiz bir yapısı vardı ve bu yapı mezhebin radikal çizgileriyle uyum sağlamaktaydı.¹⁴⁴ İslami metinleri yorumlama konusunda alışılmışın ötesinde radikalleşen mezhep mensupları, kabirleri talan etmiş ve kabir ziyaretlerini uygunsuz saymanın yanı sıra peygamber şefaatin, kendi mezheplerinin dışındaki oluşumları, tasavvuf ilmi ve tütün kullanma gibi konuları küfür olarak kabul etmişlerdir. Mezhebin en radikal düşüncesi kendileri gibi İslam'ı yorumlamayanlar ile savaşılması gerektiğini ve onların kâfir oldukları iddiasıdır. Binaenaleyh bu yönleriyle haricilere benzetilmişlerdir.¹⁴⁵

Daha evvel Selefilik'in kurucusu olan İbn Teymiye'nin görüşleri o zamanın dini otoriteleri tarafından kabul görmemiştir. Bundan dolayı Hanbeli mezhebinin hâkim olduğu bölgelerde selefilik düşüncesi biraz dışarda bırakılmıştır. Fakat onun düşünce ve ritüelleri bir süre sonra Abdullah İbn Abdülvehhab'ın tasarrufuyla tam anlamıyla Necd topraklarında yeniden dirilmiştir.¹⁴⁶ Mezhebin Necd topraklarında ortaya çıkmasının bir sebebi de o dönemde Necd bölgesinde yaşayan Müslümanların cahiliye dönemi kalıntılarına benzeyen ritüellerin din adına yapıldığı söylenerek gerçekleştiriliyor olmasıdır. Kendilerini Arapçada birleştiriciler anlamını gelen '*muvaahhidun*' olarak tanımlayan Vehhabiler kendilerini Hanbeli mezhebinin de devamı olarak görmektedirler.¹⁴⁷ Vehhabiler Müslüman toplumunun problemler yaşadığı dönemlerde Müslümanların tek kurtuluşunun eski Müslümanların saflığına ve temizliğine dönmekle mümkün olacağını savunmaktadırlar. Mezhebin temel görüşlerinden bazıları şunlardır;

- Allahın zatı, sıfatı ve fiili ayındır, ayrı olamaz.
- Allah'a aracısız ibadet şarttır. Allah'a ortak koşmak Allahtan başka mürşit, şeyh, veli gibi araçlardan yardım beklemek küfürdür ve bu gibilerin malları ve canları helaldir.
- Mezar ve türbe yapmak, adak adamak ve kabir ziyaretinde bulunmak küfürdür.

¹⁴² Oral, 2014: 79.

¹⁴³ Çelenk, 2003: 414.

¹⁴⁴ Altun, 2015: 28.

¹⁴⁵ Alkan, 2016: 94.

¹⁴⁶ Altun, 2015: 26.

¹⁴⁷ Şahin 2005: 38-39.

- Muska, teşbih, zikir, mevlit okutma, sünnet ve nafil namaz kılmak batıldır.¹⁴⁸

Görüldüğü gibi çalışmanın birinci bölümünde terör kavramının tarihsel süreci ve bu kavramın bağlantılı olduğu şiddet ve cihat kavramlarının içerikleri irdelenmiş ve bu kavramlar hakkında detaylı bilgilendirme yapılmıştır. Terörist yapılanmaların antik çağa kadar uzanması ve çeşitli toplumlarda bu tür yapılanmaların örneklerinin bulunması dikkat çekmektedir. Şiddetin çeşitli unsurlar ve çeşitli şekiller ile ortaya çıkıyor olması da bu çalışmanın odağının anlaşılmasını kolaylaştıran bir inceleme olmuştur. Özellikle cihat kavramının irdelenmesi ikinci bölümde anlatılacak olan terör yapılanmalarının referanslarının ve ideolojik temellerinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu kavramsal bilgilendirmenin üzerine çalışmanın ikinci bölümünde terör örgütlerinin yapılanma süreçleri ve stratejileri incelenecektir. Terör örgütlerinin yapılanma süreçlerinde ve faaliyetlerinde bu üç kavramın nasıl kullanıldığı örnekler ile daha iyi anlaşılacaktır. İkinci bölümde bu üç kavramın teorik ve pratik olarak birbirileri ile nasıl ilintili olduğu da görülecektir.

---

¹⁴⁸ Alkan, 2016: 95.

İKİNCİ BÖLÜM

TERÖR YAPILANMALARI

Terörist yapılanmalar incelendiğinde Antik Çağ'a kadar uzanan örneklerin olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın derinliğini oluşturan bu tarihsel perspektif ayrıca çalışmanın odağı kadar terör kavramının, çeşitli detaylarını da ortaya koymaktadır. Terör örgütlerinin tarihsel süreç içerisinde araçları ve stratejileri büyük oranda benzerlik içermektedir. Bu tür yapılanmalar tarih boyunca şiddeti araç olarak kullanmışlardır. Günümüzde ise yakın siyasi tarihimizdeki örnekler incelendiğinde bu yapılanmaların sadece referanslarının ve motivasyonlarının değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. Özellikle çalışmanın kapsamını oluşturan modern çağ terörizmi çarpıcı örnekler içermektedir. Küresel çapta yapılanmalar, militan gücü, lojistik ağı, medya ve haberleşme alt yapılarının yanı sıra profesyonel yönetim stratejileri karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bu küresel ağın nasıl kurulduğu, nasıl koordine edildiği ve dünyanın her yerine terörist propagandanın nasıl ulaştığı konuları önem arz etmektedir. Küresel cihat denildiğinde aslında karşımıza dünya kamuoyunu uzun süre işgal eden 'El Kaide' örgütü çıkmaktadır. Taliban yapılanmasına bu bölümde değil üçüncü bölümde 'Afganistan' başlığında değinilecektir.

2.1. El Kaide

2.1.1. Abdullah Azzam ve Usame Bin Ladin

El Kaide'nin oluşumunu ve küresel cihat fikrini anlamamız için her şeyden önce bu fikrin babası olan ve Usame'nin etkilendiği şahsiyet olan Abdullah Azzam'ı tanımamız gerekir. Literatürde küresel cihadın babası olarak bilinen Şeyh Abdullah Azzam, 14 Kasım 1941'de, Kuzey Batı Şeria'da Jenin kentine yaklaşık olarak 10 km uzaklıkta olan al Sila al-Harisiyye köyünde doğmuştur. 1962 yılında Şam Üniversitesinde İslam Hukuku eğitimine başladı. Sovyetlerin işgalinden sonra Pakistan'a gitme kararı alan Azzam aynı zamanda "Müslümanların Topraklarının Müdafası" başlıklı bir fetva kaleme alarak Müslümanların işgalcilere karşı savaşıması gerektiğini ve bunun farz olduğunu kamuoyuna ifade etmiştir. İslamabad Uluslararası İslam Üniversitesinde akademisyenlik yapan Azzam daha sonra Peşaver'e geçmiştir. O sıralarda Peşaver Afgan direnişinin merkez üssü halindeydi.¹⁴⁹ Akademik hayatına son veren Azzam, savaşçıları eğitmek, finanse etmek, sevk ve idarelerini sağlamak için 'Mekteb El Hidamat (Hizmet Ofisi)' ofisini kurdu ve örgütsel çalışmaları buradan yönetti. 1981 yılında Usame Bin Ladin bölgeye gelmesi ile Abdullah Azzam'la

¹⁴⁹ Hegghammer, 2020: 11-19-27-38-64-96-146.

burada tanışmış ve çalışmaya başlamıştır. Usame'nin bu ofise ciddi lojistik ve maddi katkısı olmuştur. Azzam ve Usame'nin yolları ilk defa burada kesişmiştir. Aynı zamanda Müslüman Kardeşler üyesi olan Azzam'ın Filistin'de bulunan direniş örgütü Hamas'ın kuruluşunda ve yapılanmasında da yardımları olmuştur. 24 Kasım 1989 günü, Peşaver'in batısında bir camide hutbe vermek üzere yolda olan Abdullah Azzam'ın arabası patlayıcı ile hedef alındı. Kendisi ile iki oğlu hayatını kaybetti ve Peşaver'e defnedildiler.¹⁵⁰

Azzamın karizmatik ve etkileyici liderliği o dönem psikolojik açıdan Afgan cihadı ve Usame'nin hayatını ciddi anlamda şekillendirmiştir. Sovyet-Afgan savaşı sırasında Azzam, direnişçi ve direniş yanlısı kitlelere ideolojik ve teolojik rehberlik etmiştir. Özellikle Usame'nin fikirlerinin gelişiminde Azzam çok etkili olmuştur. Azzam hitaplarında gerçek bir kur-an toplumunun ve küresel İslami bir uyanışın gerçekleştirilmesi için bir oluşumun tesisinin gerekliliğine sıkça değinmiştir. Azzam'a göre bu oluşumun tesisi su ve hava kadar önemliydi. Dönemin ideolojik referanslarından olan Seyyid Kutub ile Azzam'ın cihat anlayışında dikkat çeken temel farklılık mürted olan yönetimler ve Müslüman topluluklar ile değil sadece işgalci haçlılara karşı savaşılmaması gerektiği ilkesidir. Kutub mürted toplumlar ile de savaşılmamasını düşünmüştür. Bu temel farklılık ileride tesis edilecek El Kaide'yi ikiye bölecektir.¹⁵¹ Kaide içerisinde Azzam'ın düşüncelerini hala benimseyen bir grup El Kaide'nin kurulmasından uzun bir süre sonra 2009 yılında Abdullah Azam'ın adını alan '*Abdullah Azzam Tugayları*' adında '*Majid Bin Muhammad al-Majid*' liderliğinde Veziristan¹⁵² bölgesinde Kaide'ye bağlı bir yapılanma oluşturulmuştur.¹⁵³

El Kaide'nin kurucusu Usame Bin Ladin'in hayatını incelendiğinde karşımıza gerçekten ilginç bir hayat hikâyesi çıkmaktadır. Usame bin Ladin, Yemen'den Suudi Arabistan'a göç etmiş Muhammed Bin Ladin'in 59 çocuğundan biriydi. 10 Mart 1957'de Riyad'da dünyaya gözlerini açmıştır. Babasının çok varlıklı bir müteahhit olmasından dolayı Usame'nin çocukluğu da varlık içinde geçmiştir.¹⁵⁴ Usame daha küçük yaşlarda babası ile çöl kamplarına gider orada at binmeyi öğrenmiş ve babasının direktifleri ile iş alışkanlıkları edinmiştir.¹⁵⁵ Muhammed Bin Ladin'in dönemin Suud kralı Abdülaziz ile iyi ilişkileri bulunmaktaydı. Babasının vefatından sonra kendisine ve 58 kardeşine, büyük bir miras kalmıştır. Usame 1967 yılında Cidde'de bulunan Abdul Aziz Üniversitesin 'de ekonomi

¹⁵⁰ Hegghammer , 2020: 11-19-27-38-64-96-146.

¹⁵¹ Gerges, 2011: 41.

¹⁵² Veziristan, Pakistan'ın kuzeybatısında, Afganistan sınırında dağlık bir bölge olan Veziristan 11.585 km² alan kaplar. Yerel aşiretlerin yaşadığı, özerk bir bölgedir.

¹⁵³ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-25005417> (erişim tarihi: 01.03.2021).

¹⁵⁴ R. Mockaitis, 2010: 6-11.

¹⁵⁵ Randal, 2006: 91.

okumaya başladı.¹⁵⁶ Usame, Müslüman Kardeşler sempatizanıydı ve üniversite yıllarında da çok dindar bir öğrenciydi. Kardeşlerinin anlatımları da bunu doğrulamaktadır. Ayrıca çatışmacı değil uzlaşmacı karakteri arkadaşlarının dikkatini çekmiştir. Usame gençlik yıllarında derin bir dini aidiyet hissetmiştir. Yakın bir arkadaşının anlatımına göre çok iyi bir futbol oyuncusu olan Usame, bu tür sosyal aktiviteler sonrasında arkadaşları ile sürekli olarak dini konular hakkında etmeyi çok severdi. Usame ilk defa 17 yaşında kuzeni Necve ile evlenmiştir. Bu evliliği süresince 11 çocuğu olmuştur.¹⁵⁷ Örgütün fikirleri ile Cidde'deki Al-Thagr okulunda Suriyeli olan spor öğretmenini aracılığı ile tanışmıştır. El Kaide örgütünün oluşumunda Mısırlıların önemli rolü olduğu söylenmektedir. Öyle ki kurucuları arasında 'Abu-Ubaidah al Banjshiri' gibi önemli Mısırlı şahsiyetler bulunmaktadır.¹⁵⁸ Usame bu dönemde kafasındaki cihat kavramını beden öğretmeninin ve çeşitli okul sonrası sohbet gruplarında doldurmaya başlamıştır. Camii sohbetlerini ve dini âlimlerin fetvalarını, görüşlerini yakından takip eden Usame'ye bu dönemde ilk olarak cihat kavramının askeri eylem olduğu benimsetilmiştir. Çeşitli araştırmacılar bu öğretinin edinilmesinde Müslüman kardeşler sempatizanı olan beden hocasının etkili olduğu söylemektedir. Müslüman kardeşlerin mücadele anlayışı incelendiğinde bu görüşler ile uyumu ortaya çıkıyor.¹⁵⁹

Usame'nin büyüdüğü tarihsel ve siyasi konjonktür manidardır. İslam ülkelerinde yaşanan karışıklıklar ve Arap- İsrail savaşlarının yanı sıra İran'da yaşanan İslam devrimi ile özellikle Sovyetlerin Afganistan işgali Müslüman toplumların arasında mağduriyet duygusunun yayılmasını sağladı. Böylece Usame için İslam devleti için savaşmanın gerekliliğini anlatmak daha da kolaylaşmıştır. Usame bu müsait zemini iyi değerlendirerek bireylerin radikalleşmesi ve örgütün tesisi konularında elini güçlendirmiştir.¹⁶⁰ O dönemde Usame ve onun gibi Suudi elitlerin çocuklarının ortak ilgisi Müslüman Kardeşler örgütü ile vücut bulan 'Hasan El Benna'nın fikirlerineydi. Usame gibi uysal, uyumlu ve sakin karaktere sahip gençlerin Müslüman Kardeşler gibi radikal yorumlara sahip bir yapıya ilgi duyması dikkat çekmektedir. Fakat bunun temelinde yukarıda da bahsedildiği gibi Müslüman toplumların yaşadığı dramatik olaylar ve Müslümanlar arasında doğan sürekli olarak mağduriyet hissi bulunmaktadır. Usame'nin ve arkadaşlarının görüşleri bu konjonktürde gelişmiştir.¹⁶¹

---

¹⁵⁶ R. Mockaitis, 2010: 6-11.

¹⁵⁷ Randal, 2006: 93.

¹⁵⁸ Thomas, 2020: 98- 358.

¹⁵⁹ Scheuer, 2011: 32.

¹⁶⁰ R. Moctais, 2010: 14.

¹⁶¹ Randal, 2006: 96.

2.1.2. El Kaide'nin Yapılanma Süreci ve İdeolojik Temelleri

2.1.2.1. İbn Teymiye ve Muhammed İbn Abdulvahhab

Çalışmamda daha evvel birinci bölümde değindiğim gibi dini referanslı terör yapılanmaları Ortadoğu'da İbn-i Teymiye'nin tefsir ve yorumlarını tamamen referans almaktadır. Özellikle Ortadoğu'daki dini referanslı terör örgütlerinin propagandalarına bakıldığında zaman kuran ayetlerini tamamıyla İbn Teymiye'nin yorumları ile aktarmaktadırlar. 1263'te doğan Teymiye yaşamının son yıllarını Şam'da bir hapisanede geçirmiş ve 1328'de orada vefat etmiştir. Hanbelilik meshebinin kurucusu İbn-i Hanbel'in öğrencisi olan Teymiye, ilerleyen süreçte hocasından daha farklı düşünmeye başladı. İbn-i Hanbel ümmetçi bir anlayışa sahip birisi olarak bütün Müslümanları farklılıkları arka plana atarak bir araya toplamayı hedeflemiş ve bunun için çalışmıştır. Fakat o dönem öğrencilerinden birisi olan Teymiye hocasının bu görüşüne katılmamış daha fazla sınırlayıcı bir İslam anlayışı üzerine çalışmışlardır. Teymiye Müslümanların birleşimi adına yapılan bütün çalışmaları sapkınlık olarak hedef gösterdi. Özellikle tasavvuf adetlerini ve mezarlık ziyaretlerini putperest adetleri olarak sayıldı. Teymiye siyasi olarak temel ideolojisini yüz sayfadan oluşan '*Çoban ve Sürünün İşlerinde Düzeni sağlamak İçin İlahi Yasa Adına Politika (Essiyasetü's Şeriyye Fi Islahir Rai Ver Raiyye)*' eserinde anlatmıştır. Özellikle cihatçı din âlimleri bu kitabın öğretilerini çokça kullanmaktadır. Şeriat kanunlarını açıklayan kitap cihadı en ayrıcalıklı ibadet olarak öne çıkarıyor ve bu kutsal mücadeleyi dinin temel emri olan namaz ile eş değer görmektedir. Özellikle devlet yöneticisinin kâfire karşı savaşmasının temel görev olduğunu iddia etmektedir.¹⁶²

Daha sonra ilerleyen süreçte İbn Teymiye'nin fikirlerinin etkisinde kalan ve bu fikirleri biraz daha farklı şekilde yorumlayan Muhammed İbn Abdulvahhab 1703 yılında '*Vahhabilik*' mezhebini tesis etmiştir. Abdulvahhab Teymiye'nin fikirlerini daha radikal bir bakış açısıyla yorumlamış ve güncellemiştir.¹⁶³ Vahhabiler kendileri dışındaki İslami görüşleri küfür saymış ve farklı düşüncelere sahip toplumlar ile savaşılması gerektiğini savunmuştur. Vahhabilik özellikle savaş veya işgal halindeki ülkelerde hızla karşılık bulmuştur. Kriz ve problem zamanlarında kurtuluşun İslam'ın öz en saf haline dönülmesi ile gerçekleşebileceğini savunan Vahhabi düşünce Ortadoğu'da radikal şiddet yapılarının doğuşunun temelini oluşturmaktadır.¹⁶⁴ Zaten Ortadoğu bölgesinde yapılanan İslam referanslı terör yapılanmalarının propagandalarına bakıldığında ve mücadelelerini meşrulaştırmak için başvurdukları referanslara bakıldığında İbn Teymiye'nin ve Muhammed İbn Abdulvahhab'ın

¹⁶² Philippe vd., 2020: 320-337-338.

¹⁶³ <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e916> , (erişim tarihi: 13:03:2021).

¹⁶⁴ Alkan, 2016: 93-94.

görüşleri yer almaktadır. Şiddet olaylarını bu din adamlarının ayet ve hadis yorumlarına dayandırmaktadırlar.

2.1.2.2. Hasan El Benna

El Kaide ve onun kurucularına baktığımızda özellikle Azzam ve Usame'nin fikirleri Müslüman Kardeşler ideolojisi kaynaklıdır. Bu bağlamda Müslüman Kardeşleri örgütü ve Hasan El Benna'nın fikirleri El Kaide ve günümüzde tam anlamıyla gerçekleşen küresel cihadın tesisinin temel taşını oluşturmaktadır. 1906 yılında mısırın El Mahmudiyye şehrinde dünyaya gelen Hasan El Benna erken yaşlarda aldığı Selefî dini eğitim ile babasının direktifleri doğrultusunda kendisini yetiştirdi. Babası Ahmed Al Abd eğitime çok önem veren birisiydi. Benna aynı zamanda tasavvuf eğitimleri de almıştır. Bu dönemlerde hayatının odağında politika bulunmayan Benna dini eğitimler ile ilgilenmiştir. *‘Hasan El Benna'ya kim olduğu sorulduğunda tam olarak şöyle tanıtmıştır kendisini; Ben gerçeği arayan bir izci, insanların içinde insanlığın izini araştıran bir insan, vatani için yüce İslam'ın sancağı altında özgürlük, özgürlük, istikrar ve güzel bir hayat isteyen bir yurttaşım. Ben varlığının sırrını şu çağrıda bulan biriyim: De ki ' Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, dirimim ve ölümüm âlemlerin rabbi olan Allah'ındır. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben böyle emrolundum ve ben Müslüman olanların ilkiyim.' Ben buyum peki sen kimsin?'*¹⁶⁵ aslında kendisinin bu tanımı onun karakteri ve amacı hakkında birçok mesaj içermektedir. Benna ve arkadaşları Kahire'de dini eğitimlerin iyileştirilmesi alanında çalışmalar yapmıştır.¹⁶⁶ Benna Kahire'de *‘Küçük Ezher'* bilinen *‘ Darululum'* da eğitim alırken ilmi faaliyetlerinin yanı sıra babası ile saat dükkânında çalışıyordu. Yaşı ilerledikçe Benna İngiliz işgalinin mısır halkı üzerinde yarattığı tahribatın farkında olarak dönemin önemli âlimlerini bir araya getirerek çeşitli toplantılar ile bu âlimlerin konferans vermelerini sağlamıştır. Bu şekilde halkı bilinçlendirmek ve mücadeleye teşvik etmeyi amaçlamıştır. Öğretmen olarak İsmailiye şehrine atanan Benna artık daha aktif olarak işgalcilerin ve Mısır halkının durumu hakkında girişimlerde bulunmuştur.¹⁶⁷

Hasan El Benna ve arkadaşları 1928 yılında İsmailiye şehrinde Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nı kurmuşlardır. Müslüman Kardeşler ideolojisi İslami ideoloji açısından bakıldığında en yaygın ve en eski ideolojidir. Müslüman Kardeşler yürüttükleri propagandada batı karşıtı dil, sömürgecilere karşı cihadın gerekliliği ve İslam'ın sosyal adalet ile ilgili emirlerinin gerçek hayata uyarlanması gibi söylemler kullanılmıştır. Temelde Müslüman

¹⁶⁵ El Beyumi, 2015: 128.

¹⁶⁶ Gudrun, 2013: 88.

¹⁶⁷ <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-el-benna> (Erişim Tarihi: 04.03.2020).

kardeşler ideolojisinin temel amacı bütün düzenin dini emirler referans alınarak yeniden düzenlenmesini içermektedir. Teşkilatın amacı İslam'ın temel ilkelerini referans alarak İslam'ın evrenselliğini savunmak ve bu minvalde girişimlerde bulunmaktır. Hasan El Benna'ya göre batıcı gelişmeler Müslümanları özünden koparmış ve zayıflatmıştır. Benna ancak İslam'ın özüne dönüş ile kurtuluşun kazanılacağını düşünmektedir. Benna'ya göre cihat sadece çatışma değil Müslümanların uyanışını sağlamaktır.¹⁶⁸ 1928 yılında gizli bir şekilde tesis edilen Müslüman kardeşler örgütü, ilerleyen süreçte hem Cemal Abdunasır hem de Enver Sedat tarafından muhatap alınmıştır. Mısır yönetimleri genel olarak Müslüman kardeşler ile iyi geçinmek istese de çatışma kaçınılmaz olmuştur. Örgüt 1954 ve 1965 yıllarında Nasır'a suikast girişiminde bulunmuştur. Enver Sedat'ı da çoğu tutuklu örgüt üyesini serbest bırakmasına rağmen Müslüman Kardeşler öldürmüştür. Nasır hükümetinde milli eğitim bakanlığı teklifi almış olan örgüt üyesi Seyyid Kutub daha sonra bir suikast girişiminde dahil olduğu gerekçesiyle tutuklanmış ve ilerleyen süreçte idam edilmiştir. Kutub hapiste yazdığı '*Yoldaki İşaretler*' adlı eseriyle radikal İslamcılarının temel referansı haline gelmiştir. Örgüt yöneticilerinin öğretmen olması yapılan propagandaların başarısını arttırmıştır. Özellikle Suudi gençlerinin üzerinde etkili olmuştur. Öyle ki Usume Afganistan'a gidene kadar bir Müslüman Kardeş olarak yetiştirilmiştir.¹⁶⁹ Usume'nin hayatına yönelik bazı araştırmaların ilginç iddialar içermesi dikkat çekmektedir. Özellikle istihbarat raporlarına dayandırılan bazı araştırmalarda, Usume'nin gençlik yıllarında İslami tarzdan uzak bir şekilde yaşadığı ve hatta Lübnan'ın Beyrut kentine eğlenmek için sürekli seyahatlerde bulunduğu iddia edilmiştir. Özellikle Simon Reeve'in '*Yeni Çakallar*' isimli kitabında Usume'nin Beyrut seyahatlerine ciddi anlamda değinilmiş ve bu yıllarında dindar olmadığı iddia edilmiştir. İstihbarat raporlarına dayandırılan bu iddialar Usume'nin daha okul çağında Müslüman Kardeşler ideolojisi ile tanıştığını hatırladığımızda pek de mantıklı olmamaktadır.¹⁷⁰

2.1.2.3. El Kaide Yapılanması

'*El Kaide*' ismi Arapça 'da '*Ka'id*' kurucu anlamına gelirken '*Kaide*' bir kural veya bir kamp bir merkez anlamlarına gelmektedir. Örgütün bu isminin kökeni Sovyetlerin Afganistan'ı işgali sürecinde dünyanın birçok yerinden Müslümanların savaşmak için Afganistan'a gelmelerinden dolayı militanlar arasında merkez olarak nitelendirilmesine dayanmaktadır. İlerleyen süreçte Sovyet savaşından sonra da Azzam '*El Kaide*' adını, Müslümanların beklediği ve özlediği güçlü bir ümmetin temeli olarak nitelendirmiştir.

¹⁶⁸ Ülger, 2016: 140.

¹⁶⁹ Randal, 2006: 97-98.

¹⁷⁰ Reeve 2001: 220.

Kaide'nin kuruluşunun fikir babası olan Azzam'ın ortaya çıkan şartlarda tesisinin gerekliliğini işaret ettiği örgütün ilk adımı 1988-1989 yılları arasında Usame ve arkadaşları tarafından Peşaver'de atılmıştır.¹⁷¹

Yapılan araştırmalarda Usame ve arkadaşları tarafından girilen yeni bir yapılanma da mısır ekolünün de ciddi etkisi bulunmaktadır. Usame örgüt yapılanması ve yol haritası belirle aşamalarında daha sonra örgütünde başına geçecek olan Eymen El Zevahiri'den çok faydalanmıştır. Hatta öyle ki Usame ölmeden önce örgütün en aktif olduğu yıllarda araştırmacılar Zevahiri'yi örgütün beyni olarak nitelendirmiştir. Bazı itirafçılar El Kaide fikrinin Mısırlı militanlar tarafından ortaya atıldığını da söylemektedir. Fakat temelde Usame Azzam'ın '*Küresel Cihat*' fikrinden etkilenmiştir. Usame'nin arkadaşlarından olan Suudi '*Hasan Abd-Rabbuh*' Kaidenin kuruluşuna şahit olduğunu aktarmış ve Rusların Afganistan'ı terk etmesinden sonra bu fikrin Usame'nin Peşaver'deki evinde tartışıldığını ve örgütün temellerinin bu evde atıldığını söylemektedir. Bu istişare kurulunda yine Mısır ekolünün önemli temsilcilerinden ve Kaide'nin kurucularından olan Abu Ubadih Al Banjshiri'de bulunmaktaydı. Özellikle Mısır'da ki Müslüman kardeşler yapılanması ve İslami cihat örgütünün oluşumu Mısır ekolünü bu alanda biraz daha tecrübeli kılmıştır.¹⁷² Bu istişare kurulunda Mısır ekolü Afgan savaşından dolayı bölgede birçok genç savaşçının bulunduğunu, bunun Usame'nin hizmet ofisindeki çalışmalarının bir meyvesi olduğu ve bu gençlerin Usame'nin liderliğinde toplanılması gerektiğine değinmiştir. Bu genç savaşçıların yeniden eğitilmesi ve donatılması ile yeni bir ordu kurulması kararlaştırılmıştır. Bu istişare kuruluna göre yeni örgütün militanlarının hepsi iyi eğitimli ve kişisel gelişimini tamamlamış olması gerekmektedir. Usame bu örgüt fikrini arkadaşlarına anlatırken Ebu Mahmut'un aktardığına göre Arap rejimlerini hedef almayı değil Müslümanlara karşı yapılan zulme karşı cihattan bahsetmiştir.¹⁷³

Afganistan'da Sovyetlerin geri çekilmesinde sonra dünya da cihatçı zaferin yankıları bu tür yapılanmalara ilgi duyan insanların dikkatini cezbedi. Orda kalan savaşçılarda kukla olduğunu düşündükleri Kabil yönetimini yıkılması gerektiğini düşünürken El Kaide yapılanması bir fırsat oldu. Fakat tabi ki bu örgütün militanı olmak daha evvel Sovyetlere karşı savaşa katılmak kadar kolay olmadı. Örgüt yeni üyelik standartları ve eğitim şartları geliştirdi. Militanların kabul edildikten sonra karşılıksız bir bağlılık ile örgütün emirlerine itaatkâr ve örgüt içi kurallara bağlı kalması gerekiyordu. Süreç hemen tam üyelik ile sonuçlanmıyordu. İlk etapta kabul edilen militanlar çeşitli eğitim ve deneyim kamplarına

¹⁷¹ Burke, 2004: 2.

¹⁷² R. Moctais, 2010: 54-55.

¹⁷³ R. Moctais, 2010: 55.

alınmış ve başarılı savaşçılar potansiyellerine göre çeşitli görev alanlarına dağıtılmıştır. Tabi ki her ne kadar askeri yeteneği olsa da her terör yapılanması gibi ilk itaatkârlık en az iyi silah kullanımı kadar önemliydi.¹⁷⁴ 1989 ile 2001 yılları arasında El Kaide kamplarında bu eğitimlere katılanların sayısına bakıldığında 10.000 ile 110.000 arasında değişiklik gösterdiği görülmüştür. Militanların çoğunluğu bölgedeki Arap ülkelerinden gelmiştir. Fakat bu gönüllülerden başarılı olup örgüte kabul edilen sayı 3000 ile 4000 arasındadır.¹⁷⁵

Örgüt kısa süre içerisinde yönetici hiyerarşisi ve birçok komisyonun bulunduğu kurumsal bir yapıya sahip oldu. Usame'nin mütevazı yaklaşımı sonucunda ikna edilmesi ile Usame liderliğinde kurucular kurulu örgütün işleyişi için beş daimi komisyon kurmuştur. Bunlar eğitim kamplarından sorumlu ve teçhizat teminini yürüten Askeri komisyon, dini kararlar (fetvalar) yayınlayan İslami Çalışmalar komisyonu tanıtım ve yayın işlerinden sorumlu olan Medya komisyonu, savaşçıların pasaport, vize, bilet işlemleri gibi çalışmaları yürüten Seyahat komisyonu ve hazine yönetiminden sorumlu Finans komisyonu 'dur. Bunların yanı sıra bir üst yapı olarak da yönetici bir şura komisyonların çalışmalarını denetliyordu. Bu süreçlerin sonunda El Kaide, yedi ila onbeş kişi arasında mevcudu değişen hücrelere ve bölgesel ofislere sahip kurumsal bir yapıya sahip olmuştur.¹⁷⁶ 1990'lı yıllarda El Kaide örgütü profesyonel bir uluslararası şirket gibi çalışma kabiliyetine erişmiştir. 2001 yılına gelindiğinde örgüt 76 ülkede örgütlenmiş ve küresel bir hücre ağı tesis etmeyi başarmıştır.¹⁷⁷ Örgütün stratejik planlaması bu başarının temelini oluşturmaktadır. Öyle ki örgütün bu hücrelere ek olarak çeşitli ülkelerde yerel ajanlar edinmesi örgütün eylem kabiliyetini ciddi anlamda arttırmıştır. Bu yerli ajanlar meselesine verilecek en güzel örneklerden biriside örgütün 1998 yılında Tanzanya'nın Darusselam kentinde Amerikan büyükelçiliğine yaptığı saldırıdır. Bu süreçte Darusselam'da bulunan örgüt hücrelerinden birisi bir yerli olan Khalfan Khamis Mohammad'i örgüte kazandırarak bu eylemin hazırlık aşamasında kullanmıştır. Özellikle yerel ve lojistik anlamında örgüt hazırlığını dikkat çekmeden Mohammad üzerinden yürütmüştür. Saldırı günü bomba yüklü kamyonu hedefe götüründe bu yerli ajandır.¹⁷⁸

Azzam'ın vefatından sonra ülkesi Suudi Arabistan'a dönen Usame kısa süre içerisinde Sudan'a sürgün olmak zorunda kalmıştır. Sudan rejiminin ideolojik otoritesi olan '*Hasan Al Turabi*' ile Pakistan'da tanışmıştı. Başkent Hartum'da Turabi onun tarafından ağırlanan

¹⁷⁴ R. Mottaiks, 2010: 57.

¹⁷⁵ John, 2002: 90.

¹⁷⁶ R. Mottaiks 2020: 56.

¹⁷⁷ Gunaratna, 2002: 79.

¹⁷⁸ R. Mottaiks, 2010 57.

Usame burada ciddi anlamda maddi ve manevi destek kazanmıştır.¹⁷⁹ El Kaide'nin en kuvvetli yapılanma süreci Usame'nin Sudan'da bulunduğu yıllar olarak değerlendirilmektedir. Usame 1995 yılında Sudan'ın başkenti Hartum'da düzenlenen 'İslam ve Arap Halkları Konferansı'na katılmıştır. Bu toplantı Tunus, Yemen, Filipinler, Pakistan, Cezayir, Ürdün ve Mısır gibi ülkelerden birçok dini otoriteyi bir araya getirmiştir.¹⁸⁰ Davetliler arasında dikkat çeken bir isimde eski Adana Müftüsü Cemaleddin Kaplan'dır. Kaplan Almanya'nın Köln kentinde kendi müritleri tarafından halife ilan edilmiştir. Sudan'lı yetkililer ona gönderdiği davette halife ismini kullanması da dikkat çekmiştir. Kendisini temsilen konferansa Hasan Basri Gökbulut adında bir müridini yollamıştır. Ayrıca Türkiye devletini temsilen dönemin Başbakan'ı Tansu Çiller'in müsteşarı Mustafa Kahramanyol katılmıştır.¹⁸¹

1998 Şubat ayının ikinci gününde Usame uluslararası bir ittifak ilan etmiş ve küresel cihat fikrini tam anlamıyla hayata geçirmiştir. Yayınladığı bir fetva ile '*Yahudi ve Haçlılara karşı Mücadele Dünya İslami Cephesi*'ni kurmuştur. Anlaşmayı birçok terör yapılanması imzalamıştır fakat Usame bu listeyi saklamaya çalışmış olsa da Yunis Khalis'in Hizbi-İslami, Celaleddin Hakkani'nin örgütü, Abdul Resul Seyyaf'ın İslami Birliği ve Gulbuddin Hikmetyar'ın Hizbi-İslami'si örgütlerinin bulunduğu bilinmektedir.¹⁸² 11 Eylül olayından sonra ABD El Kaide yapılanması ile mücadelesini değiştirmiştir. Amerika hedef tahtasına örgütün liderlik kadrosunu hedefine koydu. Bu şekilde örgütün komuta sistemini çökerterek yapılanmayı dağıtmayı hedeflemiştir. Çünkü El Kaide öyle kurumsal bir yapıyla çalışıyordu ki artık çevresinde oluşan yapılanmaları da kendi düşünsel çatısı altında topluyordu. Zaten küreselleşme sürecinin temeli de bu çeşitli örgütlerin El Kaide bünyesine girmesine dayandırılmaktadır.¹⁸³ Usame örgüt propagandasını gerçekleştirirken, örgütün sadece Arap halklara değil bütün Müslümanlara açık olduğunu ifade ediyordu. Usame'nin hedefi hiçbir ırk ve dil ayrımı yapmadan bütün Müslüman toplumlardaki İslamcı düşüncüyü harekete geçirmektir. Bunu yaparken '*bizler aynı kibleye yönelerek ibadet eden tek bir milletiz*' ifadelerini kullanmıştır. Bu şekilde Afgan-Rus savaşı sonrası ivme kazanan İslami mücadele hareketini gündemde tutmaya çalışmıştır.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Chaliand and Blin, 2020: 395.

¹⁸⁰ Stern, 2003: 253.

¹⁸¹ <https://www.mepanews.com/30-mart-1995-afrika-islamciliginin-zirve-noktasi-islam-ve-arap-halklari-konferansi-35159h.htm>, (erişim tarihi: 03.04.2021).

¹⁸² Scheuer, 2011: 72.

¹⁸³ R. Moctais 2010: 59.

¹⁸⁴ Scheuer, 2011: 72.

2.1.3. El Kaide'nin Eylemleri

2.1.3.1. 1992 Yemen Aden Saldırısı

El Kaide operasyon stratejisini var olan isyanlar üzerinden geliştirmeyi tercih etmiştir. Her ne kadar Usame'nin asıl amacı bütün dünya da cihadı teşvik etmek olsa da ilk etapta var olan isyanlara destek olunması tercih edilmiştir. Devam eden isyanların desteklenmesi ve finanse edilmesi planlanmıştır. Öyle ki 1992 yılında Yemen'de yapılan ilk terör eyleminden sonra Usame'nin yakın korumalarından Ebu Cendel kod adlı Yemenli '*Nasser Al Bahri*' dünyanın her yerinde ki isyanları finanse edilmesi için bir gazeteciye verdiği röportajda çağrı yapmıştır.¹⁸⁵ Yemen'de El Kaide adına çeşitli faaliyetleri yürüten örgüt, '*Aden-Abyan İslam Ordusu*' olarak bilinen yerel bir örgüttür. Gerek Usame'nin babasının Yemenli olması gerekse de Usame'nin Yemen'de bulunan yerel kabileler ile sahip olduğu iyi iletişim bu yapılanmanın oluşmasında ciddi etkenlerdendir. El Kaide'nin ilk eylemi olan 1992 yılında Yemen'in Aden kentinde Amerikan askerlerinin bulunduğu otellere gerçekleştirilen bombalı eylemi de Aden-Abyan İslam Ordusu gerçekleştirmiştir.¹⁸⁶ İki sivilin ölümü ve yedi kişinin de yaralanması ile sonuçlanan olayda, Somali'de gerçekleşecek bir operasyona katılmak için gelen Amerikan askerleri hedef alınmıştır.¹⁸⁷

2.1.3.2. 1998 Kenya ve Tanzanya Saldırısı

7 Ağustos 1998 yılında El Kaide örgütü neredeyse eş zamanlı olarak değerlendirilecek şekilde yakın zamanlamayla Kenya'nın Nairobi kentinde ve Tanzanya'nın Dar Es Selam kentinde Amerikan elçiliklerini hedef almıştır. Bu bombalı saldırılarda 224 kişi hayatını kaybederken 4.500 civarında kişi de yaralanmıştır. Hayatını kaybedenlerden sadece 12 kişi Amerikalıdır.¹⁸⁸ Saldırıyı El Kaide'nin Doğu Afrika'da uzun bir süre üst düzey sorumluluğunu üstlenen Fazıl Muhammed organize etmiştir. Bu eylem sonrası Fazıl FBI'nın en çok arananlar listesine girmiştir. 2015 yılında Amerikan ordusunun operasyonu ile öldürülmüştür.¹⁸⁹ Saldırıları gerçekleştiren militanlar İbrahim Hussein Abdel Hadi Eidarus(42) ve Adel Mohammed Abdul Almagid Bary(39) 1999 yılında Londra'da yakalanmışlardır.¹⁹⁰ ABD Yüksek Mahkemesi saldırılar sebebiyle Sudani suçlu ve sorumlu bulmuş ayrıca ölenler için

¹⁸⁵ Scheuer, 2011: 73.74.

¹⁸⁶ Cani 2020: 34.

¹⁸⁷ https://military.wikia.org/wiki/1992_Yemen_hotel_bombings , (erişim tarihi: 08.04.2021).

¹⁸⁸ <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/east-african-embassy-bombings>, (erişim tarihi: 17.04.2021).

¹⁸⁹ <http://articles.latimes.com/2011/jun/12/world/la-fg-embassy-bombings-20110612>, (erişim tarihi: 17.04.2021).

¹⁹⁰ <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/eafricabombing/eafricabombing.htm>, (erişim tarihi: 17.04.2021).

tazminat ödenmesi gerektiğine hükmetmiş olsa da Sudan terör örgütlerine yardım ve yataklık suçlamalarını reddetmiştir.¹⁹¹

2.1.3.3. USS COLE Saldırısı

12 Ekim 2000 tarihinde yemenin Aden kentinde demirlemiş olan ‘USS Cole’ Amerikan savaş gemisi el kaide militanları tarafından hedef alınmıştır. Yakıt ikmali için Aden’e demirleyen bu savaş gemisine El Kaide militanları 300 kilogram C4 patlayıcı dolu bir bot ile saldırmıştır. Bu saldırıda 17 Amerikan askeri ölmüş 39 asker de yaralanmıştır. Patlama o kadar şiddetliydi ki geminin gövdesinde 150 metre karelik koca bir delik açmıştır. Bu saldırı örgütün çatışma süresince gerçekleştirdiği en ciddi eylem olmuştur. Bu saldırı ile Usame’nin tesis ettiği küresel örgütün operasyonel potansiyeli ve gelişimi analistleri şaşırtmıştır.¹⁹² Savaş gemisi saldırının ardından Amerika’ya çekilmiştir. Bu saldırının faturası yine Sudan’a kesilmiş ve bir takım yaptırımlar devreye sokulmuştur. Ayrıca sudan ölen askerler için tazminat ödemeye mahkûm edilmiş ve bu tazminatı ödemeyi kabul etmiştir. Sudanın bu tazminatı kabul etmesinin temel sebebi aslında kendisine karşı yapılan eleştirileri dizginlemek ve ekonomik olarak içinde bulunduğu zor durumda bazı finans kuruluşlarının desteğini alabilmektir. Saldırının planlayıcısı olarak bilinen Abd al-Nashiri, Amerikanın Guantanamo kampında tutukludur. Saldırıyı gerçekleştiren Cemal El Bedevi ise Yemen’de bir hava operasyonu ile öldürülmüştür. Bu saldırı ile örgütün saldırı kabiliyetinin yüksek olduğunu gören Amerikalı yetkililer El Kaide ile mücadele stratejisini yeniden gözden geçirmiştir.¹⁹³

2.1.3.4. 11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezi Saldırısı

11 Eylül 2001 tarihinde El Kaide örgütü ABD’nin New York kentinde yer alan Dünya Ticaret Merkezini sivil yolcu uçaklarıyla hedef almıştır. Resmi makamlara göre yaklaşık 3000 kişinin hayatını kaybettiği bu terör eylemi El Kaide’nin tarihi boyunca en etkili ve en büyük saldırısı olmuştur. Bu saldırı sonrasında Amerikan yönetimi terör ile mücadele stratejisini tamamıyla değiştirmiştir.¹⁹⁴ Amerikan ekonomisinin bu saldırı ile ortalama 120 milyar doların üzerinde bir zarar gördüğü düşünülmektedir. Ayrıca New York kentinde ortaya çıkan maddi zarar da 60 milyar dolardan fazla olmuştur.¹⁹⁵ Saldırı çeşitli güzergâhlarda sefer eden 4 yolcu uçağının kaçırılması ve ikisinin ikiz kulelere çarpması suretiyle gerçekleştirilmiştir. Saldırı tekniği ve stratejisi ile yorumcuları şaşırtmış tahmin edilemeyen ve çılgınca olarak

¹⁹¹ <https://www.bbc.com/news/world-africa-52722866> (erişim tarihi: 17.04.2021).

¹⁹² <https://www.britannica.com/event/USS-Cole-attack>, (erişim tarihi: 18.04.2021).

¹⁹³ <https://www.mepanews.com/el-kaidenin-uss-cole-saldirisi-20683h.htm>, (erişim tarihi: 18.04.2021).

¹⁹⁴ Ataov Türkaya, ‘11 eylül ve sonrası’ Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2001 cilt 56 sayı 4 s.179.

¹⁹⁵ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49653233>, (erişim tarihi: 20.04.2021).

nitelendirilmiştir. Fakat bu yorumların bazıları güvenlik birimlerinin istihbarat bilgileriyle çelişmektedir. Amerika bir süredir olası el kaide saldırısı için tetikteydi fakat bu saldırının yolcu uçakları ile gerçekleştirilebileceği öngörülemedi. Kaide militanları bir eylem için gözlerine Amerika'yı kestirmişti ve güvenlik birimleri bu tehdidin farkındaydı.¹⁹⁶ Saldırı sonrası bütün deliller azmettirici olarak Usame'yi gösterirken Usame, saldırılar ile ilgisi olmadığını ve gerçekleştirenlere teşekkür ettiğini açıklayarak saldırının arkasında Amerikan örgütlerinin gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Hatta Usame o dönemde yaptığı açıklamalarda bu tür saldırılara onay vermeyen Molla Ömer'e bağlı olduğunu anlatarak kendisini savunmuştur.¹⁹⁷ Fakat saldırısı sonrası kurulan bağımsız araştırma komisyonunun sonuçlarına göre de Usame bu eylemin baş azmettiricisi ve sorumlusu, hatta komisyon bu saldırı fikrinin Afganistan'da istişare edildiğini ve saldırıyı gerçekleştirecek olan pilotların da uçuş eğitimlerinin de burada verildiğini aktarmaktadır. Bu saldırı planının Pakistanlı üst düzey militan olan ve şuan Guantanamo'da tutuklu bulunan '*Halid Şeyh Muhammed*' ile tasarlandığı komisyonun ulaştığı bilgiler arasındadır.¹⁹⁸ Komisyonun bu bilgilere ulaşabilmesi akıllara her zaman tartışılan istihbarat zafiyetini getirmektedir.

Amerika artık teröre karşı topyekûn bir savaş ilan etmiştir. Öyle ki dönemin Amerikan Başkanı George Bush, bu savaşı bir '*Haçlı Seferi*' olarak nitelendirerek '*Terörizme karşı bu Haçlı Seferi zaman alacaktır vatandaşlarımız sabırlı olmalıdır*' açıklamasında bulunmuştur. Konuşmasının devamında özgürlüğe bağlı bütün halkları bu mücadeleye davet ettiğini söyleyen Bush Amerika'nın bu savaşı kazanmak için bütün kaynaklarını kullanacağını belirtmiştir.¹⁹⁹ Amerika topyekûn başlattığı bu savaşta kendisine desteklemeyen ülkeleri de düşman kabul etmiştir. Başkan Bush İran, Irak ve Kuzey Kore'yi 'şer eksini' olarak nitelendirmiştir. Amerika bu saldırı bahanesi ile Afganistan'ı ve Irak'ı işgal etmiştir. Bu işgaller Amerika'nın terör ile mücadele stratejisinin bir parçası olarak kamuoyuna yansıtılmıştır. Amerikan başkanının bu kontrolsüz tepkisinin sonucu olarak Amerika da Müslümanlara karşı işlenen nefret suçlarında artış görülmüştür. Düşünce kuruluşu olan PEW Araştırma Merkezi'nin 2017 yılında hazırladığı raporda 11 Eylül sonrası ülkede Müslümanlara yönelik saldırıların yarı yarıya arattığı gözlemlenmiştir. Bu terör saldırısı sonrasında kongre öncülüğünde kurulan 11 Eylül araştırma komisyonu, ciddi bir istihbarat zafiyeti olduğu kanaatine vardı. Amerikan yönetimi istihbarat teşkilatını da bu minvalde yapılandırdı.²⁰⁰

¹⁹⁶ Burke, 2004: 274.275

¹⁹⁷ Gündüz vd., 2001: 247-249-251.

¹⁹⁸ Gerges, 2005: 16-17.

¹⁹⁹ Gündüz vd., 2001: 247-251.

²⁰⁰ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49653233>, (erişim tarihi: 20.04.2021).

El Kaide'nin küresel alanda eylemleri 11 Eylül sonrasında da devam etmiştir. Bunu 2002 yılında Tunus Sinagog saldırısı, aynı yıl içerisinde Aden açıklarında demirleyen Malezyalı bir şirkete ait olan petrol gemisine yapılan saldırı, 2003 yılında gerçekleştirilen Riyad bombalı saldırıları, yine aynı yıl içerisinde Fas'ın Casablanca kentinde gerçekleştirilen bombalı saldırı, Endonezya'da Marriot otelde gerçekleştirilen intihar saldırısı, Türkiye'nin İstanbul kentinde 4 bombalı kamyonet ile gerçekleştirilen saldırılar, 2004 Irak Aşura saldırıları ve aynı yıl içerisinde İspanya'da tren patlaması, 2007 Irak'ın başkenti Bağdat'ta Pazar yerine gerçekleştirilen intihar saldırısı, 2008 Pakistan Nato üstü ve Marriot otel bombalı saldırıları, Afganistan'da istihbarat yetkililerini gerçekleştirilen suikastlar, 2010 yılında Almanya'da bir fırına gerçekleştirilen saldırı ve 2015 yılında Charli Hebdo'ya gerçekleştirilen silahlı saldırılar izlemiştir. Bu eylemlerin ve bu kayıtların dışında gerçekleştirilmiş olan birçok El Kaide eylemin yüzlerce sivil ve asker hayatını kaybetmiştir.

2.2. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD- DAEŞ)

Suriye El Kaide'sine baktığımızda karşımıza çok uzun soluklu Irak İslam Devleti'ne kadar uzanan bir yapılanma ve daha sonra ciddi bir evrilme süreci çıkmaktadır. Suriye'de oluşan Kaide varlığını anlamak için Irak El Kaidesi ve kurucusu El Zerkavi'yi iyi bilmek ve incelemek gerekmektedir. Bu çalışmada konu ekseninde kayma yaşanmaması için Irak Kaidesi 'ne değinilecektir. Lakin DAEŞ'in fikir babası olan Ebu Musab El Zarkavi'den biraz bahsetmek yerinde olacaktır. Gerçek adı '*Ahmet Fazıl El Nezzal*' olan Ebu Musab El Zerkavi kod adı ile bilinen Irak Kaidesi'nin komutanı 1966 yılında Ürdün'ün '*Zarka*' şehrinde dünyaya gelmiştir. Kod adını da doğduğu şehirden almıştır. Zerkavi'nin gençlik yıllarını incelendiğinde aslında bu tezin konu başlığını oluşturan sorunsalın örneklerinden bir kısmı karşımıza çıkmaktadır. Zerkavi'nin doğduğu '*Zarka*' ili işsizlik oranının yüksek olduğu ve yoksulluğun yanı sıra şiddet olaylarının da fazla yaşandığı bir şehirdir. Zerkavi'nin gençliği suç oranlarının yüksek olduğu bir toplumda geçmiştir. Zerkavi'nin gençliği de akranları gibi yoksulluk içerisinde mütevazı bir hayat tarzı ile geçmiştir.²⁰¹ 7 Haziran 2006 yılında Irak'ta Amerikan kuvvetlerinin hava saldırısı sonucunda öldürülmüştür.²⁰² Zerkavi 22 yaşında SSCB'nin Afganistan'ı işgalinde savaşmak için Afganistan'a gitmiştir. Sovyet işgalinin akabinde ki süreçte Zerkavi 11 Eylül Saldırıların planlayıcı olan Halid Şeyh Muhammedin kardeşi ve girilmesi mümkün olmayan alan anlamına gelen '*El Bünyan El Mersus*' isimli cihat propagandası yapan derginin basım sorumlusu '*Muhammed Şubana*' gibi isimler ile yakın

²⁰¹ Gerges, 2016: 52.

²⁰² <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2006/07/the-short-violent-life-of-abu-musab-al-zarqawi/304983/> , (erişim tarihi 8.04.2020).

ilişkiler geliştirmiştir. Öyle ki bir süre sonra bu derginin muhabiri olarak işe alınmıştır.²⁰³ Burada çalışırken tanıştığı ‘*Salih El Hami*’ adında bir Ürdünlü ile kendi kız kardeşinin evlenmesine vesile olmuştur. Zerkavi ilk görüntüsünü kız kardeşinin Peşaver’de düzenlenen düğününde vermiştir.²⁰⁴ El Hami Zerkavi’nin kutsal olarak tanımlanan bu mücadeleye nasıl giriş süreci hakkında bazı bilgiler aktarmıştır. El Hami, Zerkavi ile gittikleri bir kamp gezisinde Zerkavi’nin kendisine bir rüyasından bahsettiğini aktarmıştır. Bu rüya Zerkavi’nin geri kalan hayatını nasıl yaşayacağı ile ilgili kararlar almasında etkili olmuştur. Zerkavi rüyasında gökten bir kılıcın düştüğünü ve bu kılıcın üzerinde ‘*Cihat*’ yazdığını anlatmıştır.²⁰⁵ Zerkavi’nin yola çıkışının temelini rüyasında gördüğü bu işaret oluşturmaktadır. Bu rüya sonrasında hayatı ile ilgili radikal kararlar alarak böyle bir sürece girmiştir.

Savaş bittikten sonra 1992 yılında ülkesine dönmüş ve Ürdün istihbarat birimi tarafından takibe alınmıştır. Bu süreçte Zerkavi’nin akıl hocası ve Pakistan’da yer edinebilmesinin referansı ‘*Muhammed El Makdisi’nin*’ Ürdün’de kurduğu hücre evinde bulunmuştur. Hücre evi faaliyetleri olarak gayri resmi yollarla ülkeye soktukları mühimmatların saklanması ile ilgilenmiştir. 1993 yılında sivillerin bulunduğu sinema salonunda düzenlenen terörist bir saldırı sonucunda tutuklanmış ve 6 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Hapishane yılları, yaşamında önemli bir dönüm noktası olmuş ve burada şiddet yanlısı düşünceleri güçlenmiş ve Selefi anlayışı üzerine çocuklukta başlamış olduğu eğitimi geliştirmiştir. Hapishaneden çıktıktan sonra Usame Bin Ladin’in tesis ettiği ve küresel bir yapılanma amacı güden El Kaide’ye katılmak üzere Afganistan’a gitmiştir. 2000 yılında Afganistan’da bulunan Herat kampında Filistinli, Ürdünlü ve Suriyelilerle Tevhid ve Cihat Örgütü’nü kurmuştur. Daha sonra 2001 yılında Irak’a gelerek El Kaide’ye bağlı olarak faaliyet gösteren örgütleri adına militan toplayıp eğitimleriyle ilgilenmiş ve burada ABD güçlerine karşı savaşımıştır.²⁰⁶ Zerkavi Amerikan güçleri ile mücadelenin yanı sıra bölgede ki Şii varlığına da savaş açmıştır. Özellikle Şii ibadethaneleri hedef alarak yerel halkın ciddi bir bölümünü oluşturan Şii Araplara açıkça düşmanlık etmiştir. Öyle ki 2004 yılında Usame’ye yazdığı mektupta buradaki Şii toplulukların yok edilmesi gerektiğini, bu insanların davaları için engel teşkil ettiklerini ve Şiilerin düşmanlarının ajanlığını yapan yılanlar olduğunu açıkça aktarmıştır. Çeşitli askeri faaliyetlerde bulunan örgüt 2004 yılın Irak Kaidesi ismini almıştır.²⁰⁷ Aslında bu yaşananlar tam olarak ileride filizlenecek olan Irak ve Şam İslam

²⁰³ Adı geçen eserde Zerkaviye bu görevin Arapçasının kötü olmasına rağmen verildiğinden bahsetmektedir. Fakat Zerkavi’nin yayımlanan videolarında ki düzgün Arapçası ve örgüte girişinin ilk zamanlarında Kur-an ezberleme çalışmaları bu durum ile çelişmektedir.

²⁰⁴ Weiss ve Hassan, 2016: 7.

²⁰⁵ Weiss ve Hassan, 2016: 8.

²⁰⁶ Weiss ve Hassan, 2016: 5-14-23.

²⁰⁷ Baran, 2016: 224.

Devleti'nin tohumlarıdır. DAEŞ'in kurulmasında Ebu Musab El-Zerkavi'nin fikirlerinin ve miras bıraktığı yapılanmanın katkısı büyüktür. Zerkavi'nin ölümünden sonra '*Ebu Hamza El Muhacir*' ve '*Ebu Ömer El Bağdadi*' Irak İslam Devleti'ni ilan etmişlerdir. Ebu Ömer El Bağdadi'nin ölümü ile örgütün liderliğini son yıllarda adını tüm dünyaya duyuran Ebu Bekir El Bağdadi geçmiştir.²⁰⁸ DAEŞ yapılanmasına sahne olacak süreç de bu dönemde başlamaktadır.

Ebu Bekir El Bağdadi kod ismini kullanan Irak ve Şam İslam Devleti halifesinin gerçek adı '*Avvad İbrahim Ali el Bedri el Samarra*' dir. 1971 yılında Irak'ın başkenti Bağdat'ın kuzeyinde bulunan tarihi bir kent olan Samarra'da dünyaya gelen Bağdadi orta sınıfa dâhil kendi halinde bir ailenin çocuğudur. Bağdadi'nin çocukluğu çok sıradan geçmiş, çevresindeki çocuklar gibi yerel bir okula gitmiş ve genellikle futbol ile ilgilenmiştir. Daha çocukluk yıllarından komşuları onu sakin kişiliği ile hatırlıyor ve ağızından kötü söz hatırlamadıklarını belirtmişlerdir. Bağdadi hayatını dindar bir insan olarak erken yaşlarda yaşamaya başlamıştır. Öyle ki komşuları onu 'imanlı' lakabıyla hatırlamaktadır. Onu tanıyanlara göre Bağdadi'nin fikirlerinin ve İslami ayetleri yorumlamasının radikalleşmesi süreci tamamen Amerikan'ın Irak'ı işgali ile olmuştur. Şöyle ki, Amerikan işgali başladığında Bağdadi Bağdat'ta yaşıyordu. '*Adhamiye*' semtinde eski bir camiye komşu bir oda kiralamış orada yaşıyordu. Bağdadi Amerikan kuvvetlerinin, doğduğu ve büyüdüğü yer olan Samarra'ya hava saldırısı düzenlemesinden sonra ciddi anlamda kin, nefret ve intikam duyguları beslemeye başlamıştır. Bu saldırısı sonrası içinde gelişen intikam duygusunun bir sonucu olarak Sünni bir direniş grubu olan Ehli Sünnet ve Cemaat Ordusu adında bir direniş örgütünün kurulmasında katkıda bulunmuştur. 2004 yılının Şubat ayında Amerikan kuvvetlerinin direniş gruplarına karşı gerçekleştirdiği bir operasyonda Bağdadi tutuklanmıştır. Fakat bu sıralarda kaide ile bir bağlantısı oluşmamış sıradan şüpheli bir direnişçi olarak tutuklanmıştır.²⁰⁹

'*BUCCA*' hapisanesi bölgedeki terör yapılanmaları konusunda çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Tutuklanan bütün radikal militanların bu hapisanede tutulması normal olarak giren insanların bile radikal bir militan olarak çıkmasına sebep olmuştur. Amerikalı yetkililerin tahminlerine göre bu hapishanenin 15.000'lik nüfusunun içinde 1.500 civarında tecrübeli militanlar bulunmaktadır. Ayrıca hapisanede mahkûmların sürekli iletişimi birbirlerinin ideolojilerinden etkilenmelerine de sebep olmuştur. Bağdadi ileride Irak Şam İslam Devleti'nin yapılanmasında kilit rol oynayacak olan Hacı Bekir ile de

²⁰⁸ Baran 2016: 125.

²⁰⁹ Gerges, 2019: 157-156.

bu hapishanede tanışmıştır.²¹⁰ Bu bölge hakkında araştırma yapanlar genellikle Bucca hapishanesini ‘*Hilafet Kampı*’ olarak nitelendirmektedir. Irak’ın Basra kentinin güneyinde yer alan Bucca kampının sorumlusu Amerikalı bir Tümgeneral olan ‘*Doug Stone*’ El Kaide’nin bu hapishaneleri bir cihatçı bir üniversite gibi kullandıklarına dikkat çekmiştir.²¹¹ Tümgeneralin Cihatçı Üniversite benzetmesi gerçekten yerinde bir benzetme olmuş öyle ki militan devşirme faaliyetleri için örgüt yetkililerinin kendilerini bilerek yakalattığı bile olmuştur. Tümgeneral ilginç bir iddiada daha bulunmuş ve Bağdadi’nin de hapishaneye bilerek gönderildiğini ve Ebu Ömer El Bağdadi tarafından yeni bir ordu kurmakla görevlendirildiğini düşündüklerini aktarmıştır.²¹²

Bağdadi Bucca hapishanesinde radikal militanlar ile tanışmış burada onlara Kur-an dersler vermiş ve iyi ilişkiler kurmuştur. Bağdadi El Kaide’nin üst düzey yöneticilerin Ebu Hamza El Muhaciri’den etkilenmiştir. Onu bilge bir lider olarak görüyordu ve ona çok büyük saygı duymaktadır. Daha evvel Ebu Musab El Zerkavi’yi de örgüte kazandıran ve biat etmesini sağlayan da Ebu Hamza olmuştur. Hapishane yıllarında yine sessiz ve sakin karakteriyle dikkat çeken Bağdadi vaaz olarak nitelendirilebilecek konuşmaları ile militanları etkilemiştir. Birçok kaynakta Bağdadi’nin hapishane arkadaşından alıntı ile hapisten çıkarken kapıdaki Amerikan askerine yaklaşarak sizinle bir gün görüşeceğiz, ya burada ya da New York sokaklarında şeklinde tehdit ettiğine yer verilmiştir. Fakat o gün ki şartlarda bir Amerikan askerinin bir direniş tutuklusu tarafından böylesi bir tehdide sessiz kalması pek de gerçekçi görünmemektedir.²¹³ Bağdadi’nin karakterinde ve davranışlarında Bucca kampı günleri birçok değişime yol açmıştır. Ebu Ahmed kod adlı bir teröristin Bağdadi ile geçirdiği hapishane günleri hakkında ‘*The Guardian*’ gazetesine verdiği röportajda, Bağdadi’nin müzakere, arabuluculuk ve yöneticilik gibi kabiliyetlerinin hapishanede iyi derecede geliştiğine dikkat çekmektedir. Ebu Ahmed kod adlı bu teröristin Bağdadi’nin hapishanede herkesin üzerinde bir etki kurmak ve yönetmek çabasında olduğuna dikkat çekmesi ve ayrıca bu girişimlerini ilerleyen zamanlarda kuracağı örgütlenme için gerçekleştirdiğini düşündüğünü aktarması Tümgeneral Doug Stone’nin Bağdadi’nin planlı olarak hapishaneye gönderildiği iddiasını desteklemektedir. Mücahitler ordusu lideri ve Bağdadi’nin ideolojik kaynaklarından birisi olan ‘*Ebu Abdullah Muhammed el Mansur el İsavi*’ de Bağdadi’nin hapishaneden çıktıktan sonra ciddi anlamda bir değişime uğramış ve çok farklı birisi olmasından rahatsız olmuş, bunu da birçok kez dile getirmiştir.²¹⁴ 2010 yılında Ebu Ömer el

²¹⁰ Kurt, 2019: 413.

²¹¹ Weiss ve Hassan, 2016: 96.

²¹² Kurt, 2019: 413.

²¹³ Atwan, 2015: 105-109.

²¹⁴ Gerges 2019: 158.

Bağdadi'nin öldürülmesi ile Irak Kaidesi Şura Konseyi Bağdadi'yi örgütün yeni emiri olarak seçmiştir.²¹⁵

Uluslararası yapıların ve özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin 2014 yılında hazırladığı rapora göre Irak Şam İslam Devleti örgütünün yapısı üç ana unsurdan oluşmaktadır. Bu yapılardan ilki örgütün en üst yönetim kadrosu oluşturmaktadır. Bu yönetici kadrosu ilk günden itibaren Bağdadi ile çalışmıştır. Ayrıca üst düzey yönetici kadrosunun çoğunluğu Iraklıdır. Örgütün ikinci unsuru ise idari ve askeri kısımdır. Bu ekip içerisinde de Iraklılar kadar Suriyeliler de yer almaktadır. Örgütün üçüncü yapı unsuru ise militanlardan oluşmaktadır. Bir çoğunluğu başka ülkelerden gelen bu militanlar örgütün savaşan silahlı gücünü genel olarak kapsamaktadır.²¹⁶ Örgütün işleyişine bakıldığında ise kurumsal bir yapı dikkat çekmektedir. Kendilerine göre tesis ettikleri kurumsal yapı ile iddia ettikleri gibi bir devlet işleyişi tesis etmeyi hedeflemişlerdir. Yönetim yapısına bakıldığında en üst yönetim şurası, lojistik dairesi, mali işler dairesi, dışişleri dairesi, içişleri daire, yabancı savaşçıların koordinasyonu dairesi ve medya ve propaganda dairesi bulunmaktadır. Bu bağlamda örgüt yapısı bağlı olduğu Kaide yapısına benzetilmektedir. İşgal ettikleri toprakları yerel yönetimler anlamında Vali atayarak yöneten örgüt başkenti olarak ise 'Rakka' kentini seçmiştir.²¹⁷

Ebubekir El Bağdadi 8 adamını İslam Devleti'nin tesisi için Suriye'ye göndermişti. Suriye'de cihatçıların arasına yerleşmiş bir gazeteci olan Ranya Ebuzeyd'e göre Ağustos 2011'de Suriye'nin Kuzey doğusunda yer alan Haseke'den giren sekiz kişinin arasında 'Muhammed El Culani'de bulunmaktaydı.²¹⁸ Ebu Muhammed el- Culani adıyla bilinen 'Ahmed Hüseyin el-Şara', 1981'de Suriye'nin 'Dera' kentinde, sıradan bir ailede dünyaya gelmiştir. Culani, Şam Üniversitesi Tıp Fakültesinde eğitime başlamış fakat 2003 yılında Amerika'nın Irak'a müdahalesinden sonra, eğitimini yarıda kesip El-Kaide saflarında Amerika'ya karşı savaşmak için Irak'a geçmiştir. Irak'ta Ebu Musab Zerkavi'nin ekibine katılarak Usame Bin Ladin'e bağlılığını açıklamıştır. Ayrıca Culani'nin 2006'da Irak'tan Lübnan'a geçerek El Kaidenin kolu olan 'Cundul Şam' grubuna eğitim verdiği bilinmektedir. Lübnan'dan Irak'a dönen Culani'nin Amerika tarafından tutuklanıp Bukka Cezaevinde 2008'e kadar hapis yattığı bilinmektedir. Serbest bırakıldıktan sonra Ebu Ömer Bağdadi liderliğindeki Irak İslam Devleti örgütünün önde gelen komutanlarından biri olmuştur.²¹⁹ Daha sonra süre bu süreci daha önce bahsettiğimiz gibi Ebubekir El Bağdadi tarafından Suriye'ye gönderilmesi ve bir yıl sonrasında 'El Nusra' örgütünü kurması takip etmektedir. El

²¹⁵ Atwan, 2015: 105-109.

²¹⁶ Dolunay, 2020: 280.

²¹⁷ Dolunay, 2020: 281.

²¹⁸ Weiss ve Hassan, 2016: 165.

²¹⁹ <http://www.suriyegundemi.com/2020/03/10/hts-lideri-ebu-muhammed-el-culani/>, (erişim tarihi: 25.03.2020).

Bağdadi'nin Culani'yi Suriye'ye yollamasının ve orda bir başka örgüt kurdurmasının sebebi İslam Devlet'inde fazla yabancı savaşçı olduğundan bölgede taraftar toplamakta ve meşruiyet kazanmakta güçlük çekeceği düşüncesidir. Ayrıca El Kaide'nin Irak'ta mezhepsel çatışmalar sebebiyle halk nezdinde olumsuz bir intiba kazanmış olması Suriye'de yapılanma sürecini etkilememesi için örgütün Kaide ile bağlantısı bir süre saklanmıştır. Culan'ı Suriye'li ve yerel halktan biri, mücadeleyi yerli ve milli kavramlarıyla güçlendirme arzusundadır. Amerika Birleşik Devletleri Maliye Bakanlığı, İslam Devleti'nin yerel halk nezdinde meşruiyet kazanmak için Nusra Örgütü'nü kurduğunu ve örgütün tamamen El Kaide'nin Suriye kolu olduğunu tasdiklemiştir.²²⁰

2011 yılında Usame Bin Ladin'in öldürülmesinden sonra örgütün başına geçen 'Eymen el Zevahiri' farklı bir strateji geliştirmiş ve kendilerine bağlı yapılanmaların öncelikle yerel halk nezdinde meşruiyet kazanılması stratejisini tesis etmiş ve uygulamıştır. Bu stratejinin hayata geçmiş halini El Nusra örgütünün ortaya çıkma ve yapılanma sürecinde tam anlamıyla görmektedir. Bağdadi, Culani ile yedi adamını Suriye'ye yeni bir oluşumun tesisi için göndermişti. Suriye'de ilk etapta çatışmalara çok müdahil olmamışlardır. Yerel örgüt yapılanmaları ve aşiretlere sızmış her şeyden önce kamuoyu oluşturma çalışmaları gerçekleştirmişlerdir. Zevahiri örgüt yöneticileri ile yaptığı görüşmeler de Suriye'de faaliyetlerin gizli ve örgütten bağımsız bir görünümde sürdürülmesi konusunda Bağdadi ile hemfikir olduklarını anlatmıştır.²²¹

Mesela El Nusra örgütü Kaide'nin yaptığı gibi azınlıklar ile bir çatışmaya ve mücadeleye girmemiştir. Aksine Hristiyanların kâfir ve öldürülmesi gereken insanlar topluluğu olarak değil de Suriye'nin homojen yapısının değerli bir parçası olarak değerlendirmiş, kiliselerin varlığını da güvence etmiştir. Yani tam da Zevahiri'nin bahsettiği gibi Kaide'nin zarar gören itibarı El Nusra aracılığı ile yeniden tesis edilebilecekti. Culani El Cezire televizyonuna verdiği bir röportajda El Nusra fikrinin tamamen Kaide liderliği tarafından planlanmış bir proje olduğunu aktarmıştır.²²² Bağdadi liderliğinde ki örgütün İslam Devleti'ne evrilme süre profesyonel olarak yürütülmüş bir süreçtir. Yani doğru tecrübeli kadroların doğru stratejiler ile yönlendirilmesi ile başarılı bir örgütlenme ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda İslam Devleti'nin tesisinde önemli bir rol oynayan bir isim daha dikkat çekmektedir. Bu isim 'HACI BEKİR' Almanya'da yayımlanan 'Der Spiegel' dergisinin raporuna göre isim Saddam Hüseyin zamanında Irak Hava Kuvvetleri İstihbarat Dairesinde görev yapan 'Hacı Bekir' kod adlı asıl adıyla 'Samir Abd Muhammad Al Hlifavi' isimli bir

²²⁰ Weiss ve Hassan, 2016: 171.

²²¹ Gerges 2019: 202.

²²² Weiss ve Hassan, 2016: 168.

Iraklıdır. Bağdadi tarafından görevlendirilen Hacı Bekir 2012 yılında Irak'tan ayrılarak Suriye'nin 'Tel Rıfat' kentine yerleşmiştir. Tel Rıfat Kuzey Suriye'de bulunan Halep kentinin 40 km kuzeyinde Türkiye sınırına yakın bir bölgede bulunmaktadır. Hacı Bekir burada kamuoyu çalışmaları yürütmüş ve nüfuzlu büyük aşiret temsilcileri ile ilişkiler geliştirerek örgüt yapılanmasının temelini oluşturan militanları devşirme faaliyetleri yürütmüştür. Hacı Bekir'in bölgedeki çalışmaları tam anlamıyla bir sosyolojik bir istihbarat çalışmasıydı.²²³ İlerleyen süreçte Özgür Suriye Odusu ve yerel gruplardan da Nusra'nın başarılı yapılanmasını görünce taraf değiştirenler olmuştur. Aslında Nusra'ya katılımlar hızlı bir şekilde yükselmiştir. Özellikle 2011 yılında 'Beşşar Esed' affıyla serbest kalan ve ileride hem Nusra'nın hem de DAESH'in üst düzey kademelerinde yer alan 'Avvad Maklaf'²²⁴ ve 'Abu Athir el Absi'²²⁵ de bunlardan bazılarıdır.²²⁶

İlerleyen süreçte Nusra'nın eylemleri görünür olmaya ve örgüt varlığını güçlü bir şekilde hissettirmeye başladı. Ebu Bekir El Bağdadi 8 Nisan 2013 tarihinde bir mesaj yayınlamış ve Suriye'de İslam Devleti'nin tesisi için yaptıkları girişimlerden bahsetmiştir. Bu mesajda Nusra lideri Culani'den de kendi askerleri olarak bahsederek onu ve bir grup askeri bu yeni yapılanmanın altyapısını oluşturmaları için Suriye'ye gönderdiklerinden bahsetmiştir. Stratejik planlamalarını ve politikalarını kendilerinin belirlediğinden bahsetmiş ve onlara her anlamda sağlanan desteğe değinmiştir. Girişimin tamamen kendi planları olduğuna değinen Bağdadi, El Nusra ve Irak İslam Devleti örgütlerinin bölgesel bir üst yapı olarak birleşerek Irak Şam İslam Devleti'ni oluşturduğunu ilan etmiştir. İşte ayrılığın en belirgin bir şekilde patlak verdiği yer ise tam da bu yeni yapılanmanın ilanı sürecidir. El Nusra lideri Culani, iki gün sonra yaptığı açıklamada, Bağdadi'nin bu ilanını reddetmiş ve birleşme kararını onaylamadığını ayrıca bundan haberi olmadığını belirtmiştir. Culani yaptığı açıklamada kendisinin ve örgütünün açıkça El Kaide lideri Eymen El Zevahiri'ye bağlı olduğunu belirtmiştir. Culani mesajında Zevahiri'den 'Cihadın Şeyhi' olarak bahsetmiştir. İki örgüt arasında doğan çatışma bir süre devam etmiş ve yine Zevahiri'nin müdahaleleri ile yatıştırılmıştır.²²⁷ Bağdadi ilan ettiği örgütün Suriye temsilcisi olaraksa kendisine en yakın iki adamdan birisi olan 'Hacı İman' kod adlı 'Ebu Ali El Anbari' isimli militanını atamıştır. Bilindiği kadarıyla El Anbari Irak'ın Musul Kentinden, Saddam Hüseyin döneminde ordu

²²³ Chaliand ve Blind, 2020: 598.

²²⁴ IŞİD Rakka Emiri.

²²⁵ IŞİD Şura üyesi ve Medya Konseyi Başkanı.

²²⁶ Gerges 2019: 204.

²²⁷ Weiss ve Hassan, 2016: 173-174.

mensubu olan Anbari Ensar El İslam örgütü ile militan olmuş daha sonra El Kaide saflarına geçmiştir.²²⁸

Çalışmanın bu bölümünde küresel terör yapılanmalarının ortaya çıkış süreçleri ve motivasyonlarını inceledik. Özellikle bu örgütlerin fikirsel olarak gelişim süreçlerini liderlerinin hayatları üzerinden gözlemledik. Küresel cihat fikrinin nasıl ve kimin tarafından ortaya çıktığını irdeledik ve bunun en iyi örneği olan El Kaide'nin yapılanma sürecini irdeledik. Özellikle bu tür örgütlerin yönetim tarzı ve edindikleri misyonların değişiklik gösterme süreçleri dikkat çekmektedir. Özellikle örgütlerin propaganda stratejilerinin zamanın teknolojik gelişmelerine paralel olarak gelişim gösterdiği görülmektedir. Bu bölümde ayrıca örgütlerin bu bölgede sadece isim değiştirdiği ve aslında birbirinin içeresinden çıkan kadrolar ile yeni yapılanmaların türediği görülmektedir. Şimdi çalışmanın üçüncü bölümüne geçildiğinde bu örgütleri ortaya çıkaran sosyolojik etmenler (toplumsal, siyasi ve ekonomik) ve bireylerin bu yapılanmalara katılarak militan olmalarını sağlayan sosyo-psikolojik etmenler incelenecektir. Bireylerin terör örgütlerine katılma süreçlerinde bu etmenler açıklayıcı perspektif ortaya koymaktadır. Özellikle bireyin sosyal ve psikolojik durumu bu süreci net bir şekilde gün yüzüne çıkarmaktadır.

---

²²⁸ https://military-history.fandom.com/wiki/Abu_Ali_al-Anbari (erişim tarihi: 20.10.2021).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYO-PSİKOLOJİK ALT YAPI

Bireylerin terörist yapılanmalara dâhil olmasının altında birden çok sebep yatmaktadır. Bunlar kimi zaman bir mağduriyetten doğan intikam, kimi zaman ise dini inançlardan doğan vecibe ve ölüm sonrası vaat edilen hayat, kimi zamansa kişinin bireysel olarak yaşadığı problemler olabilir. Bu sürecin en çok bilinen yönü dini motivasyonlardır. Fakat bu süreçleri doğuran birçok sosyolojik gelişme ve siyasi girişimler de bulunmaktadır. Ülkelerin sosyal yapıları ve o ülkede birden çok azınlığın bulunması veya ülkenin herhangi bir sebeple işgale maruz kalması gibi birçok etmen bulunmaktadır. Terör örgütlerinin ortaya çıkış süreci ve bireylerin militan olma süreçleri aslında birbirinden bağımsız süreçler değildir. Genellikle benzer motivasyonlardan yola çıkılır. Fakat bireysel incelemeler yapılırken sosyal şartların yanı sıra bireyin psikolojik alt yapısı da ciddi anlamda etkili bir faktördür. Bireyin psikolojik yapısı özellikle bu tür yapılara olan eğilimlerini belirler. Bireylerin psikolojik eğilimleri veya rahatsızlıkları ise bireyin ruhsal yapısı kadar sosyal yapısıyla da ilintilidir. Bireylerin sosyal çevrelerinin militan olma süreçlerine çoğu zaman doğrudan etkisi olabilmektedir. Bu bölümde de bu savlar irdelenip örneklendirilecektir. Özellikle terörist karakterlerin psikolojik teşhisler ile bağdaştırılmaları açıklayıcı olacaktır.

3.1. Sosyolojik Alt Yapı

3.1.1. Afganistan

Afganistan yıllarca kaosu ve çatışmaların başkenti olan bir ülke olmuştur. Uluslararası emperyalist güçlerin bencil planlarının bir parçası olmasının yanı sıra terör örgütleri için de ciddi bir yapılanma sahası haline gelmiştir. Afganistan etnik olarak çeşitlilik barındıran bir ülkedir. Burada Tacikler, Türkmenler, Özbekler, Peştunlar ve Beluciler yaşamaktadır. Mezhepsel olarak da ülke hem Sünni hem de Şii toplulukları bir arada bulundurmaktadır. Ülkenin yüzde 85'i Sünni yüzde 15'i ise Şii'dir. Kültürel olarak da öne çıkan bir ülke olan Afganistan, 5 bin yılı aşan zengin bir kültür mirasına sahiptir. Özellikle 971 ve 1030 yılları arasında el sanatlarında Bağdat ile yarışır hala gelmiştir. Afgan halıları ve bakır işlemleri dünyaya namını duyurmuştur.²²⁹

Afganistan'da ortaya çıkan Taliban yapılanmasının kökleri incelendiğinde sürecin İngiltere'nin Hindistan işgaline kadar uzandığı görülmektedir. Tarihsel süreçte İngilizler Hindistan'daki askeri varlığı aracılığıyla Afganistan halkı ile üç kez savaşmıştır. Bu savaşlar

²²⁹ Gündüz, 2001: 16.

çoğu zaman İngiliz-Rus çekişmesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1919 yılında gerçekleşen son savaş ile Afganistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlık ile ülkenin liderliğini üstlenen ‘*Emir Amanullah*’ açık bir İngiliz karşıtı dış politika izlemiştir. 1919 yılının Mayıs ayında bölgede ki İngiliz varlığına karşı kutsal mücadele seferberliği ilan etmiş ve İngiliz ordusuna ağır bedeller ödetmiştir. Yaşanan çatışmalar sonucunda 8 Ağustos tarihinde İngilizler Afganistan güçlerini Hindistan’dan çıkarmayı başarmış ve iki ülke arasında yapılan Ravalpindi Antlaşması ile İngiltere Afganistan’ın bağımsızlığını tanımıştır.²³⁰

Terörizmin Afganistan örneği olan Taliban’ın ortaya çıkışı 1857 yılında İngiliz işgaline ve baskısına karşı ayaklanan Hintli Müslümanların mücadelesine dayanmaktadır. Ayaklanmalarının sert bir şekilde bastırılmasından sonra Hintli Müslüman kanaat önderleri Hint Müslümanlarının daha iyi eğitilmesi adına bugünkü Hindistan’ın Deoban kentinde önce bir okul daha sonra da 1898 yılında ‘*Aligarh*’ Müslüman üniversitesini kurmuşlardır. İlerleyen süreçte bu eğitim kurumlarından mezun bireyler 1919 yılında ‘*Cemiyet-i Ulema-i Hint*’ teşkilatını tesis etmiş ve İngiliz sömürgeciliğine karşı topyekûn hilafet mücadelesi başlatmışlardır.²³¹ Pakistan’ın da bağımsızlık mücadelesinin temelini oluşturan bu eğitim kurumları ve mücadele stratejisi Sovyetlerin Afganistan’ı işgali ile Afgan âlimlere yol gösterici olmuştur. İslami Cihat çağrısı ile işgale karşı direnen çoğunluğu Peştunlardan oluşan Taliban, Hint Müslümanlarının kullandığı medrese stratejisi ile ortaya çıkmış ve gelişmiştir.²³² Zaten Arapça olan ‘*Taliban*’ kelimesinin Türkçe karşılığı da ‘*öğrenciler*’ dir.²³³

24 Aralık 1979 tarihinde Sovyetlerin Afganistan’ı işgali Amerika’nın bölgesel kaygılarını daha çok arttırmıştır. Sovyet Rusya’nın bu girişimi ile Hint okyanusuyla arasındaki engel olarak sadece Pakistan kalmıştır. Bu sebeptendir ki hem Pakistan hem de Amerika Sovyet işgaline karşı Afgan direnişini desteklemiştir. Sadece savaşın ilk beş yılında Amerika Afganistan’a 600 milyon dolar ödenek aktarmıştır. 1986 yılında Amerikan Kongresi Afganistan savaşına destek ödeneği olarak 470 milyon dolar hazırlamıştır. Aynı yıl Beyaz Saray da ayrıca 300 milyon dolar Afganistan’a yardım için ödenek ayırmıştır.²³⁴ Taliban örgütünün Afganistan da ki faaliyeti siyasetin ve işgalin çok ötesinde sonuçlar doğurmuş ve Afganistan’ı küresel militanlığın bir limanı haline getirmiştir. Amerikan dış istihbarat servisi CIA Afganistan’daki direniş hareketlerini Pakistan devletinin istihbarat teşkilatı olan ISI (*Inter-Services Intelligence*) üzerinden yürütmüştür. ISI işbirlikçi olarak İslam Partisi Lideri

²³⁰ Gündüz, 2001: 18.

²³¹ Bozatay, 2013: 150.

²³² Maley, 2002: 225.

²³³ <https://www.vocabulary.com/dictionary/Taliban> (erişim tarihi:23.07.2021.)

²³⁴ Gündüz, 2001: 18.

Gulbeddin Hikmetyar'ı seçmiştir. Onun bölgede lojistik ve operasyonel anlamda gelişmesine yardımcı olmuş kamplarını tesis etmişleridir. Bu destekte tabi ki CIA'in etkisi büyüktür. Hikmetyar'ın bu konuda seçilmiş olmasının sebebi bu yapıyı kendi cemaati içerisinde tesis etmiş ve lider olarak otoritesinin güçlü olmasıdır. Hikmetyar Afgan direnişi için uluslararası lojistik ağı oluşturmuş ve savaş eğitimi almış yabancı savaşçıları direnişe kazandırmıştır. Bu stratejiyi ilerleyen süreçte maddi güçlenme ile birlikte diğer terörist gruplarda uygulamıştır. O süreçte bu yapılanmaların lojistik hareketlerini tamamen ISI ve CIA koordine etmiştir.²³⁵ Sovyetlerin Afganistan çekilmesinden sonraki süreç özellikle Hikmetyar ve diğer otoriteler arasındaki çatışmalara ve rekabete sahne olmuştur. Hikmetyar Başbakanlığa giden yolda Afganistan'ın içerisinde bulunduğu iç savaş halinin en güçlü bloklarından biriydi. Şiilerin, Hazaraların, Özbeklerin ve Peştuların çatışmasına sahne olan kargaşa yeni bir yapılanmaya gebecektir.²³⁶

O dönemki konjonktüre bakıldığında Taliban'ın kolayca meşruiyet kazanmasının sebebi kesinlikle ülkenin içerisinde bulunduğu iç savaş halidir. Afganistan bölgesinde örgüt çeşitliliğinin artması iç karışıklığa ve gayrimeşru kazanç elde etme sistemine yol açtı. Yani Afgan direnişi amacından sapmaya başladı. Bu süreçte gelişmeleri yakından takip eden, medrese hocası olan Molla Ömer bir girişimde bulunmuştur. Taliban örgütünün kurucusu '*Molla Muhammed Ömer*' Afganistan'da ki direniş örgütlerinin amacından sapmış olması ve kaosu hâkim olması üzerine yaklaşık 25 öğrencisi ile 1994 yılında iç karışıklıkları ve çatışmaları sonlandırarak tam örgütlü direniş için propaganda başlatmış ve bu girişim Afgan halkı nezdinde karşılık bulmuştur.²³⁷ Molla Ömer liderliğindeki medreseliler ilk olarak Niyaz Vayand yönetimindeki '*Gucci Mujahedeen*' yapılanmasının haydutluğuna müdahale ederek kendilerini göstermişlerdir. Molla Ömer ve öğrencileri bu çetenin Kandahar yakınında alıkoyduğu 30 ticari tırı ve Pakistanlı yetkilileri kurtarmış ve Kandahar'a döndüklerinde de yönetimi ele geçirmişlerdir. 1994 yılında Kandahar'ı ele geçiren bu medreseli öğrenciler 'Taliban' olarak anılmaya başlandılar. Kandahar aynı zamanda bir Peştun olan Molla Ömer'in memleketidir. Kabil'de iktidar savaşları sürerken Taliban Kandahar'da asayiş sağlanmış huzuru tesis etmiştir. Bu süreçte halkın açık desteğini alan Taliban Benazir Butto'nun talimatı ile Pakistan istihbaratı (ISI) tarafından da muhatap alınmıştır.²³⁸ Kandahar operasyonundan kısa bir süre sonra 1995 yılının Eylül ayında Taliban ağır mühimmatlar ile Kabile saldırmış ve kenti ele geçirmiştir. Taliban yapılanmasının terörize olma süreci de tam da bu işgal ile başlamıştır. Özellikle devlet başkanı Muhammed Necibullah'ın Taliban tarafından işkence ile

²³⁵ Robert ve Tarzi, 2008: 93.

²³⁶ David B., 2002: 289.

²³⁷ Şahin, 2016: 232.

²³⁸ Gündüz, 2001: 34.

öldürölüp kendisinin ve kardeşinin kabil merkezinde trafik direğine asılması kırılma noktası olmuştur.²³⁹ Halk infial yaşamış ve bu olayın akabinde de Taliban'ın politikaları sertleşmiştir. Taliban artık sıkça şiddet olayları ile anılır hale gelmiştir. Taliban'ın Kabil'i kontrol ettiği süre boyunca yaklaşık 200.000 insan yerinden göç etmek zorunda kalmıştır. İlerleyen süreçte Taliban'ın ülke yönetiminin hemen hemen tamamını eline alınca baskıcı bir yönetim şeklini yaygınlaştırmış ve derinleştirmiştir. Televizyon gibi teknolojik aletler sinema gibi sosyal alanlar ve küçük kız çocuklarının okula gitmesi yasaklanmıştır. Erkeklerin sakal bırakması ve kadınların yüzleri dâhil kapanması da zorunlu kılınmıştır. Taliban insan hakları konusundaki yönetim anlayışı ile uluslararası kamuoyunun tepkisini toplamıştır.²⁴⁰

Afganistan'ın ekonomik verileri incelendiğinde siyasi istikrarsızlığın ve güvenlik sorunun etkileri ciddi anlamda hissedilmektedir. 38 milyon nüfusa sahip olan Afganistan'da 2018 yılı rakamlarına göre gayrisafi yurtiçi hâsıla 19,3 milyar dolardır. Kişi başına düşen hâsıla ise 520 dolardır. 2018 verilerinde işsizlikte yüzde 11 olarak belirtilmektedir.²⁴¹ Resmi rakamların yanı sıra reel duruma bakıldığında bambaşka bir tablo ile karşılaşmak kaçınılmazdır. Anadolu Ajansının haberine göre ülkede işsizlik yüzde kırklara dayanmıştır. Ayrıca nüfusun 20 milyonun günde 1,5 dolar ile geçimine sağlamaya çalıştığı belirtilmektedir.²⁴²

3.1.2. Irak

Irak bölgesine bakıldığında ülkenin özellikle 2003 yılında Amerika tarafından işgal edilmesinden sonra yerli ve enternasyonal birçok örgüte ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Direniş örgütleri ile şekillenen süreç El Kaide gibi uluslararası yapılanmaların müdahil olmasıyla daha da karmaşık bir hal almıştır. Irak'ın sosyolojik durumuna bakıldığında Saddam Hüseyin dönemini ve işgal dönemi birbirinden ayırmak gerekir ki iki süreç arasında keskin farklılıklar bulunmaktadır. Tarihsel süreç incelendiğinde Irak coğrafyasının birçok türden dine ve etnik kökene ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Aslında bu topraklardaki çatışmanın temel sebeplerinden birisi de bu çeşitliliiktir. Bölgenin yüzde 94'lük kısmını Müslümanlar oluşturmaktadır. Yüzde 6'lık kısım ise Hristiyanlardan oluşmaktadır. Mezhepsel ayrılık oranı incelendiğinde ise %64 oranında Şii %30 oranında da Sünni varlığı gözlenmektedir. Etnik olarak ise 37 milyonluk nüfusun %75'ini Araplar %20'sini ise Kürtler oluşturmaktadır. %5'ni ise yezidi Türkmen ve Asuriler oluşturmaktadır.²⁴³

²³⁹ Maley, 2002: 236.

²⁴⁰ Bozatay ve Meriç, 2013: 168.

²⁴¹ <https://www.mfa.gov.tr/afganistan-ekonomisi.tr.mfa> (erişim tarihi: 29.07.2021)

²⁴² <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afganistanda-issizlik-yuzde-40a-yukseldi/764947> (erişim tarihi 29.07.2021).

²⁴³ Kızılay, 2019: 30.

Ülkede ortak bir kimlik bilinci oluşmamasında etnik çeşitliliğin yanı sıra Saddam Hüseyin dönemi ortaya insan hak ihlalleri de etkili olmuştur. Buna örnek olarak Saddam rejiminin 1988 yılında Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt köyü olan Halepçe'ye düzenlediği kimyasal saldırı gösterilebilir. Halepçe katliamına giden süreç aslında Irak-İran savaşına dayanmaktadır. Kuzey Irak'ta İran-Irak savaşı sırasında Saddam rejiminin Kürt halkına uyguladığı baskı ve sindirme politikalarına tepki olarak Kürdistan Yurtseverler Birliği Partisi Genel Başkanı Celal Talabani liderliğinde bir grup Peşmerge İran ordusu ile işbirliği yaparak hükümete karşı bir isyan hareketi başlatmıştır.²⁴⁴ Saddam Hüseyin bu isyanla alakalı kuzeni Ali Hasan El Meced'i görevlendirdi ve gereken en sert şekilde bastırılması yönünde talimat vermiştir. El Meced komutasında başlatılan '*Enfal Operasyonu*' ile Halepçe köyü ağır bombardıman altına alınmıştır. Bu saldırı Sinir gazının bir çeşidinin kullanıldığı bir kimyasal saldırıydı. Hidrojen ve siyanür içeren bu gaz bombardımanı sonucunda Halepçe'de yaklaşık 7 bin sivil hayatını kaybetmiştir. Operasyon sonrası El Meced '*Kimyasal Ali*' olarak anılmıştır.²⁴⁵ Bu katliam sonrasında Kürt halkı ve rejim arasındaki çatışma son bulmamış aksine derinleşmiştir. Rejimin bu katliamının doğurduğu kin ve nefret günümüzde bile Kürt halkında hissedilmektedir.²⁴⁶

Mezhepsel ve etnik bölünme Irak'ın milli bütünlüğünü ciddi anlamda zorlaştırmaktadır. Toplum içerisinde çatışmalar yaşanırken komşu ülkeler de çatışmalara dolaylı yoldan dâhil olmaktadır. Tarihsel olarak süregelen çatışmaların yanı sıra 2003'te Amerika'nın Irak işgali ile yeni bir yönetimin kurulmasıyla çatışmaların azalacağı veya sona ereceği öngörülmüyordu. Fakat sonuç tamamen farklı oldu. Bitmesi beklenen çatışmalar derinleşmiş ve milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Irak işgalinden sonra yönetimi devralan Şiiler Sünni toplum üzerinde baskı uygulamaya başlamıştır. Baskı politikaları sonucu şiddetli mezhep çatışmaları yaşanmıştır. Bu çatışmalar insanları radikalleşmesine ve militanlaşmasına yol açmıştır. Bu süreçte bölgede birçok illegal yapılanma türemiştir. İstikrarsızlık derin ekonomik sıkıntılara yol açmış ve halkın fakirleşmesi kaçınılmaz olmuştur.²⁴⁷

Irak ekonomisi ciddi oranda kayıt dışı durumdadır. Bir inceleme yapıldığında sadece petrol ihracı rakamları sağlıklı şekilde elde edilmektedir.²⁴⁸ Irak'ta ekonominin temelini zaten petrol gelirleri oluşturmaktadır. Irak petrol üretiminde 140 milyar varillik ham rezervleri ile dünya sıralamasında 5. Sırada yer almaktadır. Ayrıca günlük yaklaşık 4,4 milyon varil ham

²⁴⁴ Coakley, 2013: 268.

²⁴⁵ Coughlin, 2007: 225.

²⁴⁶ Blaydes, 2018: 148.

²⁴⁷ Tahsen, 2018: 256-260.

²⁴⁸ Çetinkaya, 2006: Rapor No. ST1-406 SETA

petrol üretim kapasitesiyle OPEC ülkeleri arasında da Suudi Arabistan'dan sonra 2. sırada yer almaktadır. Fakat ülkenin sürekli olarak yaşadığı savaş ve çatışma süreci bu gelirlerin halka yansımamasına yol açmıştır. Özellikle Amerikan işgali ile yoksulluk derinleşmiştir. Ülkede 2019 yılı verilerine göre kişi başına düşen milli gelir 5,679 dolar seviyesindedir.²⁴⁹ 2020 verilerinde göre ise bu seviye 4927 seviyesine kadar gerilemiştir.²⁵⁰ Fakat Irak'ta yapılacak yerel geziler bu seviyeyi dahi sorgulatabilmektedir. 2014 DAESH örgütünün geniş bir alanı işgal etmesiyle ekonomik kriz daha da derinleşmiştir. Ardından yaşanan petrol fiyatlarındaki düşüş ile de kamu giderleri karşılanamaz bir hale gelinmiştir.²⁵¹ Ülkede 2020 ekonomik verilerine göre işsizlik oranı %14 civarındadır.²⁵² Ekonomik şartların kötüye gidişi ve satın alma gücünün gerilemesini terör yapılanmaları bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Ortalama 400 dolar maaş veren DAESH militan devşirme konusunda pek sorun yaşamamıştır.²⁵³ Özellikle örgütün Musul işgali meşruiyet ağını genişletmiş ve ekonomik olarak kalkınmasını sağlamıştır. Ülkede mezhepsel ve etnik çatışmalar yer yer devam etmektedir. Ayrıca Musul geri alınmış olsa da muhtelif bölgelerde örgüt halen varlığını sürdürmektedir. Irak'ta merkezi hükümetin kontrol ettiği bölgede aktif olarak 7 illegal silahlı yapılanma bulunmaktadır. Bunlar Irak Aşiret Devrimcileri Askeri Konseyi, Ensaru'l İslam (İslam'ın Yardımcıları), Ceyşu'l İslami (İslam Ordusu), Ceyşu'l Mücahidin (Mücahitler Ordusu), 1920 Devrimi Tugayları, Nakşibendi Ordusu ve Irak ve Şam İslam Devleti'dir.²⁵⁴

3.1.3. Suriye

Suriye'nin sosyolojik yapısına baktığımızda karşımıza zengin çeşitliliğe sahip toplumsal bir yapı çıkmaktadır. Nüfusun %90'nını Araplar, %9'unu Kürtler kalan %1'ni ise Ermeni, Çerkes ve Türkmenler gibi azınlıklar oluşturmaktadır. Suriye'nin bu toplumsal yapısı aslında bulunduğu coğrafyanın da bir yansımasıdır. Dini olarak incelendiğinde ise ülkenin %88'i Müslümandır. Bunların da %73'ünü Sünni Müslümanlar oluşturmaktadır. %15 ise Nusayriler (alevi) oluşturmaktadır. Ülkede %10 Hristiyan'ın yanı sıra azınlıklar şeklinde %2'yi Dürzi, Yahudi ve Yezidiler oluşturmaktadır.²⁵⁵ Baas rejimi öncesi şehirlerin etrafında yaşayan Nusayriler Baas iktidarı ile birlikte ciddi anlamda güçlenmiş ve şehirlerde yayılım göstermiştir. Ülkede Baas iktidarı döneminde siyasi elitler Nusayrilerden oluşmaktaydı.

²⁴⁹ <https://ivanstat.com/tr/gni/iq.html> (erişim tarihi: 09.10.2021).

²⁵⁰ <https://tr.tradingeconomics.com/iraq/gdp-per-capita>, (erişim tarihi: 09.10.2021).

²⁵¹ Irak Ülke Profili T.C. Ticaret Bakanlığı 2021: 4.

²⁵² <https://tr.tradingeconomics.com/iraq/gdp-per-capita>, (erişim tarihi: 09.10.2021).

²⁵³ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151211_isid_ekonomi_gch, (erişim tarihi: 11.10.2021).

²⁵⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irakta-hangi-silahli-gruplar-etkili/150534>, (erişim tarihi: 11.10.2021).

²⁵⁵ Suriye'de İktidar Mücadelesi SETA RAPORU , 2012.

Suriye halkı tarihsel süreç içerisinde Ortadoğu’da yaşayan halkların büyük ekseriyeti gibi kaosa ve çatışma ortamına fazlasıyla şahitlik etmiştir. Ülkede siyasi çekişmeler çoğu zaman askeri darbeler ile sonuçlanmış ve iktidar sıkça el değiştirmiştir. Suriye’de terörün sosyolojik nedenlerini incelerken, bugün yaşananların temelinde büyük ölçüde ‘*Hafız Esad*’ dönemi yatmaktadır. Hafız Esad dönemi sosyal ve siyasal baskının yoğun olduğu bir dönemdir. Özellikle Hafız Esad’ın Hama saldırısı bugün yaşanan iç savaşın kökünü oluşturmaktadır.

Suriye kâğıt üzerinde bağımsızlığını 27 Eylül 1941 yılında kazanmış olarak görünse de Fransa bölgeden askeri varlığını çekmemiştir. Fakat 1943 yılında yapılan genel seçimlerde manda karşıtı milliyetçilerin iktidara gelmesiyle Fransa mandasına karşı girişimler başlamıştır. 1944 yılında Suriye’nin manda karşıtı milliyetçi hükümeti devletin bütün kademelerini ele geçirmiştir. Aynı yıl içerisinde ABD, Sovyetler ve İngiltere’nin Suriye’yi bağımsız bir devlet olarak tanımıştır. Son olarak Suriye’nin Arap Ligi’ne dâhil olması Fransa’nın üzerinde baskıyı arttırmıştır. Fransa bu gelişmeler sonucunda Suriye’ye kendi lehine ayrıcalıklar içeren bir anlaşma teklif etmiş fakat teklifi reddedilmiştir. 1945 yılında Suriye tüm gücüyle Fransa’ya savaş ilan etmiştir. Savaş ile sonuç alamayan Suriye hükümeti İngiltere’nin Fransa’ya askeri müdahale tehdidi ile amacına ulaşmış ve 17 Nisan 1946 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.²⁵⁶ Suriye’de tam anlamıyla bağımsızlıktan sonra 1949-1970 yılları arasında Hafız Esad darbesini de sayarsak 7 darbe yaşanmıştır. Halk yaşanan darbelerin etkilerini her seferinde direkt olarak hissetmiştir.²⁵⁷

Hafız Esad 1952 yılında askeri akademi öğrencisi olmuş, 1955 yılında da Hava Kuvvetleri Akademisi’nden mezun olmuştur. Askeri kariyerinde başarı basamaklarını devamlı tırmanmış ve Milli Savunma Bakanlığı’na kadar yükselmiştir. 1970 yılına gelindiğinde ise Hafız Esad Suriye’nin son askeri darbesini gerçekleştirerek yönetimi ele geçirmiştir. Hafız Esad’ın yönetim anlayışı klasik dikta bir yönetim yaklaşımının aynısıydı. Yönetici karakteri iki temelden oluşmaktaydı. Bunlar muhalefeti bastırmak, korkuyla sindirmek ve gerçekleştirdiği eylemlere kitle desteği sağlayıp meşruiyetini tesis etmek olmuştur.²⁵⁸

Hafız Esad iktidarı ülkedeki Sünni toplumunda ciddi rahatsızlıklar doğurmuştur. Sünniler Esad iktidarını kabullenmemiş öyle ki darbe girişiminde bile bulunmuşlardır. Sünni muhalefetin başını Müslüman Kardeşler çekmekteydi. 1982 yılına kadar ülkede çeşitli mezhepsel çatışmalar, suikastlar ve terör eylemleri gerçekleşmiştir. 1982 yılına gelindiğinde Hama kenti Esad karşıtı muhalefetin merkezi haline gelmiştir. Mezhepsel gerginlik öylesine tırmanmıştır ki Esad yönetimi parti mensuplarını silahlandırmıştır. 26 Haziran 1980 yılında

²⁵⁶ Sultanoğlu, 2021: 36-37.

²⁵⁷ Sultanoğlu, 2021: 40-65.

²⁵⁸ Sultanoğlu 2021: 65.

Müslüman kardeşler başarısız bir suikast girişimi ile hafız Esad'ı hedef almıştır. Bu olay iktidar ve muhalefet çatışmasının kırılma noktası olarak görülmektedir. Bu olaydan sonra Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad Palmira hapishanesinde tutuklu bulunan 550 Müslüman Kardeşler tutuklusunun öldürülmesi talimatını vermiştir. Esad yönetimi ses yükselten veya herhangi bir girişimde bulunan muhalifleri öldürerek halka korku salmış ve sindirmiştir. Suriye eski Başkanı Salih el Din el Bitar Paris'te, Dürzi lider Kemal Canpolat, gazeteci Selim el Lavzi ve Korgeneral Muhammed Ümran Lübnan'da ve daha niceleri rejim tarafından öldürülmüştür.²⁵⁹

Hafız Esad iktidarının bütün bu baskı ve sindirme politikalarına rağmen Sünni muhalefet yılmadan anti-propagandaya devam etmiştir. 1980 yılının son aylarında Müslüman Kardeşler 'in başını çektiği Sünni muhalefet '*Suriye İslam Cephesi*' adı altında bir araya gelmiştir. Bu cephe '*Suriye İslam Devrimi ve Programı*' başlıklı bir bildiri yayınlayarak Sünni muhalefet cephesinin saflarını genişletmeyi hedeflemiştir. İşte bütün bu gelişmeler Suriye'de bugün de yaşananların temeli olarak görülen Hama Katliamını doğuracaktır.²⁶⁰ 1982 Şubat ayına gelindiğinde Hama kenti etrafı rejim güçleri tarafından kuşatılmış, içerisi ise Müslüman Kardeşler 'in başını çektiği Suriye İslam Cephesi tarafından hücre ağlarıyla donatılmış bir haldeydi. Hama kuşatma altındayken rejim askerlerinin, şehir içerisinde yaşanan infazlarda Baas Partisi üyesi Hamalılar da katletmesi dikkat çekmiştir. Partinin Hama sorumluları bu konuyla ilgili Şam'dan bir heyet çağırması ve gelen heyet parti Hamalı parti yöneticilerinin sorularını cevaplamadığı gibi şikâyetle bulunan ve onlara göre rejimin kararlarını sorgulayan partilileri tutuklatmıştır. Hama'da Müslüman Kardeşler topyekûn bir ayaklanmanın hazırlığını yapmış ve şehirdeki devlet sorumlularının evleri ve karakollar dahil şehrin genelini kuşatmıştır. Aynı zamanda camilerden Hafız Esad rejimine karşı cihat çağrıları yapılmıştır. Rejimin cevabı çok sert olmuştur. Suriye yönetimi yaklaşık 20 bin kişilik ordu ile Hama 'ya girmeden evvel şehri havadan ağır bombardıman altına almıştır. Tam net elde edilemeyen verilere rağmen rejimin saldırısında 25 bin sivilin hayatını kaybettiği düşünülmektedir. Hama kentinin nüfusunun 200 bin olduğu düşünüldüğünde ölü sayısı nüfusun yüzde 10'una tekabül etmektedir.²⁶¹

Hama'nın yerle bir edilmesi ve Suriye İslam Cephesi'nin yok edilmesi, Suriye'de yaşanan mezhep çatışmasını bitirmemiş aksine derinleştirmiştir. Bu ve buna benzer katliamlar iki mezhep arasında Suriye'nin bugün içerisinde bulunduğu durumun yani bastırılmış intikam

²⁵⁹ Van Dam, 2000: 174-175.

²⁶⁰ Van Dam, 2000: 76.

²⁶¹ Van Dam, 2000: 183-184-185.

ve nefret duygularının ortaya çıkmasının temelini oluşturmuştur.²⁶² Hama katliamı rejimin iktidarını güçlendirme, halkı sindirme ve muhalefeti yok etmek adına yapabileceği devlet terörü kabiliyetinin düşünüldüğünden fazla olduğunu göstermiştir. Bu devlet terörünün uluslararası kamuoyu tarafından göz ardı edilmesinin sebebi olarak aynı yıl İsrail'in Lübnan'ı işgali görülmektedir.²⁶³

10 Haziran 2000 yılında uzun soluklu ve tam anlamıyla totaliter bir iktidarın yılmaz sahibi olan Hafız Esad vefat etmiştir. Hafız Esad'ın ölümünden sonra devletin başına geçecek olan kişi yaşayan büyük oğul Beşşar Esad'dır. Aslında ülkenin veliahttı Basil Esad'dı fakat en büyük çocuk olan Basil 1994 yılında bir trafik kazasında hayatını kaybetmiştir. Beşşar'ın başkanlık için önünde tek engel seçilme yaşıydı. Suriye'de 40 olan seçilme yaşı Suriye Meclisi tarafından hızlı bir şekilde 34'e çekilmiş ve Beşşar'ın başkanlığının önü açılmıştır. Akabinde gerçekleştirilen genel seçimde Beşşar yüzde 97 oy alarak Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur. Beşşar Esad'ın Londra'da eğitim almış olması ve entelektüelliğinin yanı sıra genç olması Suriye halkı için bir umut olmuştur. Halkın reform beklentileri Esad'ın göreve geldikten sonra yaptığı açıklamalarla artmıştır.²⁶⁴

Beşşar göreve başlar başlamaz bir dizi reformlar yapmış ve bir yıl kadar süren bu süreç 'Şam Baharı' olarak adlandırılmıştır.²⁶⁵ İlk olarak ifade özgürlüğünü ve toplu gösteri özgürlüğünü getirmiştir. Daha sonra siyaset yapma hakkını bütün yurttaşlara açmıştır. Muhafızlar bu kısa sürede istedikleri gibi karşı propaganda yapmış ve taleplerini açıkça dile getirebilmişlerdir. Ayrıca yıllarca devletin sert yüzünün simgesi olan 'Mezze' Hapishanesini kapatmış ve tutukluların büyük bir kısmını serbest bırakmıştır.²⁶⁶ Bu süreçte Müslüman Kardeşler ve Komünist Parti mensubu 600 kadar siyasi tutuklu da serbest bırakılmıştır. Ayrıca Beşşar'ın İngiltere'de yaşayan ama aslen Humuslu Sünni bir ailenin kızı olan Esma Esad ile evlenmesi halk nezdinde mezhep çatışması anlamında olumlu bir hava estirmiştir ve Beşşar'ın halk nezdinde iyi bir imaj çizmesini sağlamıştır. Ülkede bu süreçte genel olarak tam anlamıyla bir demokratikleşme ve özgürleşme rüzgârı esmiştir. Fakat 2001 yılında reform taleplerinin çerçevesinin genişletilmesi talepleri ve girişimleri artık rejimi rahatsız etmiştir. Reform isteğinde bulunan iki milletvekilinin tutuklanmasıyla birçok kısıtlama geri gelmiş ve Şam Baharı süreci son bulmuştur.²⁶⁷ Muhafızların yeniden tutuklanması ve demokratik hakların kısıtlanmaya başlaması Beşşar'ın da Hafız Esad gibi bir yönetici olduğuna dair

²⁶² Van Dam, 2000: 191.

²⁶³ Atay, 1999: 61-62.

²⁶⁴ Acar, 2013: 130.

²⁶⁵ Acar, 2013: 130.

²⁶⁶ Karataş, 2019: 9.

²⁶⁷ Sultanoğlu, 2021: 88.

düşünceleri güçlendirmiştir.²⁶⁸ Esad rejimi reformların yani Şam Baharı sürecinin son bulmasının sebebi olarak dış politikada yaşanan sorunları göstermiştir.²⁶⁹ 2011 yılında Arap Baharının Suriye'ye sıçradığı güne kadar ülkede yönetici tabaka yani elitler hep iktidarın güven duyduğu isimlerden Nusayrilerden ve akrabalarından oluşmuştur. Ülkedeki anti demokratik durum Arap Baharının Suriye'ye sıçramasını kolaylaştırmış ve süreci bugüne kadar getirmiştir.

Terör yapılanmalarının ortaya çıkmasını ve örgütlenmesini en az siyasi şartlar kadar etkileyen bir başka etken ise ekonomik şartlardır. Suriye 2011 yılında başlayan Arap Baharı süreci ile ekonomik alanda tam anlamıyla bir çöküntüye uğramıştır. Dünya merkez bankası ülkenin son 10 yıllık ekonomik verilerini elde etmekte güçlük çekmektedir. 2016 yılı sonrası ekonomik verileri Dünya Bankası raporlarında bulunmamaktadır. Hafız Esad sonrasında Beşşar Esad'ın ülkede estirdi liberal ekonomi politikaları ülkeyi 2011 yılına kadar GSYH oranı olarak iyi bir düzeye taşınmıştır. Fakat özellikle Arap Baharı ile ortaya çıkan durumla 2010 yılında 59.330 milyar dolar²⁷⁰ olan GSYH sadece 2016 yılına gelindiğin en az dört katı kadar zarar etmiştir. İç savaşın hemen ilk yılında cari açık dengesi yüzde 2 oranından yüzde 9 oranına ciddi bir yükseliş yaşamıştır. Ayrıca çatışma derinleştikçe hükümetin milli gelirin çoğunluğunu askeri harcamalara kaydırmıştır. Suriye hükümeti askeri harcamalarından sonra kamu borcu oranı yüzde 150 oranında artmıştır. İç savaş öncesinde Suriye'de kişi başına düşen milli gelir 6 bin dolar iken 2016 yılında bu rakam 2000 dolara kadar gerilemiştir. Ekonomik göstergelerin ciddi düşüşler yaşaması doğal olarak istihdam alanlarını da kısıtlamıştır. İşsizlik oranına bakıldığında ise 2010 yılında yüzde 8,6 olan işsizlik oranını iç savaşın dördüncü yılında 52,9 oranına kadar yükselmiştir.²⁷¹ Bu şartlar altında terör örgütlerin dolar cinsinden maaş vermesi yerel halk nezdinde bir çaresizlikten doğan tercih olarak değerlendirilebilir. Öyle ki DAESH yerli militanlarına 400 dolar yabancı savaşçılara ise 750-800 dolar civarında aylık ödeme yapmaktaydı.²⁷²

3.2. Psikolojik Alt Yapı

Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkan ve küreselleşen terör yapılanmalarının psikolojik altyapısını incelerken karşımıza birçok vaka ve birçok teşhis çıkmaktadır. Araştırmacılar genellikle kurbanların ruh hallerinin yanı sıra sosyal çevrelerinin de psikolojik etkilerini

²⁶⁸ Ünal, 2017: 152.

²⁶⁹ <https://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 26.11.2021).

²⁷⁰ Öztürkler, 2011: 43.

²⁷¹ The Toll Of War The Economic And Social Consequences Of The Conflict In Syria World bank group, 2017 s. 14-63-81-68.

²⁷² <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/20/islamic-state-to-halve-fighters-salaries-as-cost-of-waging-terror-starts-to-bite> (erişim tarihi: 20.11.2021).

değerlendirmektedir. Teröristlerin psikolojik analizleri alanında çalışmalar yapan araştırmacılar, bu kişilerin çocukluk yıllarından itibaren yaşadıkları aile ortamı ve sosyal çevreden kaynaklı bir takım saldırgan güdüler edinebildiklerini aktarıyorlar. Bireylerin duygu ve düşüncelerinin yakın veya sosyal çevreleri tarafından sömürülebileceğine dikkat çekiyorlar. Örneğin öldükten sonraki hayatında cenneti kazanmak için militanlaştırılan bireyler dini duyguları sömürülmüş bireylerdir.²⁷³ Ayrıca bireylerin çeşitli zamanlarda yaşadığı travmalar veya mağduriyetler onları intikam duygusuna sevk eder. Bu durumda birey beslediği olumsuz duyguları da dışarı olumsuz bir şekilde yansıtmaktadır.²⁷⁴ Terörizm alanındaki çalışmaları ile bilinen siyaset bilimci ‘*Martha Crenshaw*’ haksızlığa uğramış, herhangi bir sebepten dolayı sosyal çevrede yer edinememiş dışlanmış bireylerin, yaşadığı mağduriyetin hesabını sorma, herhangi bir topluluğa aidiyet hissi kazanma, sosyal çevrede itibar sahibi olma, kendini ispatlama ve bir işe yarama duygusuna sahip olmak gibi güdüler ile hareket ederek terör yapılanmalarına yöneldiklerine dikkat çekmektedir.²⁷⁵ İnsanların terör yapılanmalarına katılmasının en güçlü motivasyonlarından birisi aidiyet ihtiyacı hissetmeleridir. Birey bu yolla toplumsal kimliğinin yanı sıra kişisel olarak hissettiği kimlik aidiyetini de pekiştirir.²⁷⁶ Bireyi harekete geçiren şey psikolojik güdüleridir. Psikolojik olarak bakıldığında güdü insan vücudunu harekete geçiren ve belirli bir davranışa yönlendiren güç olarak değerlendirilmektedir.²⁷⁷

Araştırmacılar ortaya koydukları çalışmalarda, teröristlerin özellikle Ortadoğu bölgesinde doğmuş ve ataerkil bir kültürle yetişmiş bireylerin, edindikleri otoriteye itaat kültürünün bir sonucu olarak kişiliklerinin de otoriter geliştiğini aktarmaktadırlar. Bu şekilde yetiştirilen bireylerin otoriteyi ve gücü elde etme hırslarından dolayı şiddet eğilimlerinin daha fazla olduğunu belirtiyor.²⁷⁸ Araştırmacılar terörist olmuş bireylerin, çocukluk veya ergenlik dönemlerinde yaşanmış ve onları radikalleşme sürecine girmesine kadar getiren bir dizi psikolojik rahatsızlıkların olduğunu düşünmektedirler.²⁷⁹ Yapılan araştırmalarda Terörist eğilimin psikopatolojinin sonucunda ortaya çıktığını düşünülmektedir. Araştırmacılar, terörist bireylerin kişilik bozuklukları, paranoya ve zihinsel bozukluklar yaşadıkları düşünülmektedir.²⁸⁰ Maryland Üniversitesi’nde Global Terörizm alanında çalışmalar yapan ‘*Erin Miller*’, teröristleri kişilik bozukluklarına göre kademelendirmektedir. Bir terörist yapılanmada narsist

²⁷³ Janice ve Michael, 2012: 67.

²⁷⁴ Janice ve Michael, 2012: 68.

²⁷⁵ Borum, 2004: 24.

²⁷⁶ Borum, 2004: 26.

²⁷⁷ Alkan, 2002: 160.

²⁷⁸ Janice ve Michael, 2012: 68.

²⁷⁹ Janice ve Michael, 2012: 67.

²⁸⁰ Janice ve Michael, 2012: 66.

ve paranoyak psikolojiye sahip bireylerin genellikle liderlik kademesini oluşturduğunu, asosyal, bağımlı, şizoid gibi psikolojik sorunları olan kişilerin de militan yapıyı oluşturduğunu ve histrionik psikolojiye sahip şahısların da propaganda ve reklam alanında kullanıldıklarını aktarmaktadır. Ayrıca bireylerin bu psikolojik rahatsızlıkları terör örgütü seçimlerini ve eğilimlerini de direkt etkilemektedir. Örneğin araştırmacılar narsist bir psikoloji sahibi bireyin güçlü ve karizmatik liderlerin yönettiği terör örgütlerine ilgi duyma eğiliminin fazla olduğunu belirtmektedir.²⁸¹

Sosyal psikoloji açısından incelendiğinde teröristlerde Nevrotik duygu bozukluğu gözlemlenmektedir. Bu hasta bireyler anlayış, hoşgörü ve diyalog kabiliyetlerini kaybetmişlerdir. Bu rahatsızlığı yaşayan insanlar, kendisince yaşadığı sorunlara çözüm bulamamış ve bundan dolayı sürekli güvensizliğin yanı sıra kaygı yaşayan karakterlerdir. Hayatta karşılaşılabilecekleri herhangi bir sorunun üstesinden gelemeyecekleri kaygısı onları fazla tepkisel hale getirmektedir.²⁸² Psikolog ‘Koltko Rivera’ terörist psikolojisinin motivasyonları konusunda ilginç bir yaklaşım sergilemiştir. Koltko, Abraham Maslow’un ‘İhtiyaçlar Hiyerarşisi’ modelinden etkilenecek teröristlerin bu hiyerarşi piramidinde kendilerini aşmayı en üstte tuttuklarını aktarıyor. Toplumda Koltko’ya göre bu tarz psikolojik rahatsızlık yaşayan bireyler kendi sınırlarını aşmak isterler ve hayatlarını bir amaca, bir ideale adanarak süre gelen hayatlarının dışına çıkarak bir dikkat çekmek isterler. Koltko bir insanın terörist olmasını kutsal bir amaca ve şahsın benliğinin ötesinde terörist ideoloji ile bağlantılı olarak oluşturduğu bir kimlik, bir aidiyet psikolojisi oluşturmasının sonucu olarak değerlendirir.²⁸³

Terörist psikolojinin temel taşlarından birisi de özellikle iç savaş konularında karşımıza çıkan, aslında bu isyanların başlamasının psikolojik altyapısını oluşturan etken olan ‘Görelî Yoksunluk’ kuramıdır. Bu kuram aslında bireyin yaşadığı hayal kırıklığı ve politik şiddetin sonucu olarak bireysel tepkinin terör yoluyla kitleler tarafından verilmesine dikkat çekmektedir. Teori aslında terör örgütlerinin nasıl yayıldığı, nasıl militan kazandığı sorularının da cevabı olabilecek nitelikte savlar içermektedir. Politik baskı ile hakları kısıtlanmış insanlar vatandaşlıktan doğan haklarının talebi ve eşit yönetim için teröre başvururlar. Yani aslında bir ülkede sosyo-ekonomik şartlar da Politik şiddet de terörü doğurabilmektedir.²⁸⁴ Arap Baharı süreci ve bu süreç ile ortaya çıkan terör örgütleri bu kuram için en iyi örneklerden birini oluşturmaktadır.

²⁸¹ Janice ve Michael, 2012: 66.

²⁸² El Haydari, 2015: 31.

²⁸³ Janice ve Michael, 2012: 68

²⁸⁴ Janice ve Michael, 2012: 69.

Bireyin yaşadığı mağduriyet ve bu mağduriyetin doğurmuş olduğu intikam güdüsünün şiddet aracıyla ortaya çıkması, bireyin yaşadığı mağduriyetin dışa vurumu olarak değerlendirilmektedir.²⁸⁵ Bireyin mağduriyet duygusu intikam içgüdüsünü doğuran en önemli etkidir. Bireyin çeşitli sebeplerle mağduriyetler yaşaması, haksızlığa uğradığını düşünmesi ve yakın çevresinin zarar görmesi onu bu mağduriyete şiddetli tepki vermeye sürükler. Terör aslında bireyin içerisinde yaşadığı nefretin bir tür dışa vurumdur. Tarihsel süreç incelendiğinde de araştırmacı psikologların çalışmalarının sonuçlarında görülen de birey veya bireylerin aşağılanması terörü doğuran en güçlü psikolojik etkenlerden olduğudur. Dini şiddet alanında çalışmalar yapan ‘*Mark Juergensmeyer*’ aşağılanan bireyin yaşanan travmanın ardından güdüsel olarak intikama yönelmesi durumunun psikolojik bir rahatsızlık olduğunu öne sürmektedir. Psikoloji profesörü olan ‘*Sternberg*’ ise bu konu hakkında farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Sternberg aşk üçgeni teorisinden esinlenerek geliştirdiği ikili nefret teorisi(duplex theory of hate) ile nefreti üç köşe bileşen ile ortaya çıkan bir üçgene benzetir. Bunlar kaçınma, nefret tutkusu ve nefrete bağlılık olarak belirtilmiştir. Ayrıca Sternberg bu üç bileşenin yedi tane birbirinden farklı nefret türü ortaya çıkardığını düşünmektedir. Bu üç nefret bileşeninin bir arada bulunduğu durumlarda ciddi bir şiddet riskinin olduğunu ve katliamların bu motivasyon ile yaşanabileceğini düşünmektedir.²⁸⁶ Bu nefret türlerinden birincisi Soğuk Nefret: İğrenme (yalnızca yakınlığın inkarından duyulan tiksinti), ikincisi Sıcak Nefret: Öfke/Korku (yalnızca öfke/tutku korkusu), üçüncüsü Donuk Nefret: Devalüasyon/Düşüş (değeri düşürme/azalma), dördüncüsü Kızgın Nefret: İğrenme (yakınlığın yadsınmasından iğrenme + öfke/tutku korkusu), beşincisi Kaynayan Nefret 1: Nefret (yakınlığın inkarından iğrenme + kararın/bağlılığın değersizleştirilmesi/azaltılması) , altıncısı Kaynayan Nefret 2: Küfür (öfke/tutku korkusu + devalüasyon/karar/bağlılığın azalması) ve yedincisi de Yakıcı Nefret: Yok edilme ihtiyacı (yakınlığın inkarından iğrenme + öfke/tutku korkusu + değersizleştirme/azaltma) karar/taahhüt) olarak belirtilmiştir.²⁸⁷

Soyo-Psikolojik teoriler bireysel teorilerden farklı olarak terörizme yol açan koşulları ve süreçleri inceler. Terörizmin psikolojik altyapısını incelerken bireysel psikolojik vakaların yanı sıra bir de sosyo-psikolojik modeller karşımıza çıkmaktadır. Terörizmin temellerinde kişinin psikolojisi kadar sosyal çevresi de önem arz etmektedir. Araştırmacılar terörizmin açıklanması çalışmalarında toplumsal yapının bireyin davranışlarını etkileyen ve terörizmin oluşumunda etkili olan bir faktör olduğunu aktarmaktadır. William Hutchinson 2007 yılında yazdığı makalesinde Hutchinson, W. (2007). ‘*İntihar Bombacılığının Sistemik Kökleri*’

²⁸⁵ Borum, 2004: 24.

²⁸⁶ Janice ve Michael, 2012: 69.

²⁸⁷ <http://www.robertjsternberg.com/hate> (erişim tarihi: 15.11.2021)

(The systemic roots of suicide bombing) isimli makalesinde intihar eylemlerine dikkat çekmektedir. Hayal kırıklığının ve aşağılanmanın yaşandığı topluluklarda bireylerin bu tür eylemleri desteklediğini ve bu tür toplumsal yapılarda kendisini sosyal çevresi için feda edebilecek insanların çıkabileceğine aktarmıştır.²⁸⁸ Terörizmin psikolojik süreci incelenirken, kişisel tercih olarak ortaya çıkan sonuç ve toplumsal teşvik olarak ortaya çıkan sonuçları ayırt etmek önem arz etmektedir. Bazı araştırmacılara göre bireylerin terörist olma kararını çok nadir olarak kendilerinin verdiğini düşünmektedir. Toplumsal yapının sosyal çevrenin ve siyasi gelişmelerin onları bu sürece hazırladığını düşünülmektedir. Terörist bireylerin diyalektik bir süreç sonucunda terörist olduğuna inanan araştırmacılar da bulunsa da bu yaklaşım tarzı Ortadoğu'nun sosyal ve siyasi gerçekliği göz önünde bulundurulduğunda biraz zayıf kalmaktadır.²⁸⁹ Yine bu alanda çalışmalarıyla bilinen Psikiyatrist 'Frederick Hacker' sosyal baskının kaçınılmaz olduğu eleştirilerini kabul ediyor fakat mağduriyet doğuran sistemin kişiyi buna ittiğini sistemde değişiklik yapma için ise çalışmanın bir sonuç getireceğine olan inancın yitirilmesi sonucunda bireyler şiddet yoluyla çözüme yöneliyor ve değişimin tek yolu olarak bunu gördüğünü aktarıyor.²⁹⁰ Bir başka açıdan 'Robert Pape', intihar saldırılarının işgalci veya sömürgeci güce karşı geliştirilen bir psikolojik yıpratma (korku,yıldırma,kaygı,vahşet) stratejisi olduğuna değinmektedir. Ayrıca Pape de bu saldırganların toplumları içerisinde saygınlık kazandıklarına dikkat çekmektedir. Pape'e göre intihar saldırılarının sebebi dinden çok milliyetçiliktir. Pape'nin araştırmalarına göre 1982 ve 2017 yılları arasında 5.430 intihar saldırısı düzenlenmiştir ve 55.022 kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırıların çoğunluğu 2000 yılından sonra gerçekleşmiştir. Bu artışın sebebi olarak da batılı sömürgeci güçlerin Ortadoğu'ya müdahalesi gösterilmektedir.²⁹¹

Bir başka sosyal psikoloji etmenlerinden birisi de beyin yıkamasıdır. Bireylerin radikalleşmeden evvel çevresi tarafından sürekli olarak telkin yoluyla kişinin davranışlarını ve düşüncelerini değiştirmesidir. Bireylerin beyinleri 'Endoktrinasyon' yönetimiyle yıkanır ve militanlaştırılır.²⁹² Özellikle El Kaide ve DAESH örgütlerinin bu militan devşirme yönetimini çokça kullandığı bilinmektedir. Terörizmin nedenlerini araştırırken röportaj gerçekleştirmiş olduğum, Amerikan'ın Irak'ı işgalinde Washington Post gazetesi adına başkent Bağdat'ta savaş muhabirliği yapmış olan 'Naseer Nouri' de bu militan devşirme tekniğinin küresel cihat yapılanmasının aslında temelini oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Nouri terör örgütlerinin bu şahsı özel olarak seçtiklerini ve zaaflarının belirlenmesinden sonra beyinlerin

²⁸⁸ Hutchinson , 2007: 191 – 200.

²⁸⁹ Borum, 2004: 27.

²⁹⁰ Borum, 2004: 27.

²⁹¹ Balta, 2019: 70-71.

²⁹² Janice ve Michael, 2012: 69.

yıkanması çalışma yürütüldüğüne dikkat çekmektedir. Nouri'ye göre bu insanlar hayatlarında en doğru davranışlar sergilediği ve en doğru kararlar verdikleri bir sürece girdiklerine inandırılır. Ayrıca bütün kötülüklerinden bu tercih ile aranacakları ve onlar için bir cennetin olduğuna inandırılırlar. Süreç boyunca terörist kutsal bir amaç için savaştığını düşünerek yaşar. Daha evvel kendisi ile yüz yüze de yaptığım görüşmelerde Nouri işgallerin yerel halk üzerinde hem maddi hem de manevi tahribata yol açtığını ve insanların duygusal hassasiyetler gösterdiğini aktarmıştır.²⁹³ Milli manevi zarar gören insanlar intikam için bir araç arar ve bu araç çoğu zaman terör örgütleri olur. Uluslararası bir yayın kuruluşu olan 'Netflix' platformunda yayınlanan '*Dönüm Noktası 11 Eylül ve Terörle Mücadele*' isimli belgeselde Afganistan'da Amerikan işgalinden dolayı mağdur olmuş bir kabile reisi ile yapılan röportaj ekilen intikam tohumlarının zaman içerisinde nasıl filizlenebileceği konusunda gerçekten dikkat çekicidir. Belgeselde yer verilen röportajda Datta Khel kabile reisi Malik Celalettin yanı sıra oğlu Hilaluddin'e de güncel durumları ve Amerikan işgali ile ilgili çeşitli sorular yöneltiliyor. Oğul Hilaluddin Amerikan kuvvetlerinin köylerine düzenlediği bir hava saldırısına şahit olduğunu ve bu saldırı sonra yaşadığı travmayı aktarıyor. Saldırı sonrasında yakın arkadaşlarını uzuvları parçalanmış ve bedenleri yanmış bir şekilde acıdan inlediklerine şahitlik eden Hilaluddin, yüz yıl daha yaşasa bu acıyı unutamayacağını dile getirerek yaşadığı travmanın boyutuna dikkat çekiyor. Baba Malik Celalettin ise teröristleri onların yarattığını (işgalci güçler), ettikleri intikam tohumları ile bu tür travmalar yaşayan çocukların, '*tek kaderimiz ölümse biz de savaşarak ölürüz*' diyerek Taliban'a katıldıklarını aktarıyor.²⁹⁴

Nefret her insanın hissedebileceği sıradan bir duygudur. Fakat her insan nefret ettiği varlığı ortadan kaldırmaya yönelmez veya öldürmez. Bu terör eğilimini kolaylaştıran, saldırgan dürtünün varlığının yanı sıra bu davranışları frenleyen psikolojik ve sosyal engellerin aşınmış olmasıdır.²⁹⁵ Bu engellerin aşınması siyasi istikrarsızlık yaşayan ve işgal altında olan toplumlarda daha kolay gerçekleşir. İnsanların kişisel haklarının ve özgürlüklerinin yok sayılması ve kutsallarının talan edilmesi sosyo-psikolojik aşınmaları kaçınılmaz kılar. Bu tür toplumlarda bireylerin yaşadığı travmalar derinleşir ve sonuçlarının etkisi uzun vadeli olur. Terörist bireylerin, çocukluk çağlarında geçirdiği travmalar bir ömür boyu kalıcı olabilmektedir. Bu travmaların bireyi terörist olma sürecine nasıl itebildiğiye şöyle açıklanabilir; bu şahıslar hem aile içi hem de sosyal çevrelerinde fiziksel ve psikolojik şiddetin yanı sıra maruz kaldıkları herhangi bir cinsel saldırı sonucunda hayatı boyunca kişisel güvenliklerinin tahrip edildiğini düşünür ve saldırı kaygısı yaşar. Psikolog '*Jeanne Knutson*'

²⁹³ Ropörtaj Naseer Nouri Washington Post İraq r.t: 22.05.2021.

²⁹⁴ Dönüm Noktası 11 Eylül ve Terörle Mücadele, 1. Sezon 5. Bölüm 36. DAKİKA. Netflix.

²⁹⁵ Borum, 2004: 28.

bu bireylerin edindikleri kurban kimliğini hayatları boyunca silemediklerine dikkat çekmektedir. Ayrıca Knutson'a göre tehlike azalsa güvenlik sağlansa bile birey geçmişte yaşadığı travmaların tekrarlanacağı ihtimali ile sürekli olarak kaygı yaşar.²⁹⁶ Kişisel güvenliklerini sağlamak ve kaygılarını gidermek isteyen mağdurlar terör örgütlerine yönelerek bunu sağlayabilir ve kaygı duyduğu sosyal çevreden uzaklaşarak kendi güvenli alanını, kişisel özgüvenini güçlendirebilir. Örneğin Afganistan'da genellikle Peştun coğrafyasında 'Bacha Bazi' geleneği oldukça yaygındır. Farsça 'çocuk oyunu' anlamına gelen ve halk arasında sıkça gerçekleştirilen bu gelenekte, oğlan çocukları cinsel zevk amacıyla oynatılıyor ve daha sonra cinsel istismara uğruyor. Eş cinsel eğilimlerin fazla olduğu bilinen bu bölgede tek kaçış seçeneği olarak Taliban terör örgütüne katılma görülebilir. Taliban bu kültüre karşı çıktığı için bölge halkı tarafından tepki görmektedir.²⁹⁷ Bu gelenek olgunlaşma çağındaki erkek çocuklarının kimlik algılarını tamamen tahrip etmektedir. 'Human Terrain Study' ekibi tarafından 2009 yılında yapılan 'Peştun Cinselliği' araştırmasından sonra Peştun erkeklerinin yüzde ellisinin bu gelenekten dolayı acı çektiği düşünülmektedir.²⁹⁸ Bütün bu şartlar altında kişisel güvenliğini kaybetmiş bir Afgan gencinin hem kendi güvenli sosyal çevresini oluşturmak için hem de kişisel özgüvenini onarmak amacıyla Taliban'a katılması mümkün olabilir. İnsanın güvenlik arayışının onu farklı yapılar içerisine ittiği konusunda Zygmunt Bauman'ın da siyasi istikrarsızlık açısından bir değerlendirmesi bulunmaktadır. Bauman kaleme aldığı 'Cemaatler' kitabında devletin otorite boşluğu oluşturarak vatandaşlarının güvenliğini tesis edememesi sonucunda insanların güvenlik ihtiyaçlarını kendileri gidereceğine dikkat çekmektedir. Bireyin güvenlik arayışı içerisinde en etkili cemaatlara ve benzeri yapılanmalara yönelerek kendisini güvende hissedeceğinden bahsetmektedir.²⁹⁹

²⁹⁶ Vamık, 1993: 17.

²⁹⁷ <https://thediplotmat.com/2016/06/afghanistans-love-hate-relationship-with-homosexuality/> (erişim tarihi: 02.12.2021).

²⁹⁸ Borile, 2019: 502-503.

²⁹⁹ Bauman, 2016: 119.

SONUÇ

Araştırmada öncelikle kavramsal çerçeve ve detayları irdelenerek sorunsalın anlaşılmasının kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Yapılan araştırmalarda ‘terör’ ve ‘terörizm’ kavramlarının aslında tek bir dinsel ya da ırksal gruba indirgenemeyeceği görülmüştür. Kavramların tarihsel arka planı incelenmiş ve kavramsal gelişim süreci değerlendirilmiştir. Tarihin çeşitli dönemlerinde de bugün karşılaşılanlara benzer birden fazla yapılanma olduğu görülmüş ve yapılanmaların içerikleri incelenmiştir. Terör kavramının farklı dönemlerde farklı motivasyonlar ile gelişim gösterdiği görülmüştür. Bu motivasyonlar bazen ırkçılık, bazen inanç, bazen de işgal ve iç savaşıardan beslenmiştir. Terör örgütlerinin motivasyonlarının yanı sıra stratejileri de değişmiştir. Ayrıca terör üreten yapıların her zaman örgütlü bireylerden oluşan yapılar olmadığı, zaman zaman devletlerin de teröre başvurduğu hatta terör örgütlerini dış politika aracı olarak kullandığına dikkat çekilmiştir. Tarihsel süreç incelendiğinde uluslararası kamuoyunun Ortadoğu’da her zaman bir terör örgütü ile karşı karşıya kalmasının sebebi yine uluslararası aktörlerin işgal ve dış politika çıkarları uğruna attıkları adımlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca terör kavramının tanımında herhangi bir fikir birliğinin oluşmamasından dolayı tanımlamada yaşanan problem, terör ile mücadele konusunda da sorunlara yol açmaktadır. Terörün oluşumunu sağlayan unsurların toplumsal ve siyasi etmenlerden oluştuğu görülmüştür. Terör yapılanmalarının tarihsel süreçte, içerisinde bulunduğu dönem ve şartlara göre stratejik değişiklikler gösterdiği anlaşılmıştır. Çalışmanın odağını oluşturan dönem ‘Modern Çağ Terörizmi’ olarak adlandırılmaktadır. Terör yapılanmalarının hepsinin ortak noktasının, referansları konusunda aşırıcılıkta (radikalizm) buluşmaları olduğu anlaşılmıştır.

Ortadoğu halklarının şiddet eğilimi incelenmiş fakat bu incelemeden önce şiddet kavramının detayları incelenmiştir. Şiddetin çeşitleri ve örnekleri incelendiğinde, Ortadoğu’da şiddetin toplulukları yıldırma, bastırma, korkutma ve intikam duygularının işlevsel aracı olarak karşımıza çıkmıştır. Terörün ortaya çıkışı bireylerin, toplumların ve devletlerin şiddete başvurmasıyla ortaya çıkmaktadır. Şiddet kavramı da aynı terör kavramı gibi çağın gelişmelerine göre çeşitlilik göstermiştir. Şiddet kavramının çeşitleri ve bireylere yansıma şekilleri incelenmiştir. Modern Çağ’da teknolojik gelişmeler ile şiddetin bireylere ulaşmasının daha kolay bir hal aldığı görülmüştür. Yapılan araştırmalarda, terörü doğuran etmenler arasında devlet, birey ve toplumlar tarafından fark etmeden kullanılan şiddetin bulunduğu anlaşılmıştır. Zaman zaman şiddetin, terörün bir propaganda aracı haline geldiği de görülmüştür. Tarih boyunca şiddete maruz kalan halklar her zaman bir savunma mekanizması

geliştirmiştir. Bu mekanizma zaman zaman ölçülü olurken zaman zamanda terör örgütleri gibi radikal düzeylere ulaşmıştır. Yapılan araştırmalarda çoğunlukla bu radikal tepkilerin bir dış gücün müdahalesi ile ortaya çıktığı görülmüştür. Terör örgütlerinin sistematik olarak şiddeti araç ve propaganda aracı olarak kullandığı anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra araştırmalar terörün şiddet aracı ile ortaya çıkışının altında bir radikalleşme sürecinin olduğunu göstermektedir. Bu radikalleşme sadece dini olarak gerçekleşmemektedir. Herhangi bir kin ve nefret duygusunun hatta terörün en önemli motivasyonlarından birisi olan intikam duygusunun, şahsın ruhsal dünyasında önemli bir yer edinmesiyle düşünsel radikalleşme sürecini başlattığı görülmektedir.

Çalışmada ele alınan Ortadoğu’da terör kavramının düşünsel temelini ‘Cihat’ kavramının oluşturduğu anlaşılmıştır. Dini kaynaklarda ‘Allah için mücadele’ anlamında açıklanan bu kavram Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkan terör yapılanmalarının en güçlü motivasyonudur. Yine bu kavram da terör örgütleri tarafından propaganda ve meşruiyet aracı olarak da kullanılmıştır. Dini kaynaklarda Cihat kavramının çeşitli boyutlarıyla detaylandırıldığı görülmüştür. Fakat bu kavramın belirli mezhepler ve din adamlarının yorumlarıyla terör örgütleri tarafından militan devşirme aracı olarak geliştirildiği anlaşılmıştır. Bu bölgedeki terör örgütlerinin belli iki mezhep çizgisinde İslami yorumlar ile meşruiyet ve destek aradığı görülmüştür. Terör örgütünün ideolojik dayanaklarının ve ortaya attıkları savların doğru anlaşılabilmesi açısından Cihat kavramının anlaşılmasının önem arz ettiği anlaşılmıştır. Bundan dolayı kavramın içeriği ve terör örgütleri tarafından istismar edilişi irdelenmiştir.

Çalışmada ‘Küresel Cihat’ fikrinin babası olan Abdullah Azzam ve tanışmalarıyla El Kaide örgütünün temellerinin atılmış olduğu Usame Bin Ladin’in hayatları, radikalleşme süreçleri ve örgüt tesis süreçlerinin yanı sıra militanlar için sağladıkları motivasyonlar irdelenmiştir. Yapılan araştırmalarda El Kaide örgütünün ve dolaylı olarak DAESH örgütünün ortaya çıkışında fikir sahibi olarak Abdullah Azzam’ın öne çıktığı görülmüştür. Usame ve Azzam’ı bir araya getiren ve Küresel Cihat fikrinin gerçekleşmesini sağlayan referans ise Rusya’nın Afganistan’ı işgalidir. Dönemin ve bölgenin en önemli siyasi akımlarından Müslüman Kardeşler oluşumun fikrîsel olarak bu örgütlerin yapılanmasında önemli rol oynadığı anlaşılmıştır. Bu siyasi akımın liderlerinden Hasan El- Benna ve Seyyid Kutub’un terör örgütlerinin referansları arasında yer aldığı görülmüştür. Aslında Azzam bu iki ismin yorumları üzerine yorum katmış ve küresel cihat fikrini geliştirmiştir. Usame’nin karakteristik özellikleri aile ve sosyal hayatı irdelenmiş Afgan Cihadı ile tanışma süreci araştırılmıştır. Usame’nin duygusal bir Müslüman olduğu ve Müslüman Kardeşler üyesi bir öğretmeninden

etkilendiği görülmüştür. Böylelikle çalışmanın son bölümünde değinilen toplumsal çevrenin düşünsel gelişime etkili olduğu savı ispatlanmıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda sürecin en önemli noktasının Azzam ile Usame'nin tanışması olduğu düşünülmektedir. Çünkü Usame ve Azzam Afgan direnişinde tanışmış ve Küresel Cihat fikrinin istişarelerini Rusya'nın Afganistan'ı sırasında yapmış ve işgalinden sonra fikirlerini hayata geçirmek için adımlar atmışlardır. Örgütün kuruluşundan sonra bir yıl sonra Azzam'ın hayatını kaybetmesiyle tam olarak kırılma noktasıdır. Bu hem örgüt için hem de Küresel Cihat girişiminin bir kırılma noktasıdır. Azzam'ın ölümü ile örgüt içerisinde Mısır ekolü ile yaşanan ideolojik ve stratejik anlaşmazlıkların sonucunda Usame'nin Mısır ekolü tarafından ikna edilmesi sonucunda El Kaide bir terör örgütü olarak ortaya çıkmıştır. Bir direniş hareketinin içerisinde doğan örgütün, misyon değişikliği yaşaması ile artık çevresine ve tüm dünyaya terör saçan bir örgüt olma süreci incelenmiştir. Araştırmalar gösteriyor ki Azzam'ın ölümü örgütün gidişatını tamamıyla değiştirmiştir. Örgüt bu değişimle halk arasında, işgale karşı direniş misyonunu kaybettiği ve bu sebeple tepki aldığı görülmüştür. El Kaide için '*Terör Örgütü*' tanımının temeli tam olarak da Azzam'ın ölümü ile gerçekleşen bu misyon değişikliğine dayandığı anlaşılmaktadır. Çalışmada örgütün gerçekleştirdiği sansasyonel terör eylemlerine de yer verilmiştir. Yapılan araştırmalarda özellikle 11 Eylül 2001 saldırısının Ortadoğu'ya inşası zor bir yıkım getirdiği anlaşılmıştır.

Araştırmanın son bölümünde de değinildiği gibi istikrarsızlıklar ve iç savaşlar bu tür örgütlerin doğmasına verimli bir zemin hazırladığı anlaşılmıştır. Özellikle '*Arap Baharı*' sürecinin Suriye'ye yansması ve Suriye'de günümüze kadar geline süreçte yaşanan gelişmelerin bu savı güçlendirdiği görülmüştür. Yapılan araştırmalarla DAESH örgütünün El Kaide'den bağımsız olarak ortaya çıkmadığı, hatta yaşanan gelişmeler ile Kaide'nin DAESH'e evirildiği anlaşılmıştır. Özellikle Irak Kaidesinin Amerikan işgali ile bölgede aktif olarak bulunması ileride yaşanacak evirilmenin ilk adımıydı. Çalışmada, Kaide'nin üst yönetimi tarafından Irak Kaidesinin başına getirilen Ürdünlü militan Ebu Musab El Zerkavi'nin hayatı ve karakteristik özellikleri de incelenmiştir. Araştırmalar kişisel bozuklukları olan kişiliklerin bu tür örgüt yapılanmalarında kendilerini bulduklarını ve kolayca yer edindiklerini göstermiştir. Zerkavi'nin karakteristik özellikleri ve örgüte katılım sürecinin irdelenmesi, yine üçüncü bölümde değinilen '*psikolojik bozuklukların, özellikle saldırgan karaktere sahip kişilerin militanlaşma olasılığının daha yüksek olduğu*' savını güçlendirdiği görülmüştür. Irak'a yollanan Zerkavi'nin ölümü ile Irak Kaidesinin eylemlerinin pasifleştiği anlaşılmıştır. Fakat Arap Baharı ve onun bölgeye etkileri ile Ebubekir El Bağdadi adında farklı bir karakterin liderliği ile yeniden yükselişe geçmiştir. Bağdadi'nin de hayatı ve karakteristik

özellikleri irdelenmiştir. Yapılan incelemeler, çalışmanın üçüncü bölümünde değinilen ‘mağduriyetlerin terör doğurduğu’ savının doğruluğunu destekler nitelikte sonuçlanmıştır. Bağdadi döneminin örgütün, El Kaide’den sözde ayrılma sürecine sahne olduğu görülmüştür. Bağdadi döneminde DAESH’in tek kurşun dahi sıkmadan ve tek bir müdahale yapılmaksızın Irak’ın önemli şehirlerinden olan Musul’u ele geçirmesinin, bu tarz örgütlerin zaman zaman ilgili ülkeler tarafından dış politika aracı olarak kullanıldığı savını güçlendirdiği anlaşılmıştır.

Çalışmada konunun derinliğine inildikçe El Kaide örgütünün El Nusra’yı ve DAESH’i daha sonra da bir başka terör örgütü Heyet Tahrir-u Şam’ı doğurduğu anlaşılmıştır. Suriye iç savaşının karmaşık bir hal alması ve krizin derinleşmesi ile DAESH ve türevleri örgütlerin bölgede yapılanmaları genişlemiş ve artmıştır. Yapılan araştırmada ‘Ahmed Hüseyin el-Şara (Ebu Muhammed El Culani)’ adında El Kaide militanı DAESH üst yöneticisi şahsın Suriye’ye gidişi ile DAESH’in strateji değiştirerek Suriye sahasında yayılma politikası izlediği anlaşılmıştır. Culani’nin bölgede liderlik ve teşkilatlanma misyonunu üstlenmiş ve başarı olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalar, El Kaide’ye bağlılık konusunda Culani ve Bağdadi’nin arasında bir anlaşmazlık yaşandığını ve bu anlaşmazlık sonucunda Culani’nin, Bağdadi ile planlı olarak tesis ettiği El Nusra örgütünün El Kaide’ye bağlılığını ilan ederek DAESH’ten bağımsızlığını ilan ettiğini göstermektedir. Culani daha sonra El Kaide örgütünden de ayrılarak ‘Heyet Tahrir El Şam’ örgütünü kurduğu anlaşılmıştır. Çalışmada HTŞ örgütünün detaylarına konu bütünlüğünün bozulmaması açısından girilmemiştir. Çalışmada ayrıca Ebu Muhammed El Culani’nin karakteri ve hayatı da irdelenmiştir. Culani hakkında yapılan araştırmalar sonucunda, Culani’nin tıp öğrencisi olduğu yıllarda Amerika’nın Irak’ı işgali ile eğitimini yarım bırakarak El Kaide saflarına katıldığı anlaşılmıştır. Bu durum batılı emperyalist güçlerin işgal harekâtlarının terörü ve teröristleri doğurduğu savını güçlendiren nitelikte bir olaydır. Afganistan, Irak, Suriye, Ürdün, Mısır, Pakistan, Tunus, Suudi Arabistan, Yemen fark etmiyor. Bu bölgede ki ülkelerin herhangi birinde yaşanan mağduriyet, diğer ülke halklarını da hassaslaştırıyor. Bunun altında hem dini hem ırksal hem de ideolojik (emperyalizm karşıtlığı) sebepler yatmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde bu terör yapılanmalarının soso-psikolojik sebepleri ayrı ayrı incelenmiştir. Araştırmalar bu örgütlerin ortaya çıktığı Ortadoğu ülkeleri Afganistan, Irak ve Suriye özelinde yapılmıştır. Yapılan araştırmalar siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların terör örgütlerinin ortaya çıkışını ve örgütlere katılımı etkilediği görülmüştür. Çalışmada Afganistan’da Rusya ve Amerika işgallerinin sonuçlarının yanı sıra doğurduğu mağduriyetlerin bölgedeki yapılanmaları nasıl kolaylaştırdığı da irdelenmiştir. Yapılan araştırmalarda dikkat çekici bir bulgu olarak Taliban örgütünün Hindistan’da ortaya çıkan bir

direnış modelini örnek aldığı anlaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda bölge halklarının işgale karşı koyma girişimlerinin zamanla terör örgütleri yapılanmalarına dönüştüğü görölmektedir. Bu terör örgütlerinin ilgisiz devletler tarafından finanse edilmeleri, bu örgütlerin dış politika aracı olarak kullanıldığının bir başka örneğidir. Öyle ki Rusya'nın Afganistan işgali sırasında Amerika'nın CIA aracılığıyla Afgan direnişini finanse ve koordine ettiğı gizli bir bilgi değildir. Bu konu hakkında Afgan direnişinin koordinasyonu konusunda demeç veren CIA ajanlarının olduğı görölmüştür. Rus işgalinden sonra çeşitli sebepler ile Amerikan'ın Afganistan'ı işgalinin krizi derinleştirdiğı görölmüştür. Çalışmada Afgan yerel halkı ile yapılan görüşmelere yer verilmiş ve Amerikan saldırılarının yarattığı intikam duygusunun Taliban'a katılımı çoğalttığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu ölkelerde ırksal ve mezhepsel çeşitliliğın millet bilincinin oluşmasını zorlaştırdığı görölmüştür.

Ayrıca yapılan incelemelerde, Irak'ın da bu millet bilincinin oluşumunun sağlanamadığı ölkelerden olduğı görölmüştür. Irksal ve mezhepsel farklılıkları içerisinde barındıran ölkede Amerikan işgali ile iç savaş ortaya çıkmıştır. İşgal ile filizlenen terör örgütleri, işgal güçleri ile çatışmanın yanı sıra içeride belirli mezhepler arası çatışmalara da girişmiştir. Siyasi istikrarın kaybolduğı ölkelerde terör ve iç savaş riskinin yüksek olduğı düşünölmektedir. Fakat siyasi istikrarın olduğı dönem incelendiğın de de bu sefer devletin belirli ırktan veya inançtan toplulukları mağdur etmesinin iç savaş ve terör olasılığını arttırdığı görölmüştür. Devlet politikalarının da mağduriyetler ortaya çıkardığı ve bu mağduriyetlerinde intikam duyguları doğurduğı anlaşılmıştır. Ölkede azınlık hakların önemi ve bu toplulukların eşit yurttaş olarak sayılmalarının önem arz ettiğı görölmektedir. Mağduriyetin ve nefretin bir noktadan sonra yerini çatışmaya bırakacağı açıktır. Bölge ölkelerinin yönetimi incelenirken diktatörlük yönetimlerinde iç savaş ve terör olasılığının yüksek olduğı görölmüştür. Bu tarz yönetimlerde her zaman mağdur olan ve hak mahrumiyetine uğrayan bir kesim bulunmaktadır.

Suriye açısından bakıldığında da durum aynıdır. Diktatörlüğün hâkim olduğı bir yönetim ve korkutulmuş, sindirilmiş bir halk topluluğı görölmektedir. İç savaş öncesine kadar yönetimin Nusayri elitler elinde bulunması Sünni toplumun mağduriyetine yol açmıştır. Ayrıca devletin bu toplulukların talepleri karşısında sert bir tavır takınması mağduriyetleri derinleştirdiğı görölmüştür. İç savaş ve terör oluşumlarının temelinde her zaman bastırılmış duygular ve nefret yatmaktadır. Terör örgütlerinin çoğunlukla bu mağduriyetleri istismar ederek militan kazandığı anlaşılmıştır. Arap baharı ile istikrarın ve otoritenin sarsıldığı Suriye'de sadece terör örgütlerinin değil Emperyalist güçlerin de yer edindiğı görölmüştür. Teröristlerin ve terör karşıtı koalisyon üyelerinin aynı sahada bulunması dikkat çekmektedir.

Ayrıca bölgede bir takım örgütlerin terör örgütü olarak nitelendirilirken bazı terör örgütlerinin terörist olarak nitelendirilmediği anlaşılmıştır. Arap Baharı'nın doğurduğu en ciddi olumsuzluk iç savaş ve istikrarsızlıktır. Terör örgütlerin Arap Baharı sürecini fırsata çevirdiği anlaşılmıştır. Özellikle Suriye'de yaşanan sürecin uluslararası terör örgütlerinin Suriye'ye yerleşmesiyle sonuçlandığı görülmüştür. Yapılan araştırmalar mağduriyetlerin her zaman bu örgütlerin en güçlü referanslarından birisi olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın araştırmayı tamamlayıcı ve derinleştirici bölümü, psikolojik alt yapının incelendiği bölümdür. Terörün örgütlerinin dini motivasyonları ve bunun detayları ile ilgili çalışmalar fazlasıyla bilinen ve birbirine benzeyen araştırmalardır. Bu bölümde çeşitli psikolojik rahatsızlık teşhislerine yer verilmiş ve teröristlerin psikolojik karakterleri irdelenmiştir. Ruh sağlığı ve kişilik bozukluğu yaşayan bireylerin hastalıklarına göre terör eğilimleri incelenmiştir. Bu hastaların bir kısmı liderlerden bir kısmı ideolojiden etkileniyor, bir kısmıysa kişisel eksiklikler ve psikolojik tatmin sebebiyle terör örgütlerini tercih ediyor. Özellikle bireylerin gelişim çaplarında geçirdikleri travmaların bu sürece katkısı incelenmiş ve bu travmaların bir teröristin oluşumunda etkili olduğu anlaşılmıştır. Özellikle duygusal ve asosyal bireylerin hangi motivasyonlar ile bir terör örgütüne ilgi duyduğu irdelenmiştir. Çarpıcı sonuçların yanı sıra araştırmalar bireyin yetiştiği sosyal ortamın bireyin kararlarını ve psikolojik karakterini etkilediği görülmüştür. Bu konu ile ilgili '*Naseer Nouri*' ile yapılan röportajda da Nouri bu bireylerin mağduriyetlerinin istismar edilerek beyinlerinin yıkandığına dikkat çekmiştir.³⁰⁰ Araştırmalar bu bölgede yaşayan toplulukların yetişme tarzları dolayısıyla bir takım sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Mağduriyetlerin ve yaşanan travmaların bireyin içerisinde ne tür nefret ve intikam tohumları ektiği ve bu tohumların nasıl filizlenip kendisini gösterdiği incelenmiştir. Her terörist kişiliğin psikolojik bir alt yapısı bulunmaktadır. Fakat dünyanın hiçbir yerinde psikolojik rahatsızlık yaşayan bireyler bir araya gelerek bir terör örgütü oluşturmaz. Psikolojik olarak bozuk bir alt yapı olabilir ama bunu ortaya çıkaran bir dış müdahaledir. Bu dış müdahale bazen diktatör yönetimler bazen de işgalci güçlerdir. İşgalci güçlerin sivilleri katletmesi ile ortaya çıkan durumda yetişkinlerin ve çocukların intikam duygusu beslediği açıktır. Çalışmada sosyal ve psikolojik altyapının bulunduğu fakat batılı emperyalist güçlerin bölgeye çeşitli müdahalelerinin bu tür örgütleri ortaya çıkardığı anlaşılmıştır. Gelecekte de batılı güçlerin bölgeye müdahalesi bu tür sonuçları kaçınılmaz kılmaya devam edecektir. Eğer bu sorunun çözümü aranıyorsa unutulmamalıdır ki, insanlık onurunun korunması terörü engelleyecek en güçlü silahtır.

³⁰⁰ Naseer Nouri Amerika'nın Irak işgali sırasında Bağdat'ta Washington Post gazetesi adına çalışmış eski bir muhabirdir. Savaşın ortaya çıkardığı duruma yakından şahitlik etmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alkan, N. (2002). *Gençlik ve Terörizm*. TEMUH Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Alkan, N. (2016). *El Kaide'den Işid'e Din, Şiddet Ve Terörizm*. Karınca Yayınları, Ankara.
- Atwan, A.B. (2015). *Islamic State: The Digital Caliphate*. University of California Press, USA.
- Balta, E. (2019). *Tedirginlik Çağı: Şiddet, Aidiyet ve Siyaset Üzerine*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Baran, H. (2016). *İslamafobi ve Daeş*. Tezkire Yayıncılık, İstanbul.
- Bauman, Z.(2016). *Cemaatler*. (Çev. N. Sosyal). Say Yayınları, İstanbul. Terzi, M. ve Yenil, S. (2015). *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm*. Sinopsis Yayınları, Ankara.
- Beyumi G. İ. (2015). *Hasan El Benna'nın Siyasi Düşüncesi*. Ekin Yayınları, , İstanbul.
- Blaydes, L. (2018). *State Of Repression Iraq under Saddam Hussein*. Princeton Universty Press, United Kingdom.
- Borum, R. (2004). *Psychology of Terrorism*. The University of South Florida Press, USA.
- Burke, J. (2004). *Al Qaeda The True Sroy of Radical Islam*. Pengutin Books, New York Usa.
- Chaliand, G. ve Blin A. (2020). *Terörizmin Tarihi Antikçağdan Işid'e*. Nora yayıncılık, İstanbul.
- Coakley, D. (2013). *Mr Dan and the Dams of Kurdistan*. Vertebrate Digital, United Kingdom.
- Coughlin, C. (2007). *Saddam His Rise And Fall*. HarperCollins, United Kingdom.
- David, B.E. (2002). *Before Taliban Genealogies of the Afghan Jihad*. University of California Press, USA.
- Erdem S. (2016). *Cihatçılar El Kaide ve Işid'e Katılanların Hikayesi*. Yakın Plan Yayınları, İstanbul.
- Gerges, F. (2005). *The Far Enemy Why Jihad Went Global*. Fawaz A. Gerges Cambirdge Press, USA.
- Gerges, F. (2011). *The Rise And Fall Of Al Qaeda*. Oxford Universty Press, USA.
- Gerges, F. (2016). *A history of ISIS Fawaz Gerges*, Princeton University Press, USA.
- Gerges, F. (2019). *Işid Tarihi*.(Çev. P.T. Özer). Doruk Yayımcılık, İstanbul.
- Gudrun K.(2013). *Hasan Al Banna*. Published by Oneworld Publications, USA.
- Gunaratna, R. (2002). *Inside Al Qaeda: Global Network of Terror*. Columbia Universty Press, New York USA.

- Gündüz, S. (2001). *Afganistan Taliban ve Ladin*. Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Hegghammer, T. (2020) *The Caravan Abdallah Azzam and the Rise of Global Jihad*. Cambridge University Press, United Kingdom.
- İbrahim E. H. (2015). *Şiddet ve Terör Sosyolojisi*. Dar El Saki yayınevi, Lübnan.
- Janice, H. L. ve Michael, D. M. (2012). *The Oxford Handbook of Military Psychology*. Oxford University Press, USA.
- John L. E. (2002). *Unholy War: Terror In The Name Of Islam*, Oxford University Press, New York USA.
- Maley, W. (2002). *The Afghanistan Wars*. Palgrave Macmillan, United Kingdom.
- Martin, G. (2017). *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*. (Metin B. Çev). Adres Yayınları, İstanbul.
- R. Mockaitis, T. *Osama Bin Laden A Bioghrapy*. Greenwood, California USA.
- Randal J. (2006). *Usame, Bir Teröristin Doğuşu*. (Çev. F. Adsay). Avesta Acil Kitaplar, İstanbul.
- Reeve, S.(2001). *Yeni Çakallar* (Çev. G. Koca). Everest Yayınları, İstanbul.
- Robert D.C. ve Tarzi A. (2008). *The Taliban And The Crisis O F Afghanistan*. Harvard University Press, United Kingdom.
- Scheuer, M. (2011). *Osama Bin Laden* Oxford Press, United Kingdom.
- Stern, J. (2003). *Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill*. Harper Perennial, United Kingdom.
- Sultanoğlu, C. (2021). *Ortadoğu'nun Ortası Suriye*. Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul.
- Şen, Y.F. (2018). *Demokratik Toplumlarda Siyasal Şiddet ve Terörizm*. Kilit Yayınları, İstanbul.
- Van Dam, N. (2000). *Suriye'de İktidar Mücadelesi*. (Çev. S. İdiz, A.F.Çalkıvık). İletişim Yayınları İstanbul.
- Volkan, V. (1993). *Etnik Terörizmin Psikolojisi*. (çev. A. Çevik, B. Ceyhun). Politik Psikoloji Yayınları, Ankara.
- Weiss, M. ve Hassan, H. (2016). *Terör Ordusunun İç Yüzü Işid*. Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Makaleler

- Acar, H. (2013). “Suriye Halkının Beşar Esad’a Direnme Hakkı: Üç Sözleşmecî Bakış”, *Uluslararası İlişkiler*, 10(37): 117-144.

- Ağaoğulları, M. A. (2011). “Jakobenler ve Jakobenizm”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, (205): 88-105.
- Ahmed, T. (2018). “İrak’ın Demokrasi Problemi Ve Çözüm Önerileri”. *Akdemî Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13): 255-262.
- Altay, H. vd. (2013). “Ortadoğu’da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır Ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37): 252-273.
- Arpacı, I. (2017). “Dini Radikalizmin Nedenlerini Tersinden Sorgulamak: Milli Görüş Neden Radikalleşmedi?”. *Turkish Studies*, 12(8): 11-28.
- Aslan, A. ve Önay Doğan, B. (2017). “Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak “Potinss” Örneği”. *Marmara İletişim Dergisi*, (27): 95-119.
- Atay, T. (1999). “Suriye’de Esad Rejimini Biçimleyen Koşullar ve Etmenler”. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 2(1): 5-14.
- Aydın, A.H. (2007). “Dini Motifli Terör Kavramı”. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1): 163-168.
- Baharçipek, A. (2000). “Etnik Terör Ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 11-27.
- Basuğuy, B. (2017). “Salahaddin-i Eyyübi ve Raşidüddin Sinan: Nizari Fedailer ve Suikastler”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 9(2): 747-770.
- Bektaş, M.H.H. ve Gündoğdu, A.Y. (2019). “İrak’ın IŞİD İle Mücadele Stratejileri: Omnibalancing Teorisi Perspektifinden Analizi”. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 2(1): 50-67.
- Borile, S. (2019). “Bacha Bazi: cultural norms and violence against poor children in Afghanistan”. *International Review of Sociology*, 29(3): 498-507.
- Bozatay, A.D. ve Meriç, İ. (2013). “Afganistan’da Şiddet Ve Terörün Toplumsal Arka Planı”. *Akademik Ortadoğu*, 7(14): 150-173.
- Cabbarlı, H. (2013). “Ermeni Siyasal Düşüncesinde Terörizm”. *Ermeni Araştırmaları*, (45): 143-176.
- Can, Y. (2020). “Arap Baharı Sonrası Yemen: Ülkedeki Temel Aktörler Ve Koalisyon Operasyonlarının Meşruluğu”. *Akademî Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(20): 34.
- Çakır, H. (2007). “Kadına Yönelik Şiddetin Kavramsal İncelemesi: Yozgat Örneği”. *İmgelem*, 4(6): 41-62.
- Çayır, C. Ve Çetin, Ö. (2011). “Din Ve Şiddet Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1): 1- 58.

- Çelenk, M. (2003). "18. Asırda Tasavvuf ve Vehhâbilik". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2): 413-429.
- Çelik, E. (2019). "Siber Terörizm Ve IŞİD-Bitcoin İlişkisi". *Ortadoğu Analiz*, 10(89): 86-91.
- Demirli, A. (2018). "Devrimin Çocuklarını Yargılamak: Jakobenler". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1): 57-68.
- Dolunay, Ş. ve Erdem, S. ve Erdem, E. (2020). "IŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2): 277-292.
- Ergil, D. (1992). "Uluslararası Terörizm". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(3): 139-143.
- Evkuran, M. (2015). "Bir Kriz Teolojisi Ve Toplumsal Hareket Olarak Selefilik". *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, (45): 79-94.
- Genç Yılmaz, A. (2015). "I. Milliyetçi Cephe Hükümeti: Siyasal Şiddet ve Devlet". *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2): 221-246.
- Kalaycı, İ. (2009). "Küresel Terörizm: Ekonomi Politiginden Finans Politigine". *Maliye Dergisi*, (176): 225-254.
- Karataş, Y. (2019). "Suriye İç Savaşı; Devlet Dışı Aktörlerin Uluslararası İlişkilere Etkisi".
- Kartal, A.B. (2014). "Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği". *Güvenlik Stratejileri*, (27): 39-77.
- Kırdım, Ş.E. (2020). "Katiller Demokrasiyi Savunurken: Antik Yunan’da Tiran Katli Olgusunun Hukuki Dayanakları". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 2020, 108-149.
- Kızılay, Ş. (2019). "Uluslaşamayan Irak Ulusu". *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1): 26-37.
- Kocacık, F. (2001). "Şiddet Olgusu Üzerine". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1): 1-7.
- Kocadağ, Y. (2015). "Selefilik: Sebepleri, Tehlikeleri Ve Karşı Stratejileri". *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, 8(2): 246-266.
- Kocaoğlu, C. (2017). "Selefilğe Tarihsel Bir Bakış ve Suudi Arabistan’ın Selefilik Üzerine Geliştirdiği Politikayı Yayma Stratejisi ". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2): 333-353.
- Köse, S. (2007). "Cihad Şiddete Referans Olabilir mi?". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (9): 37-70.
- Kurt, S. (2019). "Irak ve Şam İslam Devleti’nin Ortaya Çıkışı ve Güçlenmesinde Amerika Birleşik Devletleri’nin Rolü". *Ortadoğu Etütleri*, 11(2): 393-419.

- Kurum, M. ve Avcı, E. (2014). ‘‘Radikalizm ve Aşırıçılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması ‘’. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (28): 37-84.
- Oral, O. (2014). ‘‘Hayderizade İbrahim Efendi’nin Vehhabilik Adlı Makalesi’’. *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, 8(2): 71-102.
- Özerkmen, N ve Gölbaşı, H. (2010). ‘‘Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet’’. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, (15): 23-37.
- Özman, R. ve Açıl, O. (2019). ‘‘Sicari Örgütü ve Faaliyetleri’’. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38(65): 21-42.
- Öztürk, A. (2016). ‘‘ Fransız Devrimi’nde Şiddet ve Devlet’’. *Düşünen Siyaset Dergisi*, (32): 13-27.
- Öztürk, M. (2009). ‘‘Selefilik ve Te’vil Üzerine’’. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 9(3): 85-110.
- Öztürkler, H. (2011). ‘‘Suriye Ekonomisinin Genel Özellikleri ve 2001 Sonrası Dönemdeki Gelişimi’’. *Ortadoğu Analiz*, 3(29). 41-47.
- Sarıdiken, B. (2019). ‘‘DEAŞ (İŞİD) Örneği İle Medya Ve Terör İlişkisi’’. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(43): 4646-4657.
- Şahin, D. (2016). ‘‘Taliban Ortaya Çıkışı Ve ABD’nin Örgütün Gelişim Sürecindeki Etkis’’. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (1): 226-245.
- Şen, F. Ed. Haklı, Z. (2018). ‘‘Radikalleşme Şiddet ve Terörizm’’. *Polis Akademisi Dergisi*, (63): 24-56.
- Şimşek, M. (2016). ‘‘Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma’’. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (54): 319-335.
- Ülger, Kaya, İ. (2016). ‘‘Müslüman Kardeşler Teşkilatının İdeolojisi Ve Mısır Siyaseti Üzerindeki Etkileri’’. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2): 140.
- Ünal, M.C. (2017). ‘‘Arap Baharı Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği’’. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 16(2): 147-170.
- Yayla, A. (1990). ‘‘ Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış’’. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 45(1): 335-385.
- Zenginoğlu, S.(2016). ‘‘Uluslararası Terörizm Ve Avrupa Birliği’’. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(25): 157-178.

Tezler

- Aydinalp, H. (2008). *İntihar Eylemleri Ekseninde Din Ve Terör İlişkisi*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Baysal, S. (2013). *Cihat Kavramının Siyasal Şiddet Aracı Olarak Kullanılmasının Yapısalı Analizi: El Kaide Örneği*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bulut, A. (2019). *Terörizm Ve İstihbarat: Etkileşimsel Dönüşüm*. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Çakır, M. (2007). *İslam Hukuku Açısından Şiddet Ve Terör Olgusu*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çetinkaya, Ş. (2019). *KUR'AN-ı Kerimde Cihad Kavramı Meanı İlmi Açısından Semantik Bir İnceleme*. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gümüş, S. (2019). *Örgütsel İletişim Bağlamında İllegal Örgütlerin Stratejik İletişimi: IŞİD Örneği*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hopkins, J. (2009). *A Comparison of Narodnaya Volya, the French Reign of Terror, And the Muslim Brotherhood*. the Department of International Studies and the Faculty of The Graduate School of the University of Kansas, ABD.
- Kurt, İ. (2019). *Kurân'da Cihad*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şahin, N. (2005). *Vehhabilikte BİD'AT Anlayışı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Raporlar

- Polis Akademisi Başkanlığı (2019). *Radikalleşmenin Önlenmesi & Terörizm Olgusu (Rapor No:24)*. P.A.B. Ankara.
- SETA (2006). *Irak'ta Yeni Dönem, Ortadoğu ve Türkiye Raporu (Rapor No. ST1-406)* Ankara.
- SETA (2012). *Suriye'de İktidar Mücadelesi Raporu (Rapor No:6)*. Nisan 2012.
- The Toll Of War The Economic And Social Consequences Of The Conflict In Syria World bank group, 2017.
- Türkiye Barolar Birliği (2006). *Türkiye Ve Terörizm (Rapor No: 107)*. T.B.B. Ankara.

Röportaj

- Nouri, N. (27 Mayıs 2021) E- Mail, Washington DC, Usa.

İnternet Kaynakları

- “11 Eylül saldırıları: 2001'de neler yaşandı, 19 yılda neler değişti?”.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49653233>, (erişim tarihi: 20.04.2021).

“1992 Yemen hotel bombings”.

https://military.wikia.org/wiki/1992_Yemen_hotel_bombings , (erişim tarihi: 08.04.2021).

“30 Mart 1995 | Afrika İslamcılığının zirve noktası: İslam ve Arap Halkları Konferansı”.

<https://www.mepanews.com/30-mart-1995-afrika-islamciliginin-zirve-noktasi-islam-ve-arap-halklari-konferansi-35159h.htm>, (erişim tarihi: 03.04.2021).

“Afganistan Ekonomisi” <https://www.mfa.gov.tr/afganistan-ekonomisi.tr.mfa> (erişim tarihi: 29.07.2021).

“American Embassy Bombing”. <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/east-african-embassy-bombings>, (erişim tarihi: 17.04.2021).

“El Kaide'nin USS Cole saldırısı”. <https://www.mepanews.com/el-kaidenin-uss-cole-saldirisi-20683h.htm>, (erişim tarihi: 18.04.2021).

“Govermental Terror”. <https://www.birmingham.ac.uk/research/perspective/terrorism-by-the-state-is-still-terrorism> (erişim tarihi: 26.11.2020).

“HTŞ Lideri: Ebu Muhammed el Culani”. <http://www.suriyegundemi.com/2020/03/10/hts-lideri-ebu-muhammed-el-culani/>, (erişim tarihi: 25.03.2020).

“İbn Abd al-Wahhab, Muhammad”.

<http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e916> , (erişim tarihi: 13:03:2021).

“Irak - Kişi başına düşen GSYİH”. <https://tr.tradingeconomics.com/iraq/gdp-per-capita>, (erişim tarihi: 09.10.2021).

“Irak Milli Geliri”. <https://ivanstat.com/tr/gni/iq.html> (erişim tarihi: 09.10.2021).

“Irak'ta hangi silahlı gruplar etkili”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irakta-hangi-silahli-gruplar-etkili/150534>, (erişim tarihi: 11.10.2021).

“Islamic State to halve fighters' salaries as cost of waging terror starts to bite”.

<https://www.theguardian.com/world/2016/jan/20/islamic-state-to-halve-fighters-salaries-as-cost-of-waging-terror-starts-to-bite> (erişim tarihi: 20.11.2021).

“İŞİD: Milyar dolarlık ekonomi”.

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151211_isid_ekonomi_gch, (erişim tarihi: 11.10.2021).

“Profile: Abdullah Azzam Brigades”. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-25005417> (erişim tarihi: 01.03.2021).

“Sudan 'must pay' US East African embassy attack victims”.

<https://www.bbc.com/news/world-africa-52722866> (erişim tarihi: 17.04.2021).

- “Taliban”. <https://www.vocabulary.com/dictionary/Taliban> (erişim tarihi:23.07.2021.)
- “Two Arrested in U.S. Embassy Bombings”. <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/eafricabombing/eafricabombing.htm>, (erişim tarihi: 17.04.2021).
- “USS Cole attack”. <https://www.britannica.com/event/USS-Cole-attack>, (erişim tarihi: 18.04.2021).
- Beyyumi, G.İ. “Hassan Al Benna”. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-el-benna> (Erişim Tarihi: 04.03.2020).
- Burgess, M. “A Brief History of Terrorism”. <https://www.pogo.org/investigation/2015/02/brief-history-of-terrorism/> (erişim tarihi: 16.11.2020).
- Camal, A. “İsmaili Haşhaşiler”. <https://www.aljazeera.net/midan/intellect/history/2017> (erişim tarihi: 09.11.2020).
- Çevik, A. “Terör, Terörizm Psikolojisi ve 12 Eylül Askerî Darbesi”. <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2055> (erişim tarihi: 28.11.2020).
- Dağışan, A.B. “Teknoloji Düşmanlığı ve Ludizm İdeolojisi”. <https://www.muhendisbeyinler.net/teknoloji-dusmanligi-ve-ludizm-ideolojisi/> (erişim tarihi: 14.11.2020).
- Dünya, D. “Yahudi Suikastçılar: Sicarii Gizli Örgütü”. https://www.dunyadinleri.com/tr-TR/gizli-ilimler/gizli-orgut-ve-cemiyetler/oku_yahudi-suikastcilar-sicarii-gizli-orgutu, (erişim tarihi:30.10.2020).
- Editors of Page, “Nazi Terörü Nasıl Başladı?”. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/the-nazi-terror-begins?series=51> (erişim tarihi: 26.11.2020).
- Editors of The Page. “Narodnaya Volya”. <https://www.britannica.com/topic/Narodnaya-Volya-Russian-revolutionary-organization> (erişim tarihi: 15.11.2020).
- Editör, “Dijital Dünyada Şiddet: Siber Zorbalık”. <https://ccip.khas.edu.tr/post/29/dijital-dunyada-siddet-siber-zorbalik> (erişim tarihi: 30.11.2020).
- Editör, “Siber Zorbalık”. <https://www.globalblaw.com/post/siber-zorbal%C4%B1k-ve-siddet-ve-yeni-jenerasyon> (erişim tarihi:30.11.2020).
- Elazığ Emniyet Müdürlüğü. “Terör ve Terörizm”. <http://www.elazig.pol.tr/teror-ve-terorizm>, (erişim tarihi: 26.10.2020).
- Hannover, “Political Violence / Terrorism”. <https://www.hannover-re.com/1133518/political-violence-and-terrorism-2020.pdf> (erişim tarihi: 20.11.2020).

- Helvacıköylü, G. “Terör Nedir?”. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/515/teror_nedir (erişim tarihi: 30.03.2020).
- Küçükcan, T. “Sosyolojik Açıdan Şiddet ve Terör “. <https://www.setav.org/sosyolojik-acidan-siddet-ve-teror/> (erişim tarihi: 28.11.2020).
- Marco, P. “Terör ve Şiddet Madalyonun İki Yüzü Mü?”. <https://www.aucegypt.edu/index.php/ar/node/2648> (erişim tarihi: 29.03.2020).
- Pillalamarr, A. “Afghanistan’s Love-Hate Relationship With Homosexuality”. <https://thediplomat.com/2016/06/afghanistans-love-hate-relationship-with-homosexuality/> (erişim tarihi: 02.12.2021).
- Sadat, S.K. “Afganistanda İşsizlik”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afganistanda-issizlik-yuzde-40a-yukseldi/764947> (erişim tarihi 29.07.2021).
- Stenberg, R. “Hate”. <http://www.robertjsternberg.com/hate> (erişim tarihi: 15.11.2021).
- T.C Dışişleri Bakanlığı, “Suriye’nin Siyasi Görünümü”. <https://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 26.11.2021).
- Tarakçı, N. “Ulusal ve Uluslararası Terörün Geleceği”. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/40059/ulusal_ve_uluslararası_terorizmin_gelecegi (erişim tarihi: 22.11.2020).
- Tarhan, N. “Terör, halka karşı 'psikolojik harp' uyguluyor”. <https://www.e-psikiyatri.com/teror-halka-karsi-psikolojik-harp-uyguluyor> (erişim tarihi: 28.11.2020).
- Waeber M. A. “The Short, Violent Life of Abu Musab al-Zarqawi”. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2006/07/the-short-violent-life-of-abu-musab-al-zarqawi/304983/> , (erişim tarihi 8.04.2020).
- Yıldırım, E. “İslamist Zealotlar ve Modernist Herodianlar”. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ergunyildirim/islamist-zealotlar-ve-modernist-herodianlar-56736> (erişim tarihi: 29.10.2020).
- Zealot Nedir? <https://www.seslisozluk.net/zealot-nedir-ne-demek/> (erişim tarihi: 29.10.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ömer KERKÜKLÜ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Anıttepe Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yabancı Diller	İngilizce, Arapça

